

Република Македонија
Министерство за земјоделство,
шумарство и водостопанство

2009
ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА
ЗЕМЈОДЕЛСТВО И РУРАЛЕН
РАЗВОЈ

МИНСТЕРСТВО ЗА
ЗЕМЈОДЕЛСТВО, ШУМАРСТВО И ВОДОСТОПАНСТВО
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

2009

**ГОДИШЕН
ИЗВЕШТАЈ ЗА
ЗЕМЈОДЕЛСТВО
И РУРАЛЕН
РАЗВОЈ**

2010 година

ПРЕДГОВОР

Годишниот земјоделски извештај на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство е публикација која се осврнува на остварувањата на земјоделско-прехранбениот сектор на Република Македонија и активностите на Министерството за 2009 година.

Извештајот се состои од десет поглавија. Во ова издание, на почетокот се изложени политиките на развој на земјоделството и руралните средини, прилагодувањето кон Европската Унија и меѓународната соработка, како и хоризонталните и административно-контролните прашања. Понатаму, даден е осврт на макроекономската состојба на Република Македонија со фокус на земјоделско-прехранбениот сектор, остварените производствени резултати по потсектори и трговијата со земјоделско-прехранбени производи. Исто така, во извештајот се третираат аспектите на безбедност на храна и одржливо управување со природните ресурси, а опфатени се трендовите во образованието, науката и трансферот на знаења.

При изготвувањето на извештајот користени се повеќе извори на податоци, пред сè поединечните извештаи изработени од секторите и управите во состав на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство. Секако, како значаен извор на податоци се јавува Државниот завод за статистика на Република Македонија. Покрај објавените публикации и официјални извори, во некои делови на извештајот се користат и стручни процени.

Се надевам дека Годишниот земјоделски извештај за 2009 година ќе продолжи да биде корисна референца и ќе најде на широка употреба меѓу учесниците во земјоделско-прехранбениот сектор.

Со почит,

Министер за земјоделство,
шумарство и водостопанство

Љупчо Димовски

СОДРЖИНА

I. ПОЛИТИКИ НА РАЗВОЈ НА ЗЕМЈОДЕЛСТВОТО И РУРАЛНИТЕ СРЕДИНИ	1
1. Политика за земјоделство и рурален развој	2
2. Политики за поддршка на земјоделството	3
3. Политика за поддршка на руралниот развој	5
4. Рурално кредитирање	9
II. ПРИЛАГОДУВАЊЕ КОН ЕУ И МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА	10
1. ЕУ интеграција	10
2. Меѓународна соработка	11
III. ХОРИЗОНТАЛНИ ПРАШАЊА И АДМИНИСТРАТИВНО-КОНТРОЛНИ СИСТЕМИ НА ЗЕМЈОДЕЛСКАТА ПОЛИТИКА	14
1. Институционална поставеност на МЗШВ	14
2. Воспоставување на Интегриран Систем за Административна Контрола ИСАК (IACS)	15
3. Здружување во земјоделско-прехранбениот сектор (Комерцијални форми на здружување, Организации на производители, Задруги, Стопански комори)	23
4. Политики на Заедничко Уредување на Пазарите (ЗУП)	24
IV. ОПШТИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО ОСВРТ НА ЗЕМЈОДЕЛСКО-ПРЕХРАНБЕНИОТ СЕКТОР	27
1. Географски карактеристики, клима и население	27
2. Макроекономска рамка	28
3. Општи состојби во агрокомплексот	29
4. Главни карактеристики кај структурата на фармите	32
5. Карактеризација на руралните средини	33
V. ЗЕМЈОДЕЛСКО ПРОИЗВОДСТВО, ПРЕРАБОТКА И ТРГОВИЈА	38
1. Растително производство	38
2. Сточарско производство	53
3. Органско производство	60
4. Рибарство	63
5. Земјоделски пазари и трговија со земјоделско-прехранбени производи	66
VI. БЕЗБЕДНОСТ НА ХРАНА	74
1. Управа за ветеринарство	75
2. Фитосанитарна управа	80
3. Управа за семе и саден материјал	83
4. Државна фитосанитарна лабораторија (ДФЛ)	87
5. Државен инспекторат за земјоделство	88
VII. ОДРЖЛИВО УПРАВУВАЊЕ СО ПРИРОДНИ РЕСУРСИ – ЗЕМЈОДЕЛСКО ЗЕМЈИШТЕ, ШУМИ И ВОДИ	91
1. Земјоделско земјиште	91
2. Шумарство – сектор за шумарство и ловство	92
3. Управа за водостопанство	95
4. Управа за хидрометеоролошки работи	101
VIII. ОБРАЗОВАНИЕ, НАУКА И ТРАНСФЕР НА ЗНАЕЊЕ	104
1. Образование во биотехничките науки	104
2. Наука и истражување	105
3. Советодавни и консултативни услуги	107
4. Систем на обуки (неформално образование)	109
IX. ПРИЛОЗИ	110
X. БИБЛИОГРАФИЈА	117
XI. КОРИСНИ АДРЕСИ И ИНТЕРНЕТ-СТРАНИЦИ	118

I. ПОЛИТИКИ НА РАЗВОЈ НА ЗЕМЈОДЕЛСТВОТО И РУРАЛНИТЕ СРЕДИНИ

Земјоделството (заедно со шумарството и рибарството) е третиот најголем економски сектор по услугите и индустријата во економијата на Република Македонија.

Зголемениот конкурентски притисок во процесите на интензивна интеграција во меѓународните текови на размена на стоки, а првенствено со пристапувањето на Република Македонија кон СТО и потпишувањето на други билатерални и мултилатерални договори за слободна трговија, е сериозен предизвик за македонското земјоделство.

Општиот впечаток е дека во последните години македонскиот земјоделски сектор постепено ја зголемува конкурентноста по настанатите промени: падот предизвикан од колапсот на агропрехранбените комплекси во текот на приватизацијата; скоро целосното укинување на поддршката на почетокот на втората половина на 90-те; неподготвеноста за справување со зголемената либерализација по зачленувањето на Република Македонија во СТО во 2003 година и потпишување на трговскиот дел од Договорот за стабилизација и асоцијација со ЕУ. Па така, процесот на пристапување кон ЕУ претпоставува и прилагодување на капацитетите на домашната економија поради делување во услови на единствениот европски пазар.

Во следниот среднорочен период, македонскиот земјоделско-прехранбен сектор и релевантните институции, по своите перформанси, организација и развој треба значително да се приближат кон нивото определено со стандардите дефинирани во регулативите од Заедничката земјоделска политика (ЗЗП) на ЕУ (Common Agricultural Policy-CAP) кои во процесот на пристапување кон ЕУ претставуваат најтешко и најсложено поглавје од преговарачкиот процес. Следејќи ги националните интереси, реалните состојби и потребите во секторот, реформите кои ќе се имплементираат преку три главни области: реформи на политиката, институционални реформи и реформи на правната регулатива, ќе ги имаат во превид и потребата за ублажување на негативните ефекти со кои ќе се соочи дел од земјоделското и рурално население во текот на интензивниот процес на прилагодување кон сложените европски стандарди.

Цели и мерки на политиките на развој на земјоделството и руралните средини

Во рамките на Националниот Развоен План 2008-2013, глава 7- Рурален развој и развој на земјоделството, истакнати се следниве цели и мерки на политиките на развој на земјоделството и руралните средини:

1. Зајакнување на конкурентноста на македонското земјоделство во интегрираните регионални пазари на Европската унија и Југоисточна Европа преку мерки за зголемување на ефикасноста на земјоделското производство, преработувачката и продажбата.
2. Подобрување на приходите на земјоделските стопанства.
3. Овозможување на потрошувачите да имаат пристап до безбедна, здрава храна.
4. Оптимизирање на искористеноста на ограничените земјишни, шумски и водни ресурси на начин кој нема негативно да влијае врз животната средина.
5. Изградба на одржливи рурални заедници преку интегриран развој на рурални средини и намалување на урбано-руралните диспаритети во развојот.
6. Изградба на соодветни, ефикасни јавни и приватни институции за спроведување на земјоделската политика и рурален развој.

Остварувањето на визијата и наведените стратешки цели за развојот на секторот ќе се реализира преку мерките и инструментите на следниве политики во делот на земјоделството:

1. Политика за земјоделство и рурален развој

Земјоделството и руралниот развој се клучните претпристапни елементи на Македонија за Европската Унија. Поради неодржливата состојба на руралните подрачја во Република Македонија, како и насоките на ЕУ во □ позначајната финансиска поддршка на руралниот развој, во јануари 2007 година, Владата на Република Македонија донесе **Закон за земјоделство и рурален развој**¹.

Донесувањето на овој закон, како највисок правен акт во земјоделството, претставува појдовна основа на реформите и фундамент на развојот не само на секторот, туку и на македонската економија во целина.

Следствено на Законот, во јуни 2007 година, се донесе **Националната стратегија за земјоделство и рурален развој 2007-2013**² со јасни меѓусебно поврзани цели, со што Владата (особено Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство – МЗШВ) и институциите/ интересните групи (руралното население, земјоделците и земјоделските здруженија, групите на производители и преработувачи) обезбедија да има повеќегодишен референтен материјал – стратегија и инструмент за развој на македонското земјоделство и руралните области. Исто така се воспостави база за поддршка на нацртот на хиерархиски пониски оперативни планови за земјоделство и рурален развој, особено Претпристапен документ за земјоделство и рурален развој (ИПАРД) и за нивната дискусија со Европската комисија.

Целта на Националната стратегија за земјоделство и рурален развој е да придонесе кон постигнување на Стратешката цел наведена во Националниот план за економски развој 2007-2009 која гласи: “Зголемување на меѓународната конкурентност на земјата која е потребна за одржлив економски раст и поголема вработеност”.

Во декември 2007 година Европската Комисија го усвои ИПАРД Планот на Република Македонија за период 2007-2013. Со овој чин Република Македонија ги исполни утврдените рокови за искористување на ИПАРД фондовите кои се директно наменети за земјоделците, преработувачкиот сектор и развојот на руралните средини. Мерките во ИПАРД Програмата се фокусирани кон подобрување на конкурентноста на фармите и преработувачката прехранбена индустрија во одредени под-сектори преку инвестициони вложувања во технолошката и пазарната инфраструктура, со цел зголемување на додадената вредност на земјоделските производи и усогласување со стандардите на ЕУ за квалитет, безбедност на храна, благосостојба на животните и заштита на животна средина.

МЗШВ е управувачки орган за руралниот развој во Македонија кој ги планира, следи и ги оценува активностите и програмите, ги координира активностите на различните институции од секторот и врши супервизија на финансиските функции кои се однесуваат на руралниот развој. Оваа институција е партнер одговорен за целокупната соработка со ЕК во областа која управува со земјоделството и со руралниот развој.

МЗШВ приоритетно го гради институционалниот капацитет на Секторот за рурален развој, раковојќи се со општата цел во насока на воспоставување на системи за поддршка за олеснување на мерките за рурален развој според мерките на ЕУ и да се изградат административни системи кои ќе може да одговорат на претпристапните ИПАРД средства на ЕУ.

¹ “Закон за земјоделство и рурален развој” („Службен весник на РМ“, бр. 134/07)

² Национална стратегија за земјоделство и рурален развој 2007-2013

2. Политики за поддршка на земјоделството

Политиката за поддршка на земјоделството, која претставува прв столб на Заедничката земјоделска политика на ЕУ е финансирана од националните фондови преку Програмите за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој.

2.1. Мерки за директни плаќања

Мерките за поддршка на земјоделството во минатото беа распределени на одреден број на традиционални производи без дефиниран концепт за очекуваните ефекти и цели кои треба да се постигнат. Со доминантно социјален карактер, мерките беа без јасно дефинирани критериуми за примена на поддршката и во околности на недостиг на успешни системи на мониторинг, контрола и проценка на влијанието. Стратегијата за периодот 2007-2013 ги поставува новите принципи на политиките за поддршка и мерките кои се прилагодени на очекуваните промени во законодавството, институциите и во контролните системи.

Сепак, треба да се имаат предвид следниве факти:

- Не е одреден датум за започнување на преговорите за пристапување на Македонија во ЕУ.
- Македонија треба постепено да изврши реформи на нејзините регулаторни, институционални и земјоделски политики за поддршка, усогласувајќи ги со оние на ЕУ односно со CAP до пристапувањето.
- CAP е менлива цел и можно е во меѓувреме да се појават значителни модификации. На пример, зголемено поедноставување, преминување од „coupled“ кон „decoupled“ – директни плаќања по фарма и намалена поддршка.

Неопходно е да се внимава со воведувањето на сегашната CAP и притоа мора да се следи прагматичен пристап. Избраните политики за поддршка на земјоделството со оваа Стратегија главно го земаат предвид развојот и општествените барања на македонското земјоделство и ќе бидат постепено прилагодени кога земјата ќе биде подготвена да премине кон моделите на CAP. Ова, исто така, ќе зависи од износот на финансиски средства достапни на МЗШВ за имплементација на овие политики во иднина.

2.2. Целни категории на производи/производители

За постигнување на дефинираните цели на новата владина политика во земјоделството, политиката за поддршка е наменета за следниве целни категории на производи или производители:

1. Поддршка на **конкуретни, извозно ориентирани производи** за кои има побарувачка (особено на европските пазари) со конкуретна предност над странското производство (**тутун, производство на грозје и квалитетни вина, јагнешко месо, производство на овошје и зеленчук**).
2. Производство на **алтернативни култури и/или не-традиционални производи** со извозен потенцијал кои генерираат повисок приход со поограничени ресурси и кои се алтернативно решение за традиционалните производи со опаѓачка конкуретност, со намалување на царинската заштита (органиско и интегрирано производство, маслодајни производи за производство на био-гориво, производство на цвеќиња, ситно овошје и јаткасти плодови, аспарагус, брокола, полжави, нојви, ароматични и лековити растенија).
3. Поддршка на **традиционални производи, традиционални вештини и знаења од социјално значење** за руралните средини и важност за **безбедноста во обезбедување на основна храна** за населението со недоволни перформанси во продуктивноста, поддржани во даден караткорочен до долгорочен транзиционен период на прилагодување, преку мерки за зголемување на приносите во региони со компаративни предности за производство/одгледување и мерки за воведување на алтернативно

производство во регионите со многу ниски приноси и квалитет, споредени со увезените (на пример, пченица).

4. Поддршка на производи кои **значително учествуваат во вредноста на увозот** и имаат неискористен потенцијал за зголемување на производството и се со соодветна компаративна предност во споредба со производите на други земји (на пример, производство на бројлери, јунешко преку системот крава-теле).
5. Производство на **високо-продуктивен, сертифициран семенски и саден материјал (прилагодени на домашните услови)** и негова дистрибуција до корисниците за надминување на проблемот на користење на трговски производи, како што се житни култури и подобрување на квалитетот на сортите (тутун, раноградинарски зеленчук, овошје и винови лози), како и мерки за **подобрување на структурата на расите во сточарството**.
6. Поддршка на **имплементирање на ЕУ стандарди** кои ја зголемуваат конкурентноста на производите (НАССР³, ЕУРОГАП, сертификација на органско производство, поддршка на активности за промоција на карактеристични национални брендови на земјоделски производи и нивно промовирање на надворешните пазари).

Приносот кај едногодишните и повеќегодишните култури покажува големи годишни варијации поради променливите климатски влијанија, ниското ниво на застапеност на модерните земјоделски технологии, „in primis“ наводнување и поранешните не-конзистентни политики за поддршка на земјоделството. Вертикалната поврзаност - стабилни договорни и кооперативни врски помеѓу земјоделците и преработувачката индустрија и групите на производители во под-секторите за овошје и зеленчук, се слаби или воопшто не постојат. Постои потреба од модернизирање на преработувачката индустрија. За под-секторот постои потреба од зголемена поддршка со помош од истражувачки, советодавни и служби за обука. Прв чекор кон намалувањето на трошоците во земјоделското производство беше намалувањето на стапката на ДДВ на 5% за репроматеријалите, во прв ред семенски и саден материјал, агро-хемиските производи и минерални ѓубрива.

Постоечките субвенции за интегрирано управување со културите и добра земјоделска практика, како и за органско производство треба да продолжат, за да ја поддржат дури и зголемат побарувачка за извоз, како и да обезбедат соодветна контрола/инспекција. Пазарните стандарди за квалитет треба да се дефинираат и да се усвојат за поголемиот број на земјоделски култури, како и стандардите за безбедност во прехранбената индустрија (НАССР) кои сè повеќе добиваат на важност. Производството на сертифицирани семиња и посадочни материјали (садници за овошје и лозови садници) треба да се прошири и контролира.

Предложените мерки се инструменти за реализација на конкретните цели во под-секторите, а се наменети за поддршка само на производители кои:

- Се регистрирани во МЗШВ и кај релевантните здруженија и национални совети (одговорноста и дел од контролните механизми ќе им бидат доделени на здруженијата и советите).
- Водат редовна сметководствена евиденција.
- Можат да ги докажат договорите со трговците, преработувачите и дистрибутерите.
- Можат да докажат користење на сертифицирани семиња.
- Откако законодавството ќе се усвои, финансиската поддршка треба да биде по можност канализирана преку барателите кои се организирани како групи на земјоделци (групи на производители, организации и кооперативи) и кои допринесуваат кон зајакнување на пазарниот синџир.

---

³ НАССР е кратенка од Hazard Analysis and Critical Control Point и претставува систем за откривање на посебните опасности и мерките за контрола на тие опасности сè со цел за да се осигура безбедноста на храната и претставува средство за проценка на опасностите и воведување на контролни системи кои се насочени кон спречување на опасностите наместо тестирање/проверка на крајниот производ.

Постепеното стапување во сила на горенаведените општи критериуми за подобност (кои можат да се менуваат според потребите), зависи од воспоставувањето на релевантните регистри, контролните механизми и прирачници за имплементација на мерките.

3. Политика за поддршка на руралниот развој

Политиката на руралниот развој во Р. Македонија го задржува континуитетот кон постепено прилагодување на стратешките насоки за рурален развој кон целите на ЗЗП на ЕУ, соодветните прописи и мерки за поддршка. Генерално земено, значителното зголемување на буџетот наменет за поддршка на рурален развој и останати политики на Владата за подобрување на квалитетот на живот во руралните средини и стимулирање на економските активности на руралната популација е во согласност со стратешките определби кон создавање на одржливи рурални заедници и постигнување на одржлив рурален развој на национално ниво.

Политиката на руралниот развој во 2009 година се спроведува преку "Националната шема на поддршка на рурален развој" усвоена од Владата согласно Законот за земјоделството и рурален развој, која се финансира преку Програмата за финансиска поддршка за рурален развој за 2009 година. Мерките на програмата во согласност со Законот за земјоделството и рурален развој се групираат како:

А) Инвестиции за подобрување на конкурентноста наменет за реструктурирање на земјоделските стопанства и промовирање на иновации преку поддршка на модернизација на земјоделски стопанства, зголемување на економската вредност на шумите, преработка и маркетинг на земјоделски производи и производи од шумарство, подобрување и развој на инфраструктура и заштита од природни непогоди, подобрување на квалитетот на земјоделските производи преку воведување на стандарди за производство, воведување на системи за квалитет на земјоделски производи и промоција на нивниот квалитет, и подобрување на знаењето и унапредувањето на човечкиот потенцијал на земјоделски производители, обезбедување на советодавни услуги и едукација за управување со земјоделските стопанства.

Б) Мерки за земјоделска активност корисна за подобрување на животната средина и руралните средини се наменети за: поттикнување на употребата на земјоделско земјиште со што се придонесува кон подобрување, одржување и надградба на животната средина и пределите, подрачјата со ограничени можности за земјоделска дејност, обезбедување на биолошката разновидност во земјоделството и одржување на културното наследство и природните богатства поврзани со земјоделската активност.

В) Мерки за зголемување на вработеноста во руралните региони и подобрување на квалитетот на животот во руралните средини се однесуваат на поттикнување на диверзификацијата на економските активности во руралните средини со цел да се обезбедат дополнителни извори на приходи; помош за младите фармери и подобрување на работните и животните услови на населението во руралните средини поврзани со подобрување на инфраструктурата и на животните и работните услови. Во дополнение, поттикнување на микро-бизнисите и претприемништвото и развој на руралниот туризам се во рамките на диверзификација на економските активности во руралните средини. Улогата на заинтересираните страни во руралниот развој се промовира преку поддршка на непрофитните и невладините организации да преземаат активности за промоција на економските, социјалните и еколошките аспекти на руралните средини.

Г) Поддршка за локален развој (т.н. LEADER пристап) е насочена кон подобрување на локалниот економски развој преку поттикнување на партнерства и „оддолу-нагоре“ во подготовка и спроведување на стратегии за локален развој.

Во насока на приближување на националната политика за рурален развој кон Европското законодавството, во подготовка е нов Закон за земјоделство и рурален развој, со главна стратешка цел на политиката за рурален развој во промовирањето на економскиот и социјалниот развој во руралните средини, со цел

да се спречи процесот на депопулација на руралните средини и за одржување на други вредности во руралните средини, како дел од природното и културното наследство на Р. Македонија.

Во 2009 година, во согласност со политиката за развој на руралните средини воводени се мерки за рехабилитација на системите за наводнување раководени од Водни заедници. Додадени се нови мерки наменети за инвестиции во одржливи енергии кои се употребуваат на семејни фарми со цел заштита на животната средина, заштита на шумите и одржлив земјоделски приход.

3.1. ИПА, ИПАРД и Политика на рурално кредитирање

Од 2007 година па наваму Европската унија вовеле нов финансиски - Инструмент за претпристапна помош (ИПА)⁴, со финансиски средства во висина од 11.468 милиони евра кои ќе го опфатат периодот 2007–2013 година. Република Македонија во процесот на добивање на членството во ЕУ како земја со статус членка-кандидат се здоби со правото за користење на ИПА инструментот.

Сегашниот плански документ (МИПАРД) за периодот од 2007-2010 се базира на финансиски пакет од 302,8 милиони евра за помош на РМ од ЕУ.

Реализацијата на пристапната помош ќе се реализира преку 5 компоненти на ИПА и тоа:

1. Институционална надградба
2. Прекугранична соработка
3. Регионален развој
4. Развој на човечки ресурси
5. Рурален развој

Рурален развој (ИПАРД) има за цел да им помогне на земјите кандидати да ги подготват пост-пристапните програми за рурален развој финансирани од ЕУ, со имплементирање на претпристапната помош преку, колку што е можно, послични системи со оние кои се наложуваат по пристапувањето. Одредбите на оваа компонента се одраз на оние за рурален развој на земјите-членки со неопходните прилагодувања. Опфатот на компонентата за рурален развој вклучува бројни активности според Регулативата за рурален развој за Земјите-членки, за придонесување кон одржливо прилагодување на земјоделскиот сектор и руралните средини во земјите корисници.

Политиките за рурален развој во Р. Македонија (финансирани од национални фондови или од ИПАРД) треба да допринесат кон постигнување на следниве цели:

- Подобрување на ефикасноста на пазарот и имплементација на стандардите на ЕУ;
- Имплементација на мерките за агро-екологија и стратегии за локален рурален развој;
- Развој на руралната економија.
- Техничка поддршка.

Листата на мерки и под-мерки за национално или ИПАРД кофинансирање е променлива, бидејќи нивниот избор се одредува од страна на МЗШВ и Меѓу-ресорното координативно тело. Истите треба да бидат пропишани во ИПАРД Планот, и одобрени од службите на ЕУ Комисијата, во зависност од достапноста на националните и ресурсите на ЕУ.

Во јуни 2007 година, се основа **Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој**, со цел ефикасно управување со финансиските средства од Буџетот на Република Македонија и со средствата од претпристапната помош на Европската Унија наменети за руралниот развој.

Надлежности на Агенцијата:

- извршување на мерките за директните плаќања во земјоделството;
- извршување на мерките за рурален развој;

⁴ Регулатива на Советот (ЕС) 1085/2006 од 17 јули 2006: Воспоставување на Инструмент за претпристапна помош

- реализација на средствата од претпристапната помош на Европската Унија за рурален развој – ИПАРД програма;
  - спроведување на мерките на државна помош во земјоделството;
- Агенцијата ја доби акредитацијата од Европската Комисија во Декември 2009 година и го објави првиот повик за апликација на ИПАРД проекти во Република Македонија, во вкупен износ од 1,5 милијарди денари или околу 24,4 милиони евра.

Институционална надградба на ИПАРД Агенцијата

АФПЗРР беше основана на 02.06.2007 година со усвојување на Законот за воспоставување на Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој. Во текот на 2008 година Законот беше предмет на постојана анализа, како резултат на што во 2009 година беа донесени измените на Законот, кои овозможуваат правна надградба на системот на ИПАРД Агенцијата и ги класифицираат постапките и принципите на работа за одобрување на директните плаќања и одобрувањето на проекти и плаќањата од претпристапните фондови.

Во текот на 2009 година, АФПЗРР имаше вработено 108 лица, но поради одредени околности, бројот на вработени се намали на 104, од кои 89 работат на прашања поврзани со ИПАРД.

Во текот на 2009 година, вработените во АФПЗРР ги решија проблемите и прашањата по однос на ИПАРД со високо ниво на професионалност, притоа реализирајќи ги активностите поврзани со националната акредитација за постапките од ИПАРД и пренесувањето на надлежностите за управување од Европската Комисија – Генералниот директорат за земјоделство (DG Agri) на македонската оперативна структура.

Координација со релевантни институции - технички тела

АФПЗРР продолжи со процесот на координација со релевантните технички тела преку спроведување на договорите за имплементација потпишани помеѓу:

- АФПЗРР и Управувачкото тело кое е во рамки на Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство,
- АФПЗРР и Националниот Фонд како тело во рамките на Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство.

3.2. Финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој во 2009 година

Политиката на развој на земјоделството и руралните подрачја соодветно е поддржана со буџетската поддршка која треба да ги овозможи планираните активности и резултати до 2013 година.

Табела 1: Тренд на раст на буџетска поддршка на МЗШВ

(во 000 МКД)

	2005	2006	2007	2008	2009
МКД Буџет	66.538.469	88.576.000	79.552.497	89.397.520	153.215.000
МЗШВ	1.459.518	1.453.972	2.002.140	4.257.000	6.152.875
Учество	2,19%	1,64%	2,52%	4,80%	4,02%

Извор : МЗШВ

Буџетската поддршка спроведена преку МЗШВ бележи континуиран раст во период 2005-2009 година, односно во апсолутен износ, се зголемува за околу две милијарди денари на годишно ниво.

Политиката за поддршка на земјоделството претставува основен инструмент за поддршка на земјоделското производство. Се реализира преку: директни плаќања (субвенции) по хектар во производството на растителни култури и по грло во сточарството.

Политиката за Рурален Развој е вториот финансиски инструмент за економски и социјален развој на руралните подрачја, со цел да го спречи процесот на депопулација, и од друга страна да ги истакне природните и наследните вредности како дел од културното наследство на Република Македонија.

Табела 2: Преглед на одобрена финансиска поддршка во земјоделството во 2009 година по секторски програми

Ред. Бр	Секторска програма	Износ (МКД)
1.	Земјоделство (Растително и сточарство)	3.925.000.000
2.	Проширена репродукција на шумите	160.000.000
3.	Здравствена заштита на животните	253.000.000
4.	Ветеринарно јавно здравство	20.000.000
5.	Здравје на растенијата	12.000.000
6.	Семе и саден материјал	600.000
7.	Ревитализација на села	15.000.000
8.	Рурален развој	422.000.000
Вкупно :		4.807.600.000

Извор : МЗШВ

Табела 3: Преглед на средства по програмите за финансиска поддршка во земјоделството во 2009 година

Ред. Бр	Име на мерката	Вкупен износ (МКД)
1.	Растително производство	2.298.500.000
2.	Сточарство	1.432.740.000
3.	Спроведување на стандарди за квалитет и безбедност на храна	15.560.000
4.	Органско земјоделско производство	50.100.000
5.	Рибарство и аквакултура	25.000.000
6.	Општи мерки	63.100.000
7.	Нереализирани обврски од 2008 год.	40.000.000
Вкупно :		3.925.000.000

Извор : МЗШВ

Програмата за финансиска поддршка на Руралниот развој, која беше усвоена во 2009 година, ја има следнава структура на мерки:

Табела 4: Програмата за финансиска поддршка на Руралниот развој

Ред. Бр.	Мерка / група на инвестиции	во денари
1.	Инвестиции за подобрување на конкурентност и модернизација на земјоделските стопанства, вклучувајќи и аква-култура	192.000.000
2.	Инвестиции во преработка, складирање, сортирање, пакување и маркетинг на земјоделски производи	80.000.000
3.	Инвестиции во руралната инфраструктура	110.000.000
4.	Финансиска поддршка на промотивни активности за развој на рурален туризам	6.000.000
5.	Инвестиции за подобрување на знаењето и развој на човечкиот потенцијал на земјоделски производители преку одржување на советодавни услуги и едукација за управување со земјоделскиот сектор	8.000.000
6.	Поддршка за организирање и заедничко производство на активности на земјоделските фарми	6.000.000
7.	Инвестиции за производството и употребата на обновливите извори на енергија во руралните средини	18.000.000
8.	Трошоци за имплементацијата на програмата	2.000.000
Вкупно		422.000.000

Извор : МЗШВ

Во текот на 2009 година, АФПЗРР ги имплементираше програмите за национална поддршка во земјоделството и руралниот развој, со резултати прикажани во следнава табела:

Табела 5: Приказ на механизмите за националната поддршка за 2009 год

Бр.	Вид на програма	Предвиден износ (€)	Исплатен износ во (€)	% на реализација
1	Програма за финансиска поддршка во земјоделството	61.464.401	66.334.077	108 %
2	Програма за финансиска поддршка на руралниот развој	7.000.000	4.168.028	60 %

Извор : МЗШВ

Следната табела дава приказ на бројот на баратели кои користат средства од механизмите за национална поддршка:

Табела 6: Преглед на бројот на баратели во рамки на механизмите за национална поддршка за 2009 година

Вид на програма	Доставени барања	Исплатени барања	% на реализација	Склучени договори
1. Програма за финансиска поддршка во земјоделството	101.680	93.619	92%	/
2. Програма за финансиска поддршка на руралниот развој	2.333	690	80%	870

Извор : МЗШВ

4. Рурално кредитирање

Земјоделскиот Кредитен Дисконтен Фонд (ЗКДФ) е формиран во 2002 како дел од Проектот за финансиски услуги во земјоделството ИФАД 1 и ИФАД 2, и со дополнителни средства за кредитирање преку кредитни линии на Светска Банка и ИЕБ, изнесува 47,5 милиони евра.

Кредитите се компонирани со 80% средства на ЗКДФ, 20% учество на финансиските институции (Банки и Штедилници) и 20% сопствено учество на кредитниот корисник.

ЗКДФ е наменет за обезбедување кредитни партии за мали и средни претпријатија за :

- примарно земјоделско производство – до 100.000 EUR,
- преработка на земјоделски производи – до 200.000 EUR, и
- извоз на земјоделски производи – до 200.000 EUR

Каматата на кредитите се движи од 4% и 5% (Банки) до 6% и 6,5% (Штедилници) на годишно ниво, за период до 7 години и грејс период до 2 години максимум.

Во 2009 година се реализирани 514 кредити во вкупен износ од 13,2 милиони евра, од кои 10,5 милиони евра се средства од ЗКДФ. Одобрените барања вкупно изнесуваат 4.442 со вкупен износ од 44.800.000 евра

Табела 7: Динамика на реализација на кредитна линија на ЗКДФ

Година	2005	2006	2007	2008	2009	Вкупно
Број на одобрени кредити	761	1.131	435	1.183	514	4.442
Износ на одобрено рефинансирање (во 000 €)	2.649	4.486	1.954	12.137	13.200	44.800

Извор : МЗШВ

Во 2009 година има помал број на одобрени кредити во однос на 2008 година (669 кредитни барања помалку), но износот на одобрено рефинансирање е поголем за 1.062.530 евра или 3,2 %.

Со анализата на пласманите на кредитите по категории, најголем број на одобрени барања е за примарно производство. Износот на одобрени кредити наменети за примарното производство е речиси еднаков со кредити за преработка на земјоделски производи.

Табела 8: Реализирани кредити по кредитни категории во 2009 година

Категорија на кредит	Број на одобрени кредити	Вкупен износ на одобрени кредити (€)	Вкупен износ на одобрено рефинансирање (€)	Вкупен износ на одобрени кредити (%)
1. Кредити за примарно производство	4.183	25.598.586	19.235.455	57 %
2. Кредити за преработка на земјоделски производи	221	17.007.474	13.260.175	38 %
3. Кредити за трговија со земјоделски производи	38	2.227.652	1.700.656	5 %
Вкупно	4.442	44.833.713	34.196.287	100 %

Извор : МЗШВ

II. ПРИЛАГОДУВАЊЕ КОН ЕУ И МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА

1. ЕУ интеграција

Република Македонија продолжи со напорите во поглед на усогласувањето на националното законодавство со законодавството на ЕУ во областите кои ги уредува ЗЗП на ЕУ, вклучително и институционалната надградба за реализација на истото.

Во процесот на пристапување кон ЕУ, за Република Македонија како краткорочни приоритети се наметнаа процесот на регистрација на земјоделско земјиште во катастарот за недвижен имот, прибирањето и обработката на сигурни и потврдени земјоделски податоци и основањето на ефикасни и финансиски стабилни платажни тела за управување и контрола на фондовите наменети за земјоделството во согласност со барањата на ЕУ и меѓународните ревизорски стандарди.

На среден рок приоритетите беа утврдени во зајакнување на капацитетот на администрацијата од областа на земјоделството и подготовките за спроведување и практична примена на механизмите на заедничката земјоделска политика, во прв ред интегрираниот административен и контролен систем (ИАКС) и системот за идентификација на земјишните парцели (LPIS).

Согласно обврските кои произлегуваат од Националната програма за усвојување на правото на ЕУ (НПАА 2009 и НПАА 2010) и се однесуваат на земјоделството и руралниот развој, донесени беа или се во фаза на подготовка следниве закони :

- Од аспект на усогласеност на законодавството, во декември 2009 година донесен е новиот **Закон за органско земјоделско производство** (“Службен весник на Република Македонија“ бр. 146/2009). Законот е во согласност со Регулаторната на Советот (ЕС) No 834/2007 и Регулаторната на Комисијата (ЕС) No 889/2008. Согласно законот, до крајот на 2010 год. ќе бидат донесени сите правилници кои ќе ја дорегулираат областа на производството, контролата, сертификациските тела и нивното овластување, пакувањето, транспортот и складирањето на органските производи, како и содржината и изгледот на националното лого за органски производ.
- **Предлог на Закон за земјоделство и рурален развој.** Со новиот закон ќе се пропишат детални одредби за спроведување на шемите на директна исплата во врска со типот на директни плаќања, дефиницијата на корисниците, методологија на пресметка, намалување на исплата, зачестеноста на плаќање на корисниците и контрола, како и одредби за насочување на директните плаќања со цел постигнување на задолжителни стандарди, кои се во согласност со Регулаторната 73/2009. Покрај ова, Законот ќе ги вклучува одредбите за политиката на рурален развој и нејзините мерки, како и одредби за програмирање и спроведување на политиката на државна помош, во согласност со регулативата 1695/2006. Законот ќе ги дефинира условите и принципите за примена на државната помош во земјоделството и руралниот развој, формите на државна помош, видови мерки на државна помош, како и детални одредби за примена на сите видови мерки во земјоделството и руралниот развој. Покрај ова, Законот ќе го регулира и правото на користење на државна помош, при што се дефинирани крајните корисници по мерки, а дефинирани се и принципите на транспарентност, известувањата и следењето на државната помош во земјоделството и руралниот развој во Република Македонија. Врз основа на Законот за земјоделство и рурален развој, во текот на 2010 година, планирано е да бидат усвоени и објавени и 9 придружни прописи.
- Во однос на скорешната реформа на заедничко уредување на пазарот за вино во рамките на ЕУ, планирано е донесување на нов **Закон за вино** кој ќе ги интегрира тековните реформи на секторот во рамките на ЕУ.

- Во областа на рибарството во фаза на подготовка е **Предлог Закон за рибарство и аквакултура**. Со овој Закон ќе се регулираат области кои се непосредно поврзани со рибарството – земјоделска инспекција, концесии, заштита на природата, како и ветеринарните и прашањата од областа на здравствената заштита на животните, како и државната помош во рибарството и аквакултурата во согласност со Регулативите на ЕУ бр. 32008R0736 и 32006R1198 и ќе се допрецизираат казнените одредби во насока на намалување на казните. Покрај ова, ќе се допрецизираат и одредбите за организирањето на рекреативен риболов и вршењето аквакултура.
- Покрај ова, последниот рамковен закон во областа на земјоделството **Законот за квалитет на земјоделски производи**, е во фаза на подготовка и се планира да биде донесен во текот на 2010.
- Со Одлука на Комисијата од 18 декември 2009 година, Европската Комисија на структурите во РМ им го пренесе правото за управување со средствата утврдени во рамките на 5-та компонента од претпристапната помош на ЕУ - ИПАРД, со што се овозможи целосно децентрализирано управување со ЕУ фондовите од таа компонента. Врз основа на ова, на 23 декември 2009 година, Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој објави **Јавен повик бр. 01/2009** за доставување на барања за користење на средства од ИПАРД Програмата 2007 - 2013, со што практично започна искористувањето на средствата од ИПАРД фондовите во Република Македонија.
- На 19 мај и 5 ноември 2009 година, одржани се четвртиот и петтиот состанок на Комитетот за следење на ИПАРД.
- МЗШВ активно учествува и во реализација, односно искористување на средствата од претпристапната помош на ЕУ од првата компонента на ИПА. Првите проекти во рамките на ИПА 2008 се следните:
  1. **Заеднички пазарни организации – Common Market Organisations (CMO)** Техничка помош од ИПА средствата во вредност од 0.64 милиони EUR, проект кој треба да започне во втората половина на 2010 год.,
  2. **Систем за идентификација на земјишни парцели – Land Parcel Identification System (LPIS)** Техничка помош од ИПА средства со вредност 0.54 милиони EUR, проект кој исто така, се планира да започне во втората половина на 2010 год.
  3. **Развој и имплементација на агро-еколошки мерки**, проект финансиран од ИПА ТАИБ 2008, износ на проектот е 0,70 милиони EUR, и се планира да започне кон крајот на 2010 год., а во времетраење од една година.

Во текот на месец април 2009 година, се одржа Петтиот состанок на Поткомитетот за земјоделство и рибарство помеѓу РМ и ЕУ.

2. Меѓународна соработка

Сектор за меѓународна соработка

Основна задача на Секторот меѓународната соработка е да ја организира, насочува и координира работата во областа на меѓународната и трговската соработка, односно:

- координација на странската помош обезбедена преку меѓународни (мултилатерални и билатерални) донатори во функција на развој на секторите во надлежност на МЗШВ, и
- следење на трговската политика и трговската размена на земјоделско-прехранбените производи и реализирање на обврските согласно договорите кои ги регулираат трговските односи на РМ во земјоделско- прехранбениот сектор.

Активностите на меѓународната донаторска заедница (мултилатералните и билатералните донатори/институции) се во насока на ефикасно спроведување на националните приоритети и активности во процесот на структурните реформи и развој на земјоделскиот и рурален сектор, како и политиката за безбедноста на храна, шумарството и водостопанството. Интегрален дел на секторот е следење и спроведување на обврските од трговска политика во земјоделско-прехранбениот сектор што има клучна улога во севкупната економија на земјата.

Активности на секторот за меѓународна соработка во 2009 година:

- Подготвен документот „Приоритетни области за донаторска помош, според кој се идентификувани пет приоритетни области:
  - Програма за рурален развој,
  - Програма за развивање на конкурентен земјоделски сектор,
  - Програма за водостопанство,
  - Програма за шумарство,
  - Програма за безбедност на храна.

Документот е усвоен од страна на Владата на Република Македонија и во соработка со СЕП се планира да се организира донаторски состанок со цел обезбедување на поддршка за реализирање на идентификуваните приоритетни области од документот.

- Развивање на Програмски пристап за спроведување и координација на странска помош. Владата преку Секретаријатот за европски прашања со поддршка на целата донаторска заедница присутна во Република Македонија промовираше нов концепт „Програмски пристап за спроведување и координација на странска помош“. Целта на Програмскиот пристап се состои во надминување на ограничувањата на проектниот пристап воспоставувајќи поголема усогласеност на програмите и целите кои треба да се постигнат преку странската помош, како и покохерентна координација на реализацијата на странската помош. Во рамки на Владата, Секретаријатот за Европски прашања е координатор на оваа иницијатива, додека Секторот за меѓународна соработка на МЗШВ е носител на активностите во третата (од вкупно петте тематски работни групи) работна група што се однесува на земјоделството и другите сектори во надлежност на МЗШВ.
- Следени и реализирани се обврските од Спогодбата за стабилизација и асоцијација;
- Следење на активностите поврзани со учество во Организацијата на Обединетите Нации за храна и земјоделство - FAO и Комисија за исхрана (Codex Alimentarius Commission);
- Координација на спроведување на проекти од FAO во насока на превентивата од спречување на шумарските пожари;
- Реализација и координација на тековни проекти поддржани од мултилатерални донатори: Светска банка, USAID, FAO („Поддршка за управување со земјоделско земјиште во државна сопственост“, „Превентива од спречување на шумски пожари“ и други). Понатаму, проекти поддржани од Европската Унија (CARDS проектот „Поддршка на ИПАРД структурите“), како и билатерални донатори од Словенија, Израел, Словачка, Холандија, Норвешка итн. Тековни преговори со билатерални и мултилатерални донатори за одобрување нови проекти согласно утврдените приоритети на МЗШВ;
- Ажурирана база на податоци на проекти и активности кои се во тек или се планираат да се спроведат, а се поддржани од меѓународни донатори.

Со цел унапредување на билатералната соработка во земјоделскиот сектор во тек се активности за склучување на:

- Спогодба меѓу Владата на Република Македонија и Кабинетот на министри на Украина за соработка во областа на заштитата на растенија;

- Меморандум за разбирање меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Турција за соработка во областа на земјоделството;
- Подготвен е нацрт текст на Протокол меѓу Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Македонија и Министерството за земјоделство, шумарство и рурален развој на Република Косово за соработка во областа на земјоделството и сродните сектори и истиот е во фаза на доставување до Владата на Р. Македонија за информирање и потпишување на истиот;
- Нацрт Договор меѓу Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Македонија и Министерството за земјоделство на Република Индија за соработка во областа на земјоделството и сродните сектори, кој по дипломатски пат е доставен до индиската страна за усогласување на истиот;
- Со цел да се зголеми степенот на либерализација на трговијата со земјоделско - прехранбени производи меѓу Република Македонија со земјите членки на ЦЕФТА 2006 (согласно член 10 став 3 од Договорот), постигната е согласност со Р. Албанија и Молдавија, но не и со Р. Хрватска. Измените на Договорот ЦЕФТА 2006 се очекува да бидат верификувани на состанокот на мешовитиот комитет кој што треба да се одржи во ноември оваа година. Претстојат активности за зголемување на либерализацијата на трговијата со земјоделско - прехранбени производи со Турција;
- Реализација на обврските со СТО;
- Континуирано ажурирање на податоците за извоз - увоз на земјоделско-прехранбени производи.

III. ХОРИЗОНТАЛНИ ПРАШАЊА И АДМИНИСТРАТИВНО-КОНТРОЛНИ СИСТЕМИ НА ЗЕМЈОДЕЛСКАТА ПОЛИТИКА

Имплементацијата, управувањето и контролата на земјоделска политика на Република Македонија, усогласена со Заедничката земјоделска политика на ЕУ, наложува развивање и зајакнување на соодветни административни капацитети.

1. Институционална поставеност на МЗШВ

Според последната хоризонтална и вертикална реорганизација на секторите на МЗШВ на централно и регионално ниво, поставеноста е следнава:

Сектори во рамки на МЗШВ:

- Сектор за координација и техничка помош на Кабинетот на министерот
- Сектор за ЕУ интеграција
- Сектор за меѓународна соработка
- Сектор за рурален развој
- Сектор за нормативно-правни работи
- Сектор за анализа на земјоделска политика
- Сектор за земјоделство
- Сектор за регистрање и управување со земјоделско земјиште
- Сектор за шумарство и ловство
- Сектор за организација и координација на подрачни единици
- Сектор за информатичка технологија
- Сектор за човечки ресурси
- Сектор за шумска полиција (без статус на државни службеници)

Органи во состав на МЗШВ:

- Управа за водостопанство
- Управа за ветеринарство
- Управа за здравје на растенијата
- Државна фитосанитарна лабораторија
- Управа за семе и саден материјал
- Управа за хидро-меторолошки работи

Инспекторати во состав на МЗШВ:

- Државен инспекторат за земјоделство
- Државен инспекторат за шумарство и ловство

Агенции од областа на земјоделството и руралниот развој:

- Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој (АФПЗРР)
- Агенција за поддршка на развојот на земјоделството – Битола (АПРЗ)

Јавни претпријатија од област:

- ЈП Агроберза
- ЈП за пасишта
- ЈП за шуми

Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство има 33 Подрачни Единици распоредени низ сите региони во РМ. Претстои период на редефинирање на позицијата, капацитетите и одговорностите во поглед на целите на политиката за земјоделство и рурален развој, за воведување регионален пристап со цел рационално искористување на средствата и зголемена ефикасност од активностите на МЗШВ.

2. Воспоставување на Интегриран Систем за Административна Контрола ИСАК (IACS)

Воспоставувањето на интегрираниот систем за административна контрола е еден од клучните среднорочни приоритети за период од 2009-2011 година, при што активностите кои се реализираат се во согласност со „Пристапното партнерство“ и поглавјето 11 наменето за земјоделство.

Интегрираниот административен контролен систем се содржи од пет елементи (Регулатива на Советот 3508/92):

- (1) компјутерска **база на податоци** која ги сочувува податоците од барањата за финансиска поддршка за секое земјоделско стопанство;
- (2) **идентификационен систем за земјоделски земјишни парцели**, т.е. систем кој дозволува декларираните површини да бидат лоцирани, надгледувани и се овозможуваат компјутеризирани проверки и проверки на лице место;
- (3) **систем за идентификација и регистрација на животни**, кои дозволуваат барањата за поддршка да бидат проверени и контролирани на лице место;
- (4) систем за евиденција и обработка на барањата за финансиска поддршка преку плаќања по единица капацитет;
- (5) систем за ефикасна администрација и имплементација на плановите за регистрација и идентификација, интегриран систем за административна контрола и теренски инспекции.

За поддршка на изготвувањето на анализи за поставување, спроведување, контрола и следење на ефектите на земјоделска политика и политиката за рурален развој, неопходно е воспоставување на **Земјоделски Информативен Систем (ЗИС)** како еден од најзначајните краткорочните приоритети од процесот на интегрирање во ЕУ во делот на хоризонталните прашања.

Предвидените активности се однесуваат на следниве административни, контролни и информациски елементи од интегрираниот систем:

- Единствен регистар на земјоделски стопанства, (EP3C)
- Систем за идентификација на земјишни парцели (LPIS),
- Земјоделски пазарен информативен систем (ЗПИС) и земјоделските статистики,
- Мрежа на сметководствени податоци од фарма (FADN).

Дел од нив се составни елементи или се во функција на Интегрираниот административен и контролен систем (IACS) за имплементирање и мониторинг на мерките за директни плаќања и рурален развој.

Целосното функционирање на системите ќе овозможи поставување на ефикасни политики базирани на потребите и проблемите во секторот, нивно успешно имплементирање со максимално редуцирање на неправилностите и злоупотребите, подобрена контрола и проценка на ефектите од политиките. Интегрирањето на различните бази на податоци и регистри треба да ги олесни процедурите на аплицирање на земјоделците за политиките на поддршка и ќе обезбеди корисни податоци за бизнис сектор.

Согласно Законот за земјоделство и рурален развој, МЗШВ е одговорна институција за воспоставување на интегриран информативен систем на податоци кој треба да обезбеди прибирање и обработка на податоци за земјоделскиот сектор, координација и одржливост во размената на податоци со другите релевантни институции, како и дисеминација на податоците до крајните корисници.

Сите овие активности се во насока на воспоставување на функционален систем кој ќе овозможи поврзување на сите регистри кои се во надлежност на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство и неговите органи.

2.1. Единствен Регистар на Земјоделски Стопанства (EP3C)

Целта на Министерството е да има интегриран и заштитен регистар на земјоделски стопанства кој преку генерирањето на единствен идентификациски број на фармерот ќе овозможи креирање на електронска база на податоци и информации за земјоделското стопанство значајни за ефективно носење на одлуките и имплементација на политиките.

Крајната цел пак, мрежно поврзување меѓу воспоставените и функционални регистри, ќе треба да биде извор на мултидимензионално складиштени податоци кои ќе служат за потребите на анализата како и планирањето и креирањето на нови политики, додека Фарм-регистерот треба да биде алатката која ќе обезбеди централно управување со овој децентрализиран систем. Внесувањето и обновувањето на податоците од пријавените земјоделски стопанства ќе се прави на локално ниво во подрачните единици на МЗШВ врз основа на веќе воспоставената комуникација со земјоделците. Системот треба да ја поддржува работата преку пристап на далечинско управување (низ 33-те подрачни единици на МЗШВ), кој им овозможува на назначените вработени да ги користат податоците и поддржувачките алатки на целиот систем. Истата организациона и информационе структура ќе се употреби за процесирање на останатите регистри во земјоделството особено LPIS.

На почетокот од 2008 год. Министерството го донесе правилникот за формата, содржината и начинот на интегриран Единствен регистер на земјоделски стопанства (Службен весник на РМ., бр. 62/08), потоа беше подготвена тендерската документација за набавка на софтвер и хардверска опрема и беше објавен и спроведен меѓународниот тендер. Во соработка со странската компанија која го доби правото за креирање на софтверската апликација беа одредени параметрите според кои системот се дизајнираше.

Паралелно со овие активности, а во согласност со Правилникот за ЕРЗС, формуларите за апликација за регистрација на земјоделските стопанства беа подготвени и дистрибуирани на локално ниво. До крајот на 2009 година приближно 100.000 земјоделски стопанства ги вратија апликациите пополнети со бараните податоци. Датотеките со податоци за регистрираните земјоделски стопанства содржат податоци за: носителот на земјоделското стопанство и неговите членови, правна основа за користење на земјоделското земјиште, број на катастарските парцели, видови и број на добиток, расположлива механизација итн. Податоците од апликациите во електронска форма се чуваат во централната серверска единица на МЗШВ, додека апликациите и пријавите за настанатите промени, кои носителите на земјоделските стопанства согласно Правилникот се должни да ги пријават во рок од 15 дена, се чуваат во подрачните единици на Министерството, и редовно ќе се ажурираат врз основа на промените кои ќе бидат пријавени од страна на земјоделците.

За оспособување за работа со системот беа спроведени низа обуки на повеќе нивоа. Најпрво беа обучени администраторите за работа со софтверот од вработените од ИТ секторот и одделението за воспоставување на ЕРЗС, додека за работа на локално ниво беа селектирани и обучени 90 вработени од подрачните единици кои добија свои кориснички имиња и лозинки кои им овозможуваат пристап до системот. Со цел постигнување на поголема безбедност и ограничување на пристапот до податоците од земјоделските стопанства, системот е поставен така што промени во податоците кои се однесуваат за секое земјоделско стопанство може да се прават само на локално ниво, од страна на обучените вработени од подрачните единици. На администраторите на софтверската апликација не им е дозволено да извршуваат промени, туку можат да имаат увид во состојбата со земјоделското стопанство и настанатите промени. Со цел симплифицирање на процесот на внесување и ажурирање на новонастанатите промени кои се однесуваат на земјоделските капацитети, во системот по електронски пат внесени се постоечките податоци за земјоделските стопанства кои се евидентирани во ЕРЗС и за нив е изгенериран ИДБР број. Треба да се подвлече фактот дека целиот овој процес беше проследен со низа потешкотии од технички карактер имајќи ги во предвид активностите околу дислокацијата на министерството што придонесе за пролонгирање на периодот за формирањето на сервер салата со сите потребни технички спецификации, како и оспособувањето и поврзувањето со системот на подрачните единици. Активностите околу внесувањето на постоечките податоци од веќе пријавените земјоделски стопанства се одвиваа тековно..

Во текот на 2010 година планирано е креирање на Веб сервиси кои ќе овозможат комуникација со постојните бази на податоци од регистрот на домашни животни како и поврзување со останатите бази на податоци во рамките на МЗШВ.

Откако ќе се основа во 2010 год., графичките области од LPIS треба да бидат во прилог на интериграниот систем, прашање на кое му беше дадено големо значење за време на планирањето за воспоставување на регистрите со цел обезбедување компатибилност и интегритет меѓу различните земјоделски регистри и бази на податоци, особено помеѓу Фарм регистрот и LPIS софтверот.

2.2. LPIS - Систем за идентификација на земјишни парцели

Системот за идентификација на земјишни парцели - LPIS е заснован на база на техники на компјутеризиран географски систем за информации вклучувајќи воздушни или просторни ортофото слики во размер од 1:10.000 (пожелно 1:5.000 регулатива на ЕУ број 1593/00). Овие дигитализирани картографски карактеристики се користат како основа на која се поставуваат слоеви на податоци со кои се дефинира употребата на земјоделското земјиште базирани на различни референтни основи (катастарска парцела, земјишни блокови, обработлива земјоделска површина, засеана земјоделска култура). Овој систем ги интегрира останатите подсистеми од ИСАК (IACS) и поради тоа неговото поставување бара повеќе време и средства.

Почетокот на сите активности за воспоставување на системот зависеше од обезбедувањето на дигитализирана и обработена ортофото снимка на целата територија на Република Македонија која се постигнува преку воздушно снимање при поволни временски услови.

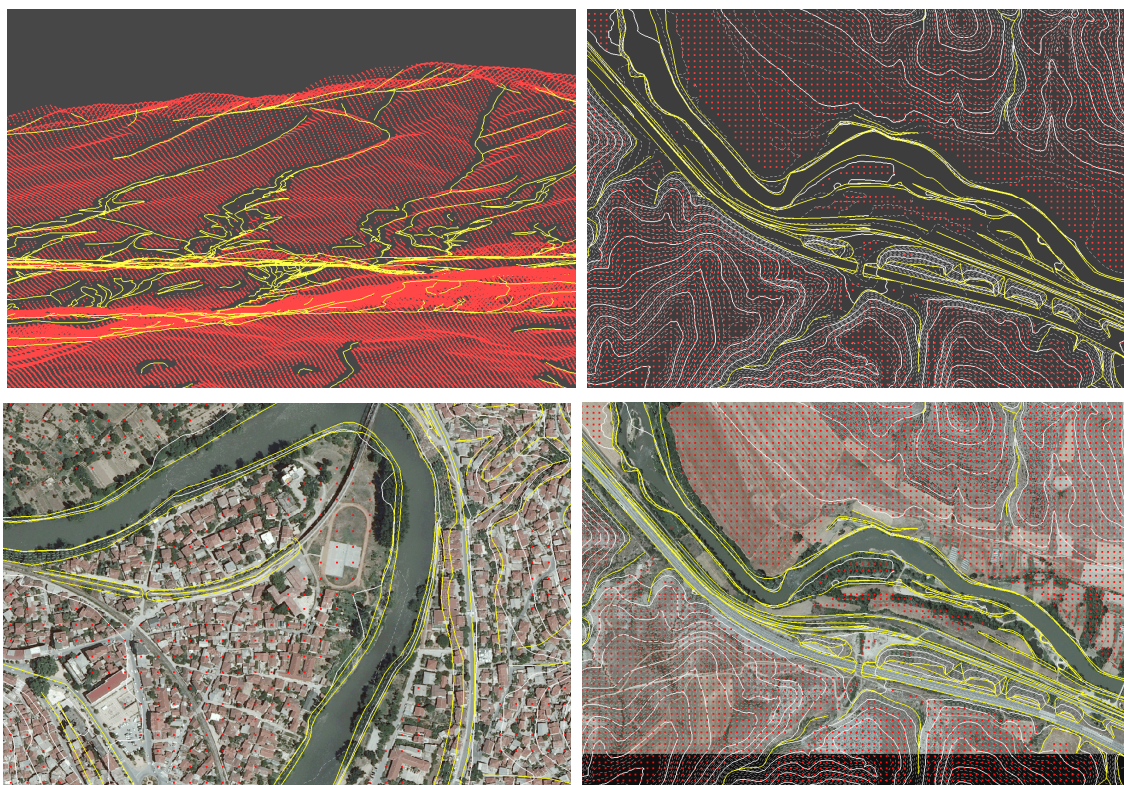
На крајот на Април со најдобриот понудувач за: извршување на авионско снимање, производство на ДТМ и ортофото интерпретација (почетни ЛПИС податоци), се потпиша договор за изведување на активностите по што во текот на Мај се започна со нивна имплементација.

Авионското фотограметриско снимање на целата територија на Република Македонија беше извршено во текот на месеците јуни и јули 2009 год, откако претходно беа извршени опсежни подготовки на терен кои траеја од 18.05.2009 до 05.06.2009. Фотограметриските снимки од оваа операција се доставени во целост до МЗШВ.

Слика 1. Авионска снимка направена во текот на јуни - јули 2009

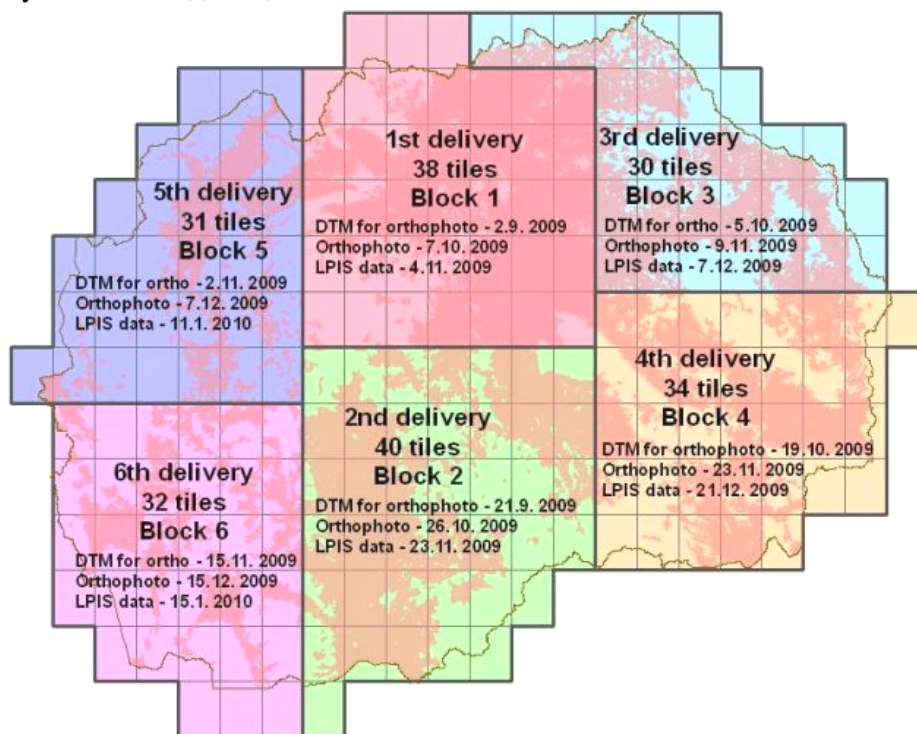
Од снимениот материјал понатаму ќе бидат изработени геореференцирани ортофото снимки како и ДТМ.

Слика 2. Снимки направени во текот на ДТМ обработката

Активностите за изработка на геореференцирани ортофото снимки, ДТМ како и почетни ЛПИС податоци од страна на компанијата веќе се завршени и истите се доставени до МЗШВ согласно договорот.

Доставувањето на податоците се одвиваше во одредени временски интервали во зависност од рокот за изработка кој беше договорен во техничката спецификација со компанијата изведувач. Подолу е прикажана временската рамка за доставување на податоците:

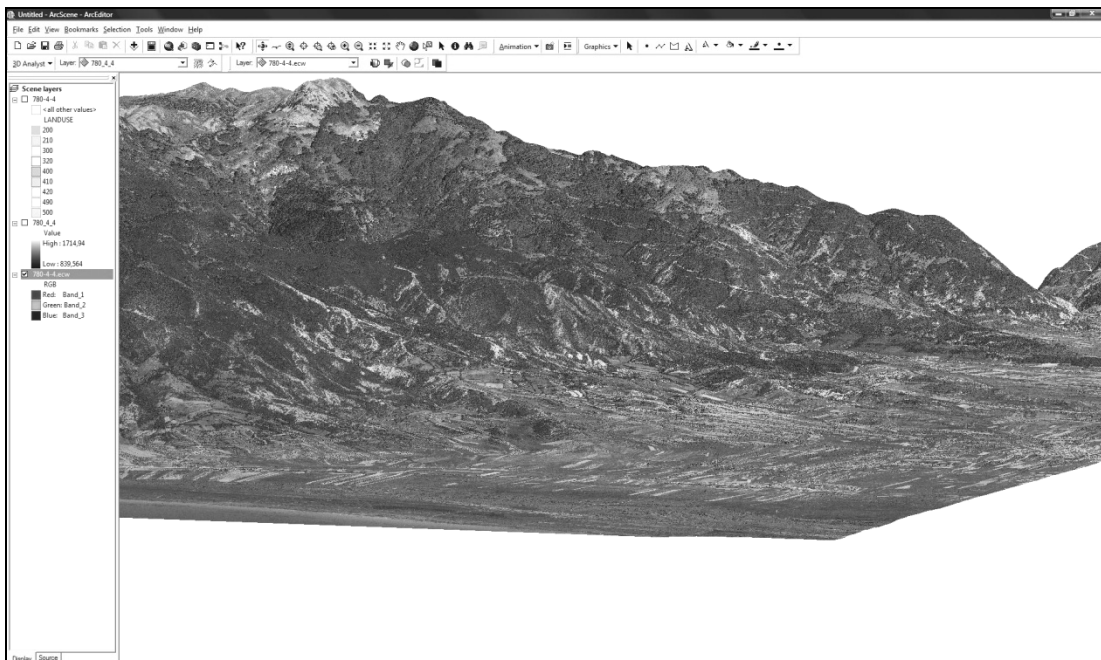
Карта 1. Распоред за испорака на податоците до МЗШВ

Слика 3. Ортофото интерпретација на физички блокови - почетни LPIS

Со цел проверка дали квалитетот на податоците е во согласност со спецификацијата, се започна со активности во насока за проверка на квалитетот на доставените податоци. Контролата на податоците започна кон крајот на септември 2009 година и се планира да заврши до почетокот на март 2010 година. Контролата се изведува од страна на вработените во ЛПИС одделението со поддршка на компанијата која го дизајнираше системот и ги подготви спецификациите за производство на овие податоци.

За потребите на опремување на LPIS одделението беше извршена набавка на опрема и соодветен софтвер (ArcGIS). Избраниот понудувач ја достави опремата кон средината на септември 2009 година. Набавката на опремата и софтверот (ArcGIS) беше еден од предусловите за започнување на обуката наменета за вработените во LPIS одделението, како и за извршување на процесот на контролата на квалитетот на податоците.

Слика 4. ArcGIS software - ArcScene-ArcEditor

Тендерот за набавка на софтверско решение за LPIS е во тек, а активностите за негово производство се планирани да отпочнат на крајот од првата половина од 2010 година.

Во текот на втората половина на 2010 година се планира започнување на производство на дигитализирани земјишни парцели на целата територија на Република Македонија. Со цел поддршка на оваа фаза на имплементација на системот, изработена е тендерска документација, и веќе е во тек изборот на најдобар понудувач кој треба да обезбеди поддршка и надгледување на процесот на дигитализирање на индивидуалните земјишни парцели, контрола на квалитетот на дигитализираните податоци, обука на вработените кои ќе работат со LPIS системот, како и осмислување на медиумска кампања која ќе има за цел информирање на земјоделците за функцијата и целите на LPIS. Проектот ќе биде финансиран преку средствата од првата компонента на ИПА 2008 година, и е предвидено да се одвива во периодот мај 2010 - средина на 2011 година.

Покрај успешната реализација на претходните активности, еден од битните предуслови за воспоставување на ЛПИС останува обезбедувањето на потребниот човечки капацитет за ЛПИС одделението, пред се со стручен кадар со познавања на географските информациски системи. Во таа насока во следниот период ќе се формализира статусот на времено вработените локалните експерти од Проектот за воспоставување на катастар на лозови насади (ВММС проект) кои се активно вклучени во имплементација на ЛПИС активностите, и на двете нивоа за поддршка на воспоставување на ЛПИС - централно (две лица) и локално ниво (7 лица).

Дополнително, започнато е со реализација на пилот проектот “Далечински управувана контрола” финансиран од страна на Европската Комисија во кој како корисници се Македонија и Хрватска, како земји кандидати за членство во ЕУ, За потребите на проектот се обезбеди и симулирање на ЛПИС на селектирана територија од 10x10 km во подрчјето на ПЕ Гази Баба и за истиот прибрани се и доставени до Европската Комисија - JRC бараните податоци. Проектот веќе е во напредна фаза, во која за потребите на изведување на контролата, се врши дигитализација на земјоделско земјиште и, исто така, спроведена е и теренска контрола за да се добијат попрецизни податоци што во наредниот период треба да бидат компјутерски обработени. Проектот предвидено е да трае до јуни 2010 година

2.3. ЗПИС – Земјоделски пазарен информациски систем

Пошироката цел на Земјоделско пазарниот информациски систем (ЗПИС) е континуирано следење и обезбедување на транспарентен преглед на земјоделското производство преку движењето на цените на пазарите на храна, како и собирање и обработка на пазарните податоци за производите и тргуваните количества.

Навремени и релевантни податоци од пазарите треба да обезбедат поддршка во процесот на донесување на одлуки во формулирањето на земјоделската политика и, исто така, да ја зајакнат позицијата на националниот земјоделски сектор на домашните и меѓународните пазари.

Од почетокот на 2008 год. МЗШВ започна со низа активности кои треба да доведат до обезбедување на предуслови за воспоставување на функционален Земјоделско пазарен информациски систем – ЗПИС услогласен и прилагоден кон стандардите на ЕУ. Последните промени во организациската поставеност на МЗШВ настанати во 2008 год. ги овозможува потребните институционални предуслови за воспоставувањето на ЗПИС - формирање на секторот за анализа на земјоделска политика и одделението за следење на пазарите со земјоделско прехранбени производи со тројца вработени во моментот. Беше подготвен акциониот план за воспоставување на ЗПИС, според кој предвидено е активностите да се реализираат во три фази:

- Прва фаза - воспоставување на основен пилот земјоделско ценовен информациски систем до ниво кое ќе излезе во пресрет на потребите на македонските фармери, агробизнисот и администрацијата за обезбедување на релевантни и редовни податоци од репрезентативни пазари (септември 2008 - јули 2009 година);

- Втора фаза - ЗПИС во фаза на прилагодување со ЕУ регулативите за пазарните податоци за основните продукти (септември 2009 - септември 2010 година);
- Трета фаза - целосно усогласен ЗПИС за имплементација на пазарните мерки кои обезбедуваат редовно известување до Европската Комисија – Директоратот за земјоделство DG-Agri (по септември 2010 година до пристапување во ЕУ).

Врз основа на одредбите од Законот за земјоделство и рурален развој, МЗШВ изготви подзаконски акти за подгрупи на производи, репрезентативни пазари, видови цени и останати податоци (Сл. весник на РМ., бр. 79/2009).

Податоците кои се собираат, се однесуваат на репрезентативните пазари, а се доставуваат од страна на деловните субјекти според обемот на трговијата со соодветните производи а кои имаат пошироко регионално или национално влијание во формирањето на пазарната цена.

Како почеток за собирање на пазарните податоци селектирани се одредени групи на производи: овошје и зеленчук, месо и жив добиток, житарки и основни инпути во земјоделското производство.

Во текот на 2009 год. планираните активности за дополнување на листата со пазарни податоци од групите производи - млеко и млечни производи, трпезно грозје, винско грозје и вино, добиточна храна, тутун во потполност се реализираа.

Од септември 2008 год. податоците од добиточните пазари, пазарите на големо и зелените пазари се собираат од страна на 12 вработени од подрачните единици на МЗШВ и директно од одбрани претпријатија-преработувачи и трговци на овошје и зелечук, мелници, кланици, млекари, винарии, откупувачи на тутун и трговци со основни инпути во земјоделското производство. Во почетокот на 2010 година планирано е да се вклучат останатите групи на производи – јајца, живинско месо, маслодајни култури и производи од органско потекло.

Во јуни 2008 година избраните репортери учествуваа на обуките организирани од МЗШВ за практична примена на методологијата за собирање на податоците и нивно пренесување до ЗПИС единицата во МЗШВ, а поддржана од Министерството за земјоделство на САД.

ЗПИС одделението ги подготви методологиите за собирање на податоци по групи производи и има оформено внатрешни процедури за активностите на ЗПИС, а кои се однесуваат за собирање, чување и обработка на пазарните податоци, подготовка на извештаи и нивна дисеминација.

Од септември 2008 година до сега, неделните и месечните пазарни извештаи, и се достапни на јавноста преку Веб страната на МЗШВ (www.mzsv.gov.mk) и во специјализираното списание на македонските фармери "Моја земја."

Во наредниот краткорочен период системот се предвидува да се прошири со вклучување на повеќе директни доставувачи на податоци, правни лица и со официјализирање на соработката преку потпишување на договори за размена на податоци, како и за подобрување на обемот и фреквенцијата на собирањето на податоците. Една од главните задачи во 2009 година - подготовка на TOR (terms of references) за ``он-лине`` софтверски систем за внес на податоци и хардверска поддршка е завршен и препратен до структурите на Светска Банка за одобрување и набавка на истата - активност која се очекува да се реализира во текот на 2010 година. Во контекст на оваа активност изготвен е годишен план за обуки, кој е одобрен од страна на Светска банка со кој се предвидува континуирана обука за репортерите - доставувачи на пазарни податоци за системот за ЗПИС. Наталошните активности на одделението за ЗПИС ќе се движат не само во насока на реализирање на активностите согласно акциониот план, туку и кон квалитативно надградување на прибраните податоци, подготовка и објавување на редовни неделни, месечни и годишни извештаи и нивна дисеминација.

2.4. Мрежа на сметководствени податоци од земјоделски стопанства (FADN)

Мрежата на сметководствени податоци од земјоделски стопанства (FADN) претставува централна компонента на земјоделскиот информациски систем (ЗИС) управуван од *acquis communautaires* на Европската унија.

Концептот на FADN е лансиран во 1965, кога со Регулативата на Советот бр.79/65, е поставена законската основа за организација на мрежата. Системот е од примарно значење во Европската комисија и претставува основна алатка за креирање на Заедничката земјоделска политика. Податоците што се обезбедуваат преку FADN се користат за годишно определување на доходот на земјоделските стопанства во рамките на полето на истражување, бизнис анализа на земјоделските стопанства и оценка на планираните модификации на земјоделските политики.

Земјоделските стопанства се селектирани да учествуваат во истражувањето врз основа на план за избор. Истражувањето не ги покрива сите земјоделски стопанства, ги покрива само оние кои поради нивната големина може да се сметаат за комерцијални. Применетата методологија има за цел да обезбеди репрезентативни податоци во следните трите димензии: регион, економска големина и тип на земјоделско стопанство.

Основата за воспоставување и функционирање на Македонската мрежа на сметководствени податоци - Македонскиот FADN, во согласност со Регулативите на Европската унија беше овозможена со донесувањето на законската основа во 2007 година – “Закон за воспоставување на мрежа за прибирање на сметководствени податоци од земјоделски стопанства” („Службен весник на Република Македонија бр.110/07). Во Законот се дефинирани типот на податоци кои ќе бидат прибирани, учеството на земјоделските стопанства и институциите вклучени во системот, како и начинот на прибирање, обработка и употреба на сметководствените податоци.

Правната рамка за ФАДН ќе биде комплетно завршена со донесувањето на Правилникот за опсегот и начинот на прибирање на сметководствените податоци, како и содржината на прашалникот за прибирање на структурни податоци од земјоделски стопанства.

Согласно “Законот за воспоставување на мрежа за прибирање на сметководствени податоци од земјоделски стопанства” формиран е Национален комитет за мрежата на сметководствени податоци од земјоделски стопанства, со структура одобрена од Владата на Република Македонија на 24 ноември 2009.

Националниот комитет е составен од 10 членови: два члена назначени од министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство, два члена назначени од министерот за финансии, еден член од Факултетот за земјоделски науки и храна – катедра за економика и организација на земјоделството, еден член од одделението за ФАДН, еден член од Државниот завод за статистика, еден член од Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството, еден член претставник од земјоделските кооперативи и еден член претставник од стопанските комори.

Националниот комитет е советодавно тело кое дава мислење на министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство, а се однесува на прибирањето, обработката и употребата на сметководствените податоци.

Според акциониот план во текот на 2009 година беа реализирани активности кои придонесоа за создавање на институционални и законски предуслови за функционална мрежа за сметководствени податоци од земјоделски стопанства на ниво на висока усогласеност со соодветните национални и ЕУ регулативи. Активностите за подготовка на детална спецификација и процедури кои ќе се користат во Македонскиот FADN, методологијата и процедурите за прибирање на структурни податоци од земјоделски стопанства, функционална анализа на ИТ системот на Македонскиот FADN, пресметка на Стандард Аутпут (SO) коефициенти кои што се специфични за Република Македонија, подготовка на прашалниците за селекција на земјоделски стопанства, подготовка на прашалниците за прибирање на податоци од семејни земјоделски стопанства и прибирање на податоци од правните лица, дефиниција на FADN полето на набљудување и Македонскиот FADN примерок, организација на обука за 60 советници за “Методолошки принципи

на FADN“, “Принципи за соработка со земјоделските производители“ и “Употреба на специјалниот софтвер” и организација на 12 тренинг сесии за потребите на потенцијалните земјоделски стопанства кои ќе бидат вклучени во системот, изборот на земјоделските стопанства според прашалникот за селекција се завршени во текот на 2009 година, а мал дел од активностите се планирани за првиот квартал на 2010 година.

За да може да одговори на барањата за реализација на активностите за воспоставување и одржлив развој на системот за воспоставување мрежа на сметководствени податоци од земјоделски стопанства во Агенцијата за врски ангажирани се четири лица.

2.5. Земјоделска статистика и економски сметки во земјоделството

Државниот завод за статистика на Република Македонија (ДЗС) е националната овластена институција која ги прибира, обработува, анализира и објавува официјалните статистички податоци за земјоделството, рибарството, шумарството и водостопанството. МЗШВ учествува од своја страна со податоци од поставениот систем за тековно следење на производството, трговијата и услугите во земјоделството поради креирање соодветни политики за поддршка и развој на секторот. Со развој на современиот систем за следење на состојбите во секторот, МЗШВ ќе може во најголем дел да ги опфати сите земјоделски активности во стопанството, а со тоа и подобри квалитетот на податоците кои се прибираат од оваа област.

Државниот завод за статистика на Република Македонија редовно објавува месечни соопштенија за цените на земјоделските производи и откупот. Покрај тоа, на годишно ниво се издаваат публикации со податоци од одделните земјоделски потсектори и шумарството, а сумарните податоци се публикуваат во рамки на Статистички годишник на РМ. ДЗС одржува електронска база на податоци во однос на стоковната размена, како и детална база на податоците од Земјоделскиот попис во 2007 година. Економските сметки во земјоделството се изработуваат од 1998 година. При изработката на економските сметки се користат податоци добиени од редовните истражувања на ДЗС, годишните сметки од Централниот регистар и податоци од МЗШВ. Во бруто-вредноста на производството е вклучено и производството на „малите единици“, а исто така и производството на единиците за кои производството е дополнителна дејност или има карактер на хоби.

3. Здружување во земјоделско-прехранбениот сектор (Комерцијални форми на здружување, Организации на производители, Задруги, Стопански комори)

Здружувањето во земјоделско-прехранбениот сектор е неодминлив услов за унапредување и развој на целокупната земјоделска политика во процесот на пристапување кон ЕУ. Преку здружувањето се постигнува подобро планирање на производството, стабилизација на производствените цени, подобрување на концентрацијата на понудата и вкупната продажба, поголема конкурентност на производителите, зголемен профит и намалени ризици за сите учесници во синџирите на производите од земјоделско потекло.

Најстар облик на здружување во Република Македонија се Задругите, кои со последните законски измени (во 2002 година) се трансформирани во трговски друштва и со тоа ја загубија својата лидерска улога во здружувањето во земјоделството. Растот на бројот на задругите (околу 20) се должи главно на мерките на финансиска поддршка во 2008 и 2009 година.

Земјоделските здруженија се регистрирани во согласност со Законот за здруженија на граѓани и фондации (1998 и 2007 година), и како невладини и непрофитни организации немаат право да се занимаваат со трговија и производство, но може да основаат правни лица како Трговски Друштва (ТД) за овие цели. Досега се регистрирани околу 250 земјоделски здруженија со над 30.000 членови. Земјоделските здруженија како организација на индивидуалните фармери ги застапуваат своите заеднички интереси, вклучувајќи го советувањето и

едукацијата, како и нивните заеднички интереси во поглед на маркетинг, складирање, пакување итн.

Највисока форма на организирање на земјоделските здруженија претставува Федерацијата на Фармери на Република Македонија (ФФРМ), основана во 2002 година. Таа ги обединува повеќето земјоделски здруженија (околу 80) и нивните регионални и гранкови сојузи преку своите 4 регионални центри во Гостивар, Кочани, Струмица и Битола. Од јануари 2008 година се печати сопственото специјализирано списание за земјоделство и рурален развој „Моја земја“ на македонски и албански јазик.

ФФРМ има за цел да ги заштитува економските, социјалните и културните интереси на фармерите и да работи на подобрување на условите на пазарното производство. За остварување на своите цели, организацијата соработува со домашни и меѓународни невладини организации, владини институции на локално и национално ниво, како и образовни и бизнис субјекти, кои придонесуваат кон и влијаат на условите за развој на одржливо и профитабилно земјоделско производство, на условите за развој во руралните подрачја и на квалитетот на живеење на фармерите. Во рамки на ФФРМ за подобрување на демократското и мрежно работење, формирана е Мрежа на жени фармери и Мрежа на млади фармери.

Федерацијата официјално има претставник во ЕУ во Брисел кој обезбедува цврста и ефикасна директна врска меѓу претставниците на земјоделците и важните структури во ЕУ. Понатаму, влијае на подигнување на свеста за важноста на функциите на ЕУ за македонскиот процес на пристапување кон ЕУ во делот на земјоделството и руралниот развој. Истотака, им помага на вработените и избраните претставници на ФФРМ да ги проценат предностите и недостатоците од идното членство во ЕУ.

Стопанските комори (национални, регионални или гранкови) се облици на здружување на стопанските субјекти, кои во последно време земаат активно учество во формулирањето на земјоделската политика. Нивни членови се по правило фирмите кои се вклучени во примарното производство, преработка, маркетинг и увоз-извоз на земјоделско-прехранбени производи.

4. Политики на Заедничко Уредување на Пазарите (ЗУП)

Во врска со Заедничкото Уредување на Пазарите (ЗУП) на земјоделски производи од растително и животинско потекло, реализирани се значителни активности за прилагодување на законодавството, посветувајќи особено внимание кон скорешниот развој во рамките на ЕУ, особено во однос на усвојувањето на Регулативата за единечно уредување на пазарите и процесот на “Систематски Преглед” на Заедничката Земјоделска Политика (ЗЗП) и следственото осовременување и поедноставување на ЗЗП.

Имајќи ги предвид тековните реформи на ЗЗП и ЗУП, особено внимание се посвети на следниве области во рамките на ЗУП: воспоставување и **контрола на пазарните стандарди, информации за потрошувачите** и целокупниот маркетинг на производите и **пазарниот информациски систем**.

Во тој контекст, МЗШВ го подготвува предлог „**Закон за квалитет на земјоделските производи**“ за најзначајните производи, избрани врз основа на нивното значење и учество во рамките на севкупното земјоделско производство во Република Македонија, уредувајќи ги во пошироката рамка на ЗУП.

Покрај ова, Законот ги уредува и карактеристиките на зголемена вредност во земјоделството преку воспоставување на системи за квалитет и “**ознаки за квалитет**“ слични на истите од ЕУ – ознака за потекло (PDO), географска ознака (PGI) и ознака за традиционална посебност (TSG).

Покрај ова, во однос на ЗУП и согласно Законот за земјоделство и рурален развој усвоен е Правилникот за определување на репрезентативни пазари на земјоделски производи и видот, обемот, роковите и субјектите кои ги доставуваат податоците („Службен весник на Република Македонија“ бр. 79/09) кој ги дефинира

потребните информации, репрезентативните пазари, методологијата за нивно собирање од страна на сите чинители на пазарот, како и методологијата за внесување и обработка на податоците како основа на Земјоделскиот пазарен информациски систем ЗПИС.

Голем дел од **хоризонталните аспекти на ЗУП** кои се релевантни за сите поединечни пазари на земјоделски производи, се регулирани во рамките на новиот предлог на **Закон за земјоделство и рурален развој**, кој е во процедура на одобрување во Парламентот и се очекува негово усвојување во почетокот на 2010 година. Имено, во рамките на овој закон, меѓу другото, дефинирана е и политиката за уредување и поддршка на пазарите со земјоделски производи.

Од аспект на неодамнешната криза за храна и сеуште присутната светска економска криза, Законот за земјоделство и рурален развој за целите за надминување на пазарните нарушувања, стабилизација на пазарите на земјоделски производи и обезбедување на стабилност на доходот на земјоделските производители, ја уредува и политиката и мерките на пазарна поддршка. Во овој контекст во рамките на законот уредени се интервенциските мерки за земјоделските производи (интервентниот откуп и помошта за складирање), како и начинот на нивното спроведување, а во услови на сериозни нарушувања на пазарот со земјоделски производи, кои можат да ги загрозат целите на националната земјоделска политика, уредена е и можноста за воведување на посебни мерки за заштита на пазарот во период додека не помине нарушувањето или опасноста од нарушување на пазарот. Покрај интервенциските мерки, а врз основа на позитивните искуства во рамките на ЕУ (Шема за овошје во училиштата и Шема за помош во храна за најзагрозените лица), законот ги воведува и мерките за поттикнување на потрошувачката, кои покрај функцијата на стабилизирање на пазарите, имаат и социјална димензија во насока на подобрување на квалитетот на исхраната на лицата под 18 години и лицата изложени на социјални ризици по здравјето и ризици од сиромаштија.

Во насока на уредување на пазарните односи, односно порамномерна дистрибуција на заработката во рамките на синцирот за снабдување со храна, односно намалување на тензиите во договорните односи помеѓу чинителите во синцирот за снабдување со храна, која се јавува како резултат на нивната разнообразност и разлики во преговарачката моќ, во рамките на Законот уредени се и основните услови и начин на вршење на трговија со земјоделски производи, односно договорните односи во процесот на додадена вредност во рамките на синцирот за снабдување со храна. Ваквиот начин на уредување на односите во рамките на пазарот, кореспондира со скорешната иницијатива во рамките на ЕУ, односно Комуникацијата од Комисијата до Европскиот Парламент, Советот, Европскиот Социјален и Економски Комитет и Комитетот на Регионите за подобро функционирање на синцирот на снабдување во Европа – COM (2009) 591 final.

Покрај ова, а во насока на подобрување на меѓусебните односи, Законот го уредува и секторското партнерство во земјоделството и руралниот развој, односно начините и модалитетите за соработка со не-владиниот сектор, примарните производители и бизнис заедницата во земјоделството, воспоставувајќи ги формите на вертикалната интеграција на чинителите во областа на земјоделско-прехранбениот сектор, односно подсекторски постојани групи, слични на советодавните групи кои функционираат во рамките на ЕУ врз основа на Одлуката на Комисијата од 23 април 2004 година (2004/391/ЕС). Конечно, во рамките на законот е уредена и една од клучните карактеристики на ЗУП, формите на хоризонтално здружување на земјоделските производители, кои покрај значењето од аспект на ЗУП имаат и пошироко значење од аспект на руралниот развој во целина – организации и групи на производители (ОП и ГП). Во тој контекст, одредбите од Предлог законот, усогласени со поголем број акти во рамките на правниот поредок на ЕУ, целосно ги уредуваат принципите и условите за воспоставување на ОП и ГП во земјоделството и руралниот развој, нивните Оперативни Програми и Програми за подобрување на квалитетот, како и мерките за нивна поддршка и поттикнување на производителите за членство во ОП и ГП.

Од аспект на институционалното зајакнување и имајќи ги предвид горенаведените обемни законодавни активности, неколку структури во рамките на МЗШВ кои се надлежни за горенаведените области беа зајакнати со нови вработувања.

Имено, проширена е структурата на Секторот за земјоделство, Одделението за стандарди и квалитет на земјоделски производи, Одделението за лозарство и винарство, а дополнително се вработени во различните технички оддели надлежни за развој на политиките и управување со ЗУП. Во рамките на програмите за генеричка обука на вработените во рамките на Владата на Република Македонија, најголемиот дел од нововработените лица посетија серија на општи и специфични обуки.

Во овој контекст, покрај обуките, беа реализирани и значителен обем на активности за техничка помош. Меѓудругото беа реализирани поголем број на активности во рамките на TAIEX (Technical Assistance and Information Exchange Instrument) инструментот, а се реализира и тековниот G2G проект од Холандската билатерална помош кој се однесува на ЗУП на јајца и живина. Покрај ова, во рамките на Проектот за пристап кон ЕУ, финансиран од страна на Владата на Република Македонија со заем од Светската Банка, преземена е иницијатива за понатамошно унапредување на воспоставениот ЗПИС како дел од целокупниот Земјоделски Информациски Систем. Конечно, проектот од првата компонента на ИПА „Усвојување и спроведување на *acquis* во однос на ЗЗП, особено во однос на воспоставување на ЗУП“ од програмата за 2008 година е во финална фаза и ќе започне со реализација во септември 2010 година.

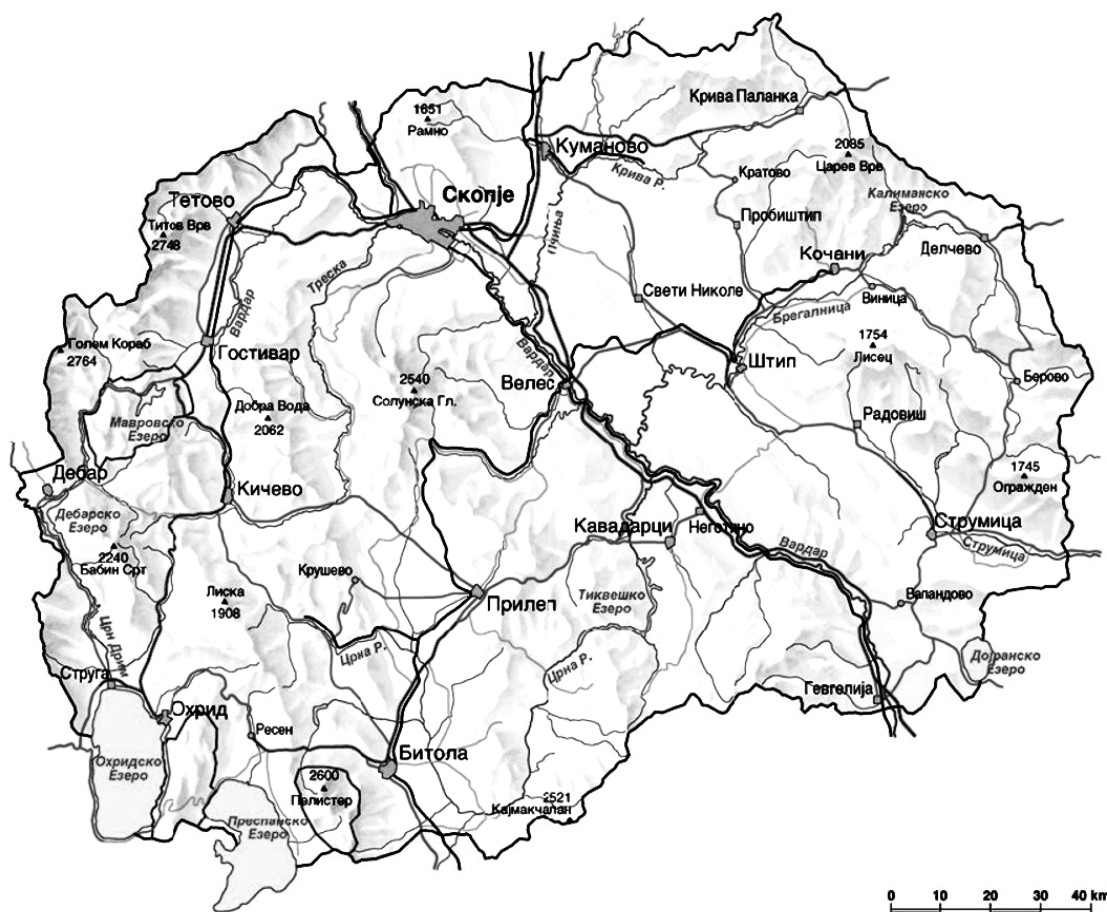
IV. ОПШТИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО ОСВРТ НА ЗЕМЈОДЕЛСКО-ПРЕХРАНБЕНИОТ СЕКТОР

1. Географски карактеристики, клима и население

Република Македонија е централна балканска држава во Југоисточна Европа, со површина од 25.713 km² и се граничи со четири држави: на исток со Бугарија, на север со Србија, на запад со Албанија и на југ со Грција. Должината на границите изнесува вкупно 850 km.

Уредувањето на земјата е суверена парламентарна демократија, а независноста од поранешната СФРЈ ја прогласи на референдум одржан на 8-ми септември 1991 година.

Според географската положба сместена е меѓу 40°51' и 42°22' северна географска широчина, и меѓу 20°27' и 23°02' источна географска должина. Според овие географски параметри, земјата се наоѓа во јужниот дел на умерената зона и е ограничена со суб-тропската климатска зона, која овозможува производство на голем број на земјоделски култури.

Карта 2. Република Македонија

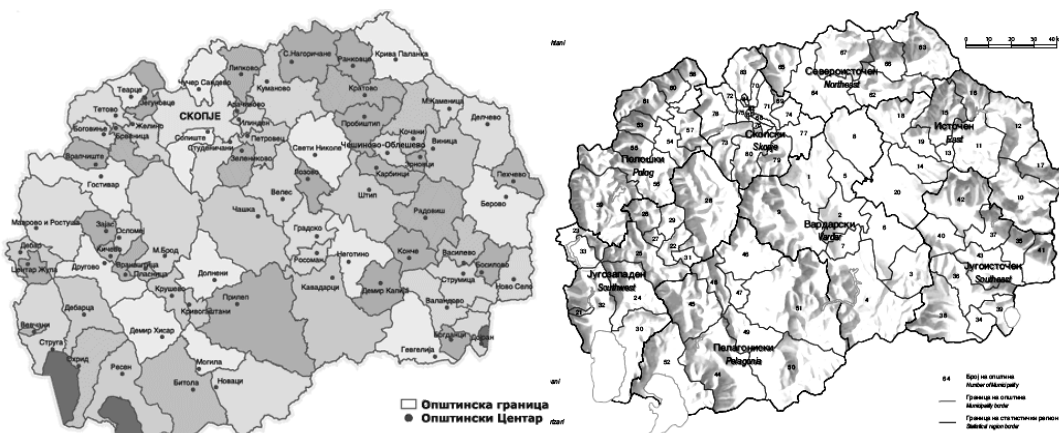
Релјефот на Република Македонија е претежно ридско-планински со хетерогени природни услови и структура на земјиштето. Ридско-планинските делови опфаќаат 79% од вкупната територија, рамнинскиот дел 19%, а останатото се водни површини.

Република Македонија е главно под влијание на три климатски типови: континентална, планинска и медитеранска клима. Климатските фактори допринесуваат земјата да се карактеризира со топли и суви лета и студени и влажни зими. Инсолацијата и температурите во земјата се покачуваат од север кон југ.

Средната годишна количина на врнежи во планините е околу 1.000-1.500 mm, а во котлините 600-700 mm. Климатските индикатори, меѓу кои - сушата, раните есенски и доцните пролетни мразеви се ограничувачки фактори на интензивното земјоделско производство.

Во однос на административната поделба, општините претставуваат административни единици од прв ред. Во 2004 година, Република Македонија се реорганизира во 84 општини, од кои 10 припаѓаат на град Скопје. Македонија има 34 градови, а вкупниот бројот на населени места изнесува 1.767 во 2008 година.

За статистички цели Република Македонија е поделена на 8 региони: Скопски, Пелагониски, Полошки, Источен, Југоисточен, Североисточен, Југозападен и Вардарски.

Карта 3. Административна поделба и статистички региони на Република Македонија (ДЗС)

Состојбата на вкупното население од 30.06.2008 година изнесува 2.046.898 лица, додека во 2009 година е проценето на 2.053.799 лица. Густината на населението во 2008 година изнесувала 82,2 жители/km². Најгусто населен е Скопскиот регион каде што живеат вкупно 596.447 лица, додека најмала густина на населеност има Вардарскиот регион (38,1 жители/km²) со вкупно 153.902 жители. Руралното население во земјата опфаќа 43%, а остатокот (57%) е урбано население.

Според последниот попис на населението спроведен во 2002 година, населението во Република Македонија ја има следната структура: македонци (64,18%), албанци (25,17%), турци (3,85%) и роми (2,66%), а преостанатиот дел од 4,14% се малцински етнички групи.

2. Макроекономска рамка

Република Македонија е релативно мала земја како според големината на територијата така и според бројот на населението, поради што економијата е видно осетлива на надворешните но и на внатрешните фактори. Зависноста на македонската економија од меѓународните случувања особено е изразена преку економските движења кај нашите главни трговски партнери и кај земјите од опкружувањето.

Во последните неколку години се до 2008 година, забележани се позитивни промени во бруто-домашниот производ (БДП). Бруто-домашниот производ по пазарни цени во 2008 година изнесува 411.728 милиони денари (или 6.720 милиони евра) со реална стапка на раст од 5% во однос на минатата година. Но, во 2009 година се забележува пад на бруто-домашниот производ од -0,9% како последица од светската финансиска криза. Во македонската економија, првите ефекти од светската криза се манифестираа преку пад на извозната побарувачка, влошените очекувања на економските субјекти и намалувањето на капиталните приливи. Сето тоа имаше влијание врз намалувањето на бруто-домашниот производ, кој во 2009 година изнесуваше 409.100 милиони денари (или 6.677 милиони евра).

Како последица од падот на увозните цени и намалената побарувачка во 2009 година, дојде до дезинфлација со што значително се намалија ризиците по финансиската стабилност креирани преку каналот на инфлацијата. Така, во 2009 година трошоците на животот забележаа намалување од -1,6%.

Просечниот девизен курс не се промени во однос на минатата година, бидејќи Народна Банка на Република Македонија спроведе стратегиска интервенција на меѓународниот девизен пазар преку нето продажба на странските валути.

Стапката на невработеност бележи постојано благо намалување. Во 2009 година проценето е намалување на 32,2%, за разлика од останатите европски земји каде стапката на невработеност во кризниот период растеше.

Табела 9. Макроекономски показатели

Показател	Единица	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009*
Население	'000	2.027	2.032	2.037	2.042	2.045	2.047	2.054
БДП (во милиони евра) ¹	мил. евра	4.105	4.324	4.676	5.231*	5.965*	6.720*	6.677
БДП по глава на жител (во евра)	евра	2.025	2.128	2.295	2.564	2.919	3.283	3.253
Учество на земјоделскиот сектор во БДП	%	13,3	13,2	12,8	10,5	9,1	10,0	9,7
Економски развој (промени во БДП)	%	2,8	4,1	4,0	4,0	6,1	5,0	-0,9
Стапка на невработеност	%	36,7	37,2	37,3	36,0	34,9	33,8	32,2
Инфлација (крај на период, на годишна основа, во %)	%	2,6	-1,9	1,2	2,9	6,1	4,1	-1,6
Просечен девизен курс ²	МКД/ЕУР	61,26	61,34	61,30	61,19	61,18	61,27	61,27
Учество на храна, пијалоци и тутун во вкупната потрошувачка по домаќинства	%	47,0	45,4	43,8	43,4	42,5	43,3	40,7

Извор: *¹ДЗС (2009-2010),²НБРМ (2009)

Земјоделството заедно со ловот, шумарството и рибарството е третиот најголем сектор по учество во БДП (во 2009 година учествува со 9,7% во вкупниот БДП), веднаш по секторите услуги и индустрија, додека пак, храната, пијалоците и тутунот учествуваат со 40,7% во вкупната потрошувачка по домаќинства.

Република Македонија е членка на Светската трговска организација од 2003 година и има потпишано бројни договори за слободна трговија со различни земји од регионот, а во 2005 година стана земја-кандидат за членство во ЕУ. Датумот за започнување на преговорите сеуште не е одреден.

3. Општи состојби во агрокомплексот

Според последните податоци, земјоделското земјиште (обработливи површини и пасишта) во 2009 година зафаќа околу 1 мил. ha или 39,4% од вкупната површина, шумите се протегаат на околу 37% а останатите 23,6% припаѓаат на водната и останата површина.

Скоро една половина од земјоделското земјиште е обработливо, а другата половина се пасишта. Најголемиот удел во површината под ораници и бавчи имаат житата, од кои најмногу пченицата. Но, површините под жита бележат опаѓачки тренд за сметка на намалување на површините под пченица.

Анализирано по региони, во 2009 година само во три региони преовладувале пасиштата: Полошки (79% пасишта), Пелагониски (57% пасишта) и Југозападен регион (51% пасишта). Пелагонискиот регион иако се карактеризира со повеќе пасишта од обработлива површина, сепак бележи најголема застапеност на ораници и бавчи од сите останати региони во земјата.

Табела 10. Структура на површината на Република Македонија (во илјади хектари)

Показател	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Вкупна површина	2.571	2.571	2.571	2.571	2.571	2.571	2.571
Водена површина	49	49	49	49	49	49	49
Останата површина	264	310	338	338	504	515	559
Шумски фонд	955	948	955	959	942	943	949
Земјоделско земјиште	1.303	1.265	1.229	1.225	1.077	1.063	1.014

Извор: ДЗС, 2004-2009

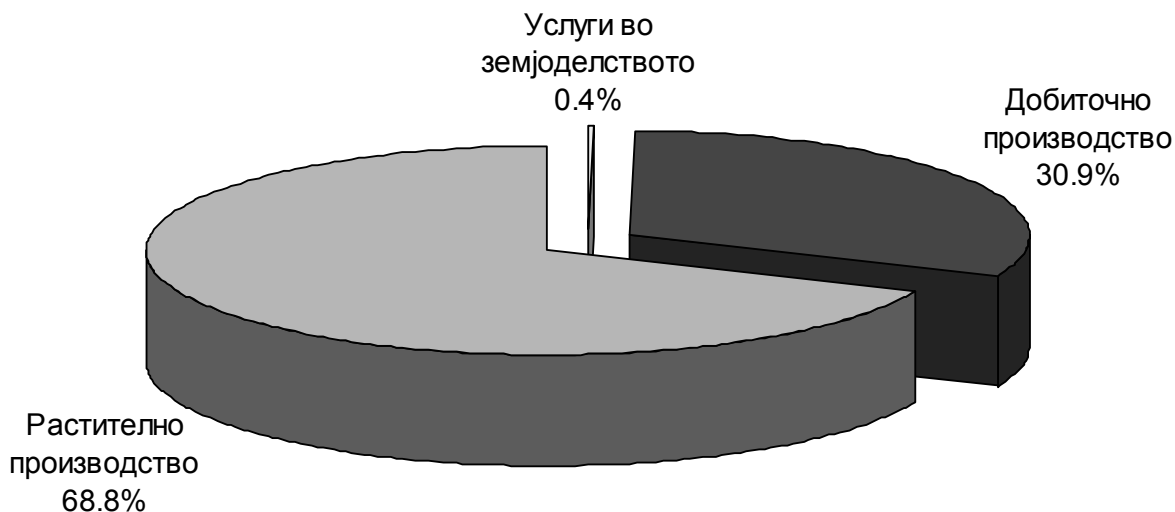
Генерално, во 2009 година бележиме намалување на вкупната земјоделска површина и тоа: површината под пасишта е намалена за 7,6%, а обработливата површина за 1,5% во однос на минатата 2008 година.

Табела 11. Земјоделски површини, 2004-2009 (во илјади хектари)

Показател	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Земјоделско земјиште	1.265	1.229	1.225	1.077	1.064	1.014
Обработлива површина	560	546	537	526	521	513
Ораници и бавчи	461	448	439	431	424	420
Овощтарници	15	13	13	13	14	14
Лозја	26	26	25	23	22	21
Ливади	58	59	60	59	61	58
Пасишта	704	682	687	550	542	500
Бари, трски и рибници	1	1	1	1	1	1

Извор: ДЗС, 2010

Производствените сметки на земјоделското производство во 2008 година изнесуваат 75.099 милиони денари. Во споредба со минатата година вредноста на земјоделското производство е зголемена за 19%. Најголем дел од вредноста на земјоделското производство (68,8%) отпаѓа на растителното производство, додека остатокот припаѓа на добиточното производство 30,9%, а само мал дел од 0,4% отпаѓа на услугите во земјоделството.

Граф. 1. Вредност на земјоделското производство во 2008 година

Извор: ДЗС (ЕАА), 2009

Доколку се анализира по одредени земјоделски потсектори, тогаш може да се заклучи дека градинарските производи имаат најголемо учество во вредноста на земјоделското производство (25,8% во 2008 година) со тенденција за натамошен развој. Во 2008 година, житата и овошјето имаат приближно учество во вредноста на вкупниот земјоделски производ (10-12%).

Табела 12. Учество на поединечните производи во вредноста на земјоделското производство

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
РАСТИТЕЛНИ ПРОИЗВОДИ	77,2	79,1	78,4	77,0	73,8	68,8
Жита (вклучувајќи и семиња)	9,9	12,1	12,0	9,0	8,3	10,0
Индустриски растенија	4,5	5,8	9,2	7,3	6,5	4,3
Фуражни култури	13,0	10,8	10,3	8,8	6,6	6,6
Зеленчук	27,3	28,3	29,0	30,3	28,5	25,8
Компир (вклучувајќи и семиња)	3,6	3,6	2,9	4,3	2,8	2,1
Овошје	13,5	13,3	11,1	11,9	13,1	12,9
Вино	5,4	5,2	3,9	5,5	8,0	6,9
ДОБИТОЧНИ ПРОИЗВОДИ	22,5	20,7	21,4	22,8	25,8	30,9
Говеда	3,5	3,4	3,2	3,3	3,1	3,6
Свињи	4,0	3,7	3,4	3,2	4,9	4,3
Овци и кози	1,0	1,1	1,0	2,8	2,0	1,9
Живина	2,1	1,7	1,2	0,8	0,2	1,5
Млеко	7,7	7,5	9,5	10,0	12,7	17,6
Јајца	3,7	2,9	2,7	2,5	2,7	1,7
Други земјоделски производи	0,5	0,4	0,4	0,3	0,2	0,2
ПРОИЗВОДСТВО НА ЗЕМ. ПРОИЗВОДИ	99,7	99,8	99,8	99,7	99,6	99,6
УСЛУГИ ВО ЗЕМЈОДЕЛСТВОТО	0,3	0,2	0,2	0,3	0,4	0,4

Извор: ДЗС, 2004-2009

Во однос на бруто-додадената вредност, економските сметки во земјоделството во 2008 година изнесуваат 37.981 милиони денари. Бруто-додадената вредност во земјоделството во 2008 година, во однос на 2007 година, бележи номинален раст од 17,9%. Растот е резултат на зголеменото производство на земјоделската "деловна гранка".

Растителното производство во 2008 година бележи раст од 11,0% во однос на 2007 година, кој се должи на растот на вредноста на производството на градинарските производи, житата и овошјето.

Добиточното производство бележи раст од 42,4% како резултат на растот на вредноста на добиточните производи и добитокот.

Меѓуфазната потрошувачка во 2008 година бележи раст од 20,2% во однос на 2007 година. Номиналниот и реалниот доход во земјоделството од производствените фактори, по работна единица, во 2008 година бележат раст и тоа 8,9% кај номиналниот и 3,0% кај реалниот доход од производствените фактори.

Земјоделското производство во 2008 година, во однос на 2007 година е зголемено за 5,4%, додека во 2009 година е проценето зголемување од 4,6% во однос на минатата година. Најголемо зголемување на производството во 2008 година, во однос на 2007, забележано е кај лозарството и овоштарството (11-13%), додека во 2009 година се очекува најголемо зголемување на производството на индустриски растенија и кај производите од говедарството (околу 5%).

Табела 13. Индекси на земјоделското производство

	2007/2006	2008/2007	2009/2008
Земјоделство – вкупно	97,0	105,4	104,6
Поледелство	89,4	105,8	107,6
Житни растенија	78,3	129,5	96,7
Индустриски растенија	88,1	78,9	105,2
Овоштарство	120,4	111,6	102,5
Лозарство	82,5	112,9	104,9
Сточарство	111,4	101,1	102,8
Говедарство	136,8	103,1	105,8
Свињарство	156,6	99,8	100,2
Овчарство	68,2	103,9	103,0
Живинарство	83,3	86,0	86,5

Извор: ДЗС, 2009

Од почетокот на 2000 година до 2008 година, приходите на фарма бележуваат номинален раст од 45%, но доколку се земе во предвид и инфлацијата, тогаш реалното зголемување изнесува 30%. Во вкупната работна сила во земјоделството земени се во предвид и платената и неплатената работна сила кои се јавуваат во приближен сооднос 50:50. Покрај регистрираните земјоделски

работници, се јавува и неевидентирана работна сила, особено кај сезонското земјоделско производство. Работната сила во земјоделскиот сектор за целиот анализиран период бележи варирања, генерално опаѓачки, но, ваквиот тренд не допринесува за намалување на приходот по работна единица во земјоделството, туку напротив се забележува негов раст. Земјоделството заедно со прехранбената индустрија акумулира околу 20% од вкупната работна сила во земјата.

Табела 14. Земјоделски приход (во милиони евра; по тековни цени)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
БЗП по основни производни цени	788,2	783,8	788,5	915,4	972,3	987,8	1037,9	1031,0	1225,7
Потрошувачка на инпути	406,4	405,4	390,4	486,6	491,1	489,5	505,7	504,7	605,8
Бруто-додадена вредност по основни цени	381,8	378,4	398,1	428,7	481,2	498,2	532,3	526,3	619,9
Амортизација на основни средства	35,3	35,2	35,5	42,9	42,3	42,5	44,4	44,3	52,8
Нето-додадена вредност по основни цени	346,5	343,2	362,6	385,8	438,9	455,7	487,9	482,1	567,0
Доход од производните фактори	349,8	346,4	365,5	388,3	438,6	455,0	486,9	482,2	569,0
Вкупна работна сила во земјоделството (000 AWU)	137,0	198,0	138,0	126,0	107,0	123,0	112,0	119,0	130,0
Доход од производните фактори/AWU (EUR)	2.553,2	1.749,6	2.648,3	3.082,0	4.099,3	3.699,3	4.347,3	4.052,5	4.376,6

Извор: ДЗС, 1998-2003, 2005-2009

Инвестициите во основни средства бележат раст, а во 2009 година достигнуваат износ од 3.116 милиони денари. Бројот на трактори е релативно стабилен и изнесува 68.779 во 2009 година.

Табела 15. Инвестиции во земјоделството

Година	Инвестиции во основни средства (во мил. денари)*	Број на трактори	Употреба на ѓубрива (тони)**	Употреба на агрохемиски средства (тони)**
2005	1.603	67.349	9.900	156
2006	2.030	66.179	9.746	336
2007	1.937	67.520	7.569	122
2008	2.493	67.962	7.790	89
2009	3.116	68.779	-	-

Извор: ДЗС (2005-2009); *Земјоделство, лов и шумарство; **Во земјоделските претпријатија и земјоделските задруги

4. Главни карактеристики кај структурата на фармите

Земјоделските претпријатија (кои главно потекнуваат од земјоделско-индустриските комбинати кои биле во државна сопственост) и семејните фарми заедно ја сочинуваат структурата на фарми во Република Македонија.

Земјоделскиот попис од 2007 година (минатиот делумен попис е извршен во 1994 година) е основниот извор на податоци за структурата на фармите, а се планира да се извршува на секои 10 години.

Со земјоделскиот попис од 2007 година, регистрирани се вкупно 192.675 земјоделски домаќинства, од кои 192.378 се семејни фарми, а 297 се земјоделски претпријатија. Според пописот, семејните фарми користат 80% од обработливата површина, а останатото е во сопственост на државата.

Според соопштенијата на Државен завод за статистика (ДЗС), во 2009 година, индивидуалните земјоделски претпријатија користат 61,4% од вкупната земјоделска површина (или 90,5% од обработливата површина), додека земјоделските претпријатија и задруги користат 38,6% од земјоделското земјиште

(или 9,5% од обработливата површина). Земјоделските претпријатија и задруги се најголеми корисници на пасиштата кои се во сопственост на државата или 68,4% .

Според земјоделскиот попис од 2007 година, просечната големина на семејните фарми е приближно 1,7 хектари. Најголемата група ја сочинуваат фарми со големина до 0,5 хектари карактеризирани со мешана производствена структура. Ваквата структура придонесува за неефективно користење на земјоделското земјиште, а е последица на големата парцелизацијата и фрагментацијата на парцелите во Република Македонија.

5. Карактеризација на руралните средини

Достапните податоци кои се потребни за социо-економската карактеризација на руралните области во Македонија се ограничени, а сликата е некомплетна.

Не постои јасна дефиниција за руралните области како и за класификацијата врз основа на густината на населението во Р. Македонија. Во 2002 година УНДП, Државниот завод за статистика и Министерството за локална самоуправа извршија социо-економско мапирање на разликите меѓу општините во Македонија и означиле шест зони врз основа на концентрацијата на население на територијата на земјата: зони со слаба концентрација (до 50 жители на квадратен километар), зони со средна концентрација (51-100 жители на квадратен километар), пренаселени зони (101 – 150 жители по квадратен километар), значително пренаселена зона (151 – 500 жители по квадратен km), многу значително пренаселена зона (501 – 1.000 жители на квадратен km) и екстремно пренаселена зона (над 1.000 жители по квадратен km).

Во 2002 година, речиси половина (61) од општините спаѓаа во групата на зона со слаба концентрација, 26 општини имаа средна концентрација, 7 беа пренаселени, 19 значително пренаселени, 4 многу значително пренаселени, и 6 општини имаа над 1.000 жители од квадратен km.

Табела 16. Развој на населението во региони

Регион	Вкупно население		Промена – Зголемување 1994-2002		Стапка на раст	Миграција	Густина на население		Стапка на невработеност во %
	1994	2002	Број	%			1994	2002	
Национално ниво	1.945.932	2.022.547	76.615	3,94	0,48	-30.992	76,0	79,0	38%
Пелагониски	242.614	238.136	-4.478	-1,85	-0,23	-5.297	49,7	48,8	18%
Вардарски	131.035	133.180	2.145	1,64	0,20	-1.670	40,7	41,4	13%
Североисточен	163.841	172.787	8.946	5,46	0,66	-1.557	70,6	74,4	8%
Југозападен	211.226	219.741	8.515	4,03	0,49	-6.191	64,2	66,8	4%
Скопски	545.228	578.144	32.916	6,04	0,73	243	314,6	333,6	1%
Југоисточен	168.481	171.416	2.935	1,74	0,22	-4.743	64,8	66,0	36%
Полошки	281.982	305.930	23.948	8,49	1,02	-8.472	116,8	126,7	10%
Источен	201.525	203.213	1.688	0,84	0,10	-3.305	48,3	48,7	12%

Извор: ДЗС, Попис 1994 и 2002

Државниот завод за статистика во 2009 година објави најнови податоци за регионална статистика, вклучувајќи ги и демографските податоци. Основата за прибирање, обработка и публикување на регионалните податоци е Номенклатурата на територијални единици за статистика – НТЕС.

Инфраструктурата на социјалната заштита во руралните средини (детски градинки, училишта, јавни објекти во заедницата – библиотеки, клубови) била развиена во минатото, но во најголемиот број случаи објектите се во тешка состојба, без можност за поправка и/или напуштени.

Најголем дел од населението од руралните средини, особено оние од високите планински села, имаат недостаток од основни здравствени услуги, вклучително услуги за примарна здравствена заштита.

Табела 17. Демографски показатели 2008 година

Показател	Република Македонија	Регион							
		Вардарски	Источен	Југозападен	Југоисточен	Пелагониски	Полошки	Северо-источен	Скопски
Вкупно население (во илјади)	2.046,9	153,9	180,3	222,1	172,4	234,9	312,6	174,3	596,4
Густина на населеност (жител/км ²)	82,2	38,1	51,0	66,5	62,9	49,8	129,4	75,4	329,0
Коефициент на старосна зависност	42,3	41,0	38,7	41,4	41,1	45,3	41,3	44,1	43,1
Просечна возраст	37	38	39	36	37	40	33	36	37

Извор: ДЗС, 2009

Просечната густина на населението во 2008 година е 82,2 жители/км². Најголем дел од населението живее во градовите, а најгусто населено место е Скопскиот регион (329 жители/км²). Околу 43% од населението живее во руралните области распределени на 86,7% од вкупната површина на земјата. Голем дел од селските населени места или се депопулирани или имаат изразито мал број на жители и поради неповолната старосна структура постои ризик да останат без ниеден жител. Но, и кај ваквите општини постојат видни разлики.

Некои рурални општини покажуваат дури погуста населеност отколку градските, како на пример Арачиново (400 жители/км²), Боговиње (211 жители/км²) и Врапчиште (161 жители/км²). Од друга страна, пак, постојат рурални општини каде што густината на населеност изнесува 5 жители/км² како во Новаци и 8 жители/км² како во Другово. Доколку се земе предвид регионалната споредба тогаш може да се заклучи дека најретко населен регион е Вардарскиот (38,1 жители/км²).

Населението во Република Македонија сеуште бележи позитивен природен прираст, иако со намалено темпо на раст. Природниот прираст на населението во 2008 година изнесува 3.339 жители, додека за 2009 година е проценето на 5.180 жители. Нето стапката на раст на населението е оценета на 0,16% за 2008 година, додека во 2009 година е проценета на 0,33%.

Просечната возраст на населението во Македонија е приближно 37 години, и речиси 70,3% од населението е работоспособно (помеѓу 15 и 64 години). Највозрасно население се забележува во Пелагонискиот регион (40 години) каде што и се забележува најмал број на работоспособно население (68,8% од вкупното во регионот). Најмладо население живее во Полошкиот регион (33 години), додека најбројно работоспособно население има Источниот регион (72,1% од вкупното население во регионот).

Во 2008 година, младото население (0-14 години) го сочинува 18,3% од вкупното, додека населението на возраст над 65 години изнесува 11,4%. Незадоволителната возрасна структура во руралните подрачја особено е изразена во Пелагонискиот регион (15,2% население над 65 години), Вардарскиот регион (12,6%), Источниот регион (12,2%) и Југоисточниот регион (11,7%). Во Скопскиот регион, исто така, се повеќе се забележува неповолна структура на работоспособното население.

Според Решението за одредување на економски недоволно развиените подрачја (Сл. весник на РМ., бр. 17/06 и 54/06), 64% од вкупниот број села во Македонија се подобни за поддршка во рамките на споменатиот закон. Вкупниот број рурални центри е 113 (од кои 20 имаат исто така и статус на Специфични

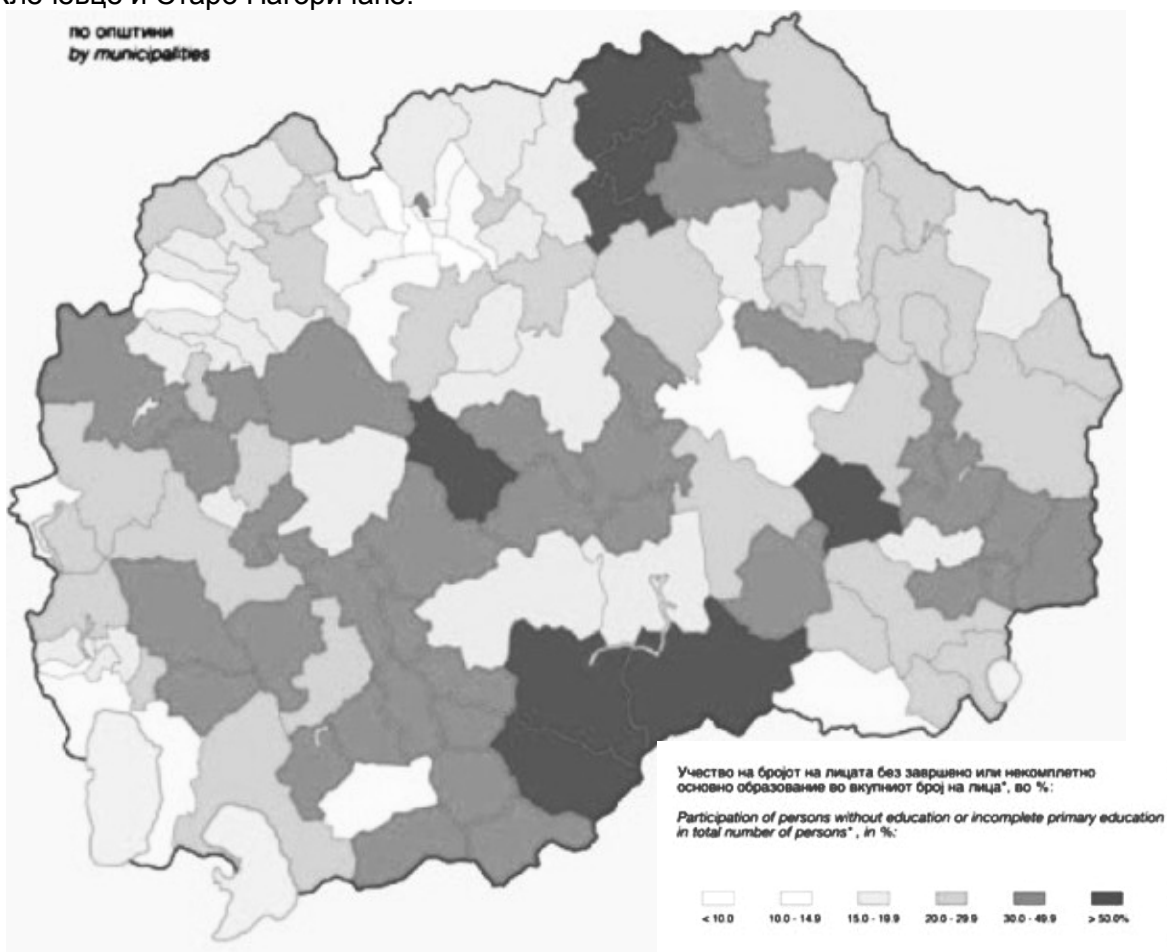
региони). Вкупниот број на села со статус Специфични региони е 1.005 поделени на следниов начин:

- 51% се ридско-планински, доминантно во југо-западниот дел, по кои доаѓаат Полог и Пелагонија, северо-источниот и источниот дел и најмалиот број од нив е лоциран во Вардарскиот и југо-западниот регион и Скопски,
- 33% се крајно неразвиени села, лоцирани главно во источниот дел, вардарскиот и пелагонискиот регион и северо-источниот регион,
- 15% се погранични села лоцирани долж границата.

Во рамките на Решението, покриени се околу 69% од националната територија и околу 17% од вкупното население. Сепак, критериумите за одредување на економски недоволно развиените подрачја се несигурни, бидејќи некои македонски села со висока стапка на миграција, недоволните комунални услуги и економската инфраструктура немаат стекнато статус на екстремно неразвиени села и обратно.

5.1. Образование во руралните средини

Според пописот од 2002 година, само 3,6% од населението е неписмено. Неписмени мажи се 1,7%, додека 5,5% од жените се неписмени. Бројот на лица без образование во 2002 година изнесувал 67.358 односно 4,2%, а со некомплетно основно образование 219.507 односно 13,8%. Најголем дел од неписменото население се наоѓа во општините Новаци, Прилеп, Кавадарци, Богомила, Орашац, Клечевце и Старо Нагоричане.

Карта 4. Образование во руралните средини

Ниската стапка на образование во руралните области се должи на: “иселување на младо и способно население за работа, недостаток или мал број на образовни институции, недоволно грижа за подобрување на училишно образование на младото население, изолирање на неразвиените села и сл.”.

Образовниот проблем е очигледен меѓу невработените, бидејќи во 2009 година 11,5% од нив имаат високо или универзитетско образование; мнозинството (53,9%) има средно образование, а останатите 34,6% не поседуваат вештина. Младата популација (на возраст 15-25 години) учествува со 55,1% од невработените.

Образованието е двигател на економскиот и општествениот развој. Тоа е, исто така, и фактор за подготвеност за иновации. Образовниот систем секако игра важна улога во способноста на младите луѓе за вреднување на локалните производи и локалната традиција. Квалитетот на образованието и доживотното учење може да ги намали нееднаквостите меѓу урбаните и руралните средини кои се големи во Македонија. Ситните земјоделци (особено во областите кои заостануваат) имаат најниско образовно и професионално ниво меѓу земјоделските производители. Во државата, покрај формалното средно и универзитетско образование, постои недостаток од дополнително (неформално) образование и обука за земјоделците. Постојните медиумски програми (радио и ТВ) во врска со земјоделството се ограничени во однос на траењето. Веб страните за земјоделство (сите официјални национални веб страни кои обезбедуваат корисни информации за земјоделските институции) се доста оскудни и даваат застарени информации. Постои, исто така, и ограничен број на програми за локалната култура и историја, особено за локалните јавни ресурси кои можат да го поттикнат и подобрат квалитетот на животот.

5.2. Вработување во земјоделството и руралните средини

Работната сила во земјоделството во Македонија главно се состои од труд на ниво на индивидуално земјоделско стопанство. Статистички, вработувањето во земјоделството се следи преку официјалните податоци за вработеност во земјоделските претпријатија и прехранбените капацитети и преку испитување на примерок на домаќинства - истражување на работна сила односно согласно методолошките препораки на Меѓународната организација на трудот (ILO) и препораките на Еуростат - Европско статистичко биро.

Достапната статистика не обезбедува адекватни детали за вработување во руралните области по гранки. Поголемиот дел од руралното население е ангажирано во земјоделскиот сектор (првенствено земјоделство во рамките на домаќинство) и други активности, доколку има. Земјоделските примања се со тенденција да бидат значително пониски од другите сектори, и речиси половина од сите земјоделски работници се неплатени работници од членови на семејството.

Вработувањата во земјоделството, исто така, во голема мерка се сезонски. Извештајот на Светска Банка од 2005 година за оценка на сиромаштијата заклучува дека вработувањата во земјоделскиот сектор служат како социјален ублажувач, и помагаат да се ублажи сиромаштијата и невработеноста особено во време на висока стапка на невработеност надвор од фармата.

Споредбата на исклучително земјоделски домаќинства, мешани домаќинства (ангажирани во земјоделството на приватните имоти и каде што најмалку еден член од семејството е вработен во земјоделството), и домаќинства без земјоделски имоти, покажува дека мешаните домаќинства имаат највисоки приходи, а потоа доаѓаат земјоделските домаќинства. Не-земјоделските рурални домаќинства се најсиромашни. Студиите покажаа тренд кон диверзификација на не-земјоделско вработување како резултат на економската потреба (и во помала мерка, ставови кон земјоделството), и потврдуваат позитивна корелација меѓу приходот и бројот на неземјоделски дејности во кои се ангажираат домаќинствата.

Според ДЗС, во 2009 година активното население во Република Македонија брои 928.775 лица, од кои 67,8% се вработени, а 32,2% се невработени. Во земјоделскиот сектор се вработени 18,5% од населението, вклучувајќи ги и ловот, шумарството и рибарството. Околу 100.000 луѓе се вработени во земјоделството плус околу 20.000 кои се водат како повремени фармери и доста голем број сезонски работници (особено во секторот на зеленчук и овошје) за кои точен податок не постои.

Околу 40% од земјоделското население спаѓа во категоријата на активно население и може да се смета како работна сила организирана во земјоделски домаќинства.

Табела 18. Вработеност на населението

Опис	2005	%	2006	%	2007	%	2008	%	2009	%
Земјоделство, лов и шумарство, рибарство	106.533	19,5	114.777	20,1	107.717	18,3	119.749	19,7	116.668	18,5
Вадење на руди и камен	3.554	0,7	3.861	0,7	5.093	0,9	6.680	1,1	4.253	0,7
Преработувачка индустрија	119.953	22,0	123.066	21,6	126.193	21,4	128.953	21,2	126.779	20,1
Снабдување со електрична енергија, гас и вода	17.035	3,1	15.955	2,8	15.636	2,7	15.516	2,6	15.296	2,4
Градежништво	35.326	6,5	43.203	7,6	38.006	6,4	39.381	6,5	40.749	6,5
Трговија	74.690	13,7	73.015	12,8	82.971	14,1	86.553	14,2	96.761	15,4
Хотели и ресторани	13.558	2,5	19.034	3,3	17.486	3,0	19.117	3,1	21.193	3,4
Сообраќај, складирање и врски	32.720	6,0	30.000	5,3	35.461	6,0	37.726	6,2	38.300	6,1
Финансиски услуги	6.303	1,2	7.081	1,2	9.041	1,5	7.739	1,3	8.654	1,4
Активности во врска со недвижен имот, изнајмување и деловни активности	14.804	2,7	15.376	2,7	15.909	2,7	16.298	2,7	19.560	3,1
Јавна управа и одбрана; задолжителна социјална заштита	38.301	7,0	39.343	6,9	41.409	7,0	42.227	6,9	44.471	7,1
Образование	31.652	5,8	33.394	5,9	34.367	5,8	33.615	5,5	37.433	5,9
Здравство и социјална работа	31.320	5,7	32.584	5,7	32.947	5,6	32.906	5,4	35.905	5,7
Други комунални, културни, општи и лични услужни активности	18.175	3,3	18.290	3,2	24.714	4,2	21.008	3,5	22.133	3,5
Други	1.330	0,2	1.426	0,3	3.284	0,6	1.547	0,3	1.746	0,3
Вкупно	545.254	100,0	570.405	100,0	590.234	100,0	609.015	100,0	629.901	100,0

Извор: ДЗС, 2009

V. ЗЕМЈОДЕЛСКО ПРОИЗВОДСТВО, ПРЕРАБОТКА И ТРГОВИЈА

Најголем придонес во вредноста на земјоделското производство има растителното производство, вклучително со виното (68,8%), додека остатокот од вредноста припаѓа на добиточното производство (30,9%) и мал дел на услугите во земјоделството (0,4%).

1. Растително производство

Растителното производство е расчленето на пет главни групи, каде доминантно е производството на житни култури. Во структурата на ораници и бавчи (вкупно 420.000 ha), околу 43% од вкупната засеана површина отпаѓа на житните растенија, потоа 12% на градинарските растенија, 9% на фуражните култури и 6% на индустриските растенија. Овоштарниците се протегаат на површина од 14.000 ha, додека лозјата зафаќаат околу 20.000 ha.

Иако по засеана површина житните растенија имаат водечка улога, сепак нивното учество во вредноста на растителното производство е само 14,5%. Најголемо учество во вредноста на растителното производство имаат градинарските растенија (37,6%), а потоа следи овошјето (18,8%).

1.1. Житни култури

Житните култури се стратешки земјоделски производ за Република Македонија. Пченицата најмогу се одгледува во Пелагонискиот регион, а пченката во Полошкиот регион.

Во 2009 година, засеани се 179.421 ha со житни растенија. Приближно една половина од засеаната површина под житни растенија отпаѓа на пченицата. По неа следи јачменот кој зафаќа 27,2% од површината под житарки, пченката (18,2%), а остатокот отпаѓа на 'рж (2%), како и на ориз и овес кои заедно зафаќаат 3%.

Површините под житни култури во 2009 година се зголемени за 2% во споредба со минатата година за сметка на зголемените површини под пченица, пченка и ориз, додека вкупното производство кај одделни житни култури е намалено, освен кај пченката и оризовата арпа за сметка на зголемените приноси по хектар (приносите на пченката се зголемени за 16% во 2009 година, а на оризот 2% во однос на претходната година).

Табела 19. Површини и производство под житни култури во Република Македонија

Култури	2005	2006	2007	2008	2009
Површина под култури (во хектари)					
Житни култури	203.158	187.880	180.592	176.686	179.421
Пченица	108.881	99.080	91.977	86.890	88.256
Јачмен	50.654	48.272	48.390	48.753	48.756
'Рж	4.752	3.941	4.074	3.928	3.777
Овес	2.687	2.162	2.557	2.876	2.770
Пченка	33.578	31.900	31.069	31.582	32.737
Оризова арпа	2.606	2.525	2.525	2.657	3.125
Производство (во тони)					
Пченица	333.880	293.326	218.076	291.719	271.117
Јачмен	136.891	135.053	106.635	162.779	146.372
'Рж	9.451	8.631	6.735	9.912	9.089
Овес	3.593	3.736	3.449	5.289	4.960
Пченка	148.234	147.494	118.378	127.125	154.237
Оризова арпа	12.570	13.949	15.355	16.140	19.870
Приноси (во тони/хектар)					
Пченица	3,1	3,0	2,4	3,4	3,1
Јачмен	2,7	2,8	2,2	3,4	3,0
'Рж	2,0	2,2	1,7	2,5	2,5
Овес	1,6	1,7	1,4	1,9	1,8
Пченка	4,5	4,6	3,8	4,1	4,8
Оризова арпа	5,3	5,5	6,1	6,2	6,4

Извор: ДЗС, 2006-2010

Генерално, постојат мали разлики во постигнатите приноси кај земјоделските претпријатија и кај индивидуалните земјоделски производители во Република Македонија, со исклучок на **пченката** (приносот кај индивидуалните стопанства изнесува 4,6 тони/ха, додека претпријатијата остваруваат повисок принос од 7,6 тони/ха) и оризот (приносот кај индивидуалните стопанства изнесува 6,4 тони/ха, додека претпријатијата остваруваат понизок принос од 3,9 тони/ха).

Просечните приноси на **пченица** генерално се ниски во споредба со ЕУ, како резултат на несоодветната примена на агро-хемиски мерки, користење на несертифицирани ниско-приносни семиња, недоволна влажност на почвата (неадекватно наводнување), неадекватна примена на агротехнички мерки (плодоред, навремено засејување и сл.) и застарена механизација за обработка на почвата, жетвата и транспорт (што предизвикува загуба во жетвата и постжетвениот период).

Табела 20. Просечен принос на житни култури во светот, 2008 (t/ha)

Држава	Приноси на пченица	Приноси на пченка
Ирска	9.2	-
Холандија	8.7	11.4
Данска	7.7	-
Франција	7.2	9.1
Луксембург	6.5	8.3
Шведска	6.1	6.2
Чешка	5.7	7.3
Австрија	5.6	12.6
Литванија	5.3	-
Полска	5.3	7.0
Унгарија	5.0	8.1
Словенија	4.8	8.9
Летонија	4.4	-
Финска	3.8	-
Естонија	3.3	-
Кипар	2.0	-
Португалија	2.0	7.0

Извор : База на податоци на FADN, 2010

Во 2009 година од домашните производители откупени се, речиси една половина од произведената пченица по просечна цена од 8 МКД/kg; 5,8% од произведениот јачмен, 1% од произведената пченка и 4% од произведениот ориз.

Вкупните потреби од пченица за исхрана на населението во Република Македонија на годишно ниво во просек (во период 2006-2009 година) се проценуваат на околу 250.524 тони (околу 29.000 тони семенски материјал и околу 221.000 тони меркантилна пченица - за задоволување на потребите за производство на леб и бели пецива).

Табела 21. Откуп на житни култури

Култура	2005		2006		2007		2008		2009	
	откуп во тони	% од вк. произв.	откуп во тони	% од вк. произв.	откуп во тони	% од вк. произв.	откуп во тони	% од вк. произв.	откуп во тони	% од вк. произв.
Пченица (вклуч. семенска)	126639	38.00%	132688	45.20%	94652	43.40%	92018	31.50%	138089	49.30%
Р'ж	1539	16.30%	713	8.30%	34	0.50%	2	0.10%	-	-
Јачмен (вклуч. пиварски)	32265	23.60%	15965	11.80%	22118	20.70%	12394	7.60%	8546	5.80%
Овес	4	0.10%	1	0.02%	2	0.06%	0	0.00%	0	0.00%
Пченка во зрно (вклуч. семенска)	1574	1.10%	4575	3.10%	1171	1.00%	843	0.70%	1621	1.05%
Ориз и арпа	156	1.20%	959	6.90%	1237	8.10%	2432	15.10%	819	4.10%

Извор: ДЗС (2005-2010)

1.1.2. Индустриски култури

Кај индустриските култури преовладува **тутунот** како многу значајна трудоинтензивна култура во подрачјата со отежнати услови за земјоделско производство. Тој е еден од главните извозни производи.

Најмногу се одгледува во Пелагонискиот и Југоисточниот регион. Од вкупните површини под индустриски култури 79% отпаѓаат на тутунот, **сончогледот** се одгледува на околу 18,3% од површините, а **афионот** на 2,7%. Кај тутунот се забележува значително зголемување на производството за околу 7.000 тони, а кај **шеќерната репка** која беше со опаѓачки тренд до 2008 година, како последица на неадекватната политика, ниските цени и увозот на нерафиниран шеќер, во 2009 година не се засади.

Табела 22. Засеани површини и производство на индустриски култури, 2005-2009

	2005	2006	2007	2008	2009
Површина (во илјади хектари)					
Шеќерна репа	1,65	0,01	0,24	0,00	0,0
Тутун	18,50	17,50	17,20	17,10	17,81
Сончоглед	5,40	3,70	3,70	5,00	4,21
Афион семе	0,16	0,14	0,24	0,22	0,62
Производство (во тони)					
Шеќерна репа	57,8	0,4	7,9	0,0	0,0
Тутун	27,7	25,0	22,1	17,1	24,1
Сончоглед	6,7	6,0	3,6	5,4	7,8
Афион семе	0,1	0,1	0,2	0,2	0,50

Извор: ДЗС (2005-2010)

Примарното производство на ориенталските ситнолисни ароматични тутуни има големо економско и социјално значење за Република Македонија, бидејќи земјата е традиционален производител на ваквиот вид на тутун. Во изминатиот период се одгледувале и тутуни од типовите „вирџинија“ и „берлеј“. Денес над 99% од вкупното производство на тутун е ориентирано кон барањата на мултинационалните компании кои преку свои регистрирани фирми за откуп на суров тутун го обезбедуваат пласманот на ферментираниот тутун.

Вкупниот број на земјоделски домаќинства кои одгледуваат тутун се движи од 44.822 (1999) до 29.230 (2006) или во просек околу 37.000 домаќинства. За оваа популација производството на тутун претставува главна егзистенција имајќи го предвид нискиот социјален и образовен статус на активното работно население во руралните средини во специфични производствени региони.

Македонскиот ориентален тутун, поради својот висок квалитет, е многу ценет на меѓународниот пазар и заедно со тутунските производи претставува значаен извозен производ. Производството и трговијата на тутун и тутунски производи учествуваат со 3,2% во бруто домашниот производ. Тутунската индустрија учествува со 3,9% во вкупното индустриско производство и со 4,1% вработувања во вкупната индустрија.

Откуп на тутун од реколта 2009 година вршеа 6 регистрирани тутунски претпријатија во земјата. Од реколта 2009 откупени се 20.592 тони тутун во споредба со реколта 2008 година кога се откупени 16.630 тони. Просечната откупна цена е за 32,4% повисока од постигнатата цена во 2008 година. Исто така, субвенцијата за реколта 2009 година е повисока за 15,00 ден./kg (или 33,3%) во однос на минатогодишната која изнесуваше 45,00 денари за килограм предаден тутун во откупните тутунски претпријатија.

Табела 23. Откуп на тутун

	Количество на откуп (во тони)	Вредност (во илјада МКД)	Цена (ден/kg)
2004	13.605	1.673.241	122,99
2005	20.313	2.813.529	138,51
2006	24.787	3.107.206	125,36
2007	20.522	2.374.698	115,71
2008	16.630	2.507.472	150,78
2009	20.592	4.109.525	199,57

Извор: ДЗС, 2010; *МЗШВ, 2010

Табела 24. Висина на финансиска поддршка за откупен тутун по години

Година	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Денари/кг	-	15,00	15,00	30,00	45,00	60,00

Извор: МЗШВ, 2009

Производството на главните маслодајни култури (сончоглед и маслодајна репка) во последните години се наоѓа во значителен развој, во однос на засадените површини и приноси, поради нивната повеќенаменска употреба (масло за јадење, маслени пити како добиточна храна, производство на био-дизел и добиточна храна од маслодајната репка). Исто така, маслодајните култури создаваат можности за плодоред и овозможуваат подобро искористување на капацитетите на постојната преработувачка индустрија.

Сончогледот главно се одгледува во Пелагонискиот регион (50-70%), а по него следуваат Североисточен и Вардарски регион. Во 2009 година беше засеан на површина од 4.210 ha и бележи намалување на површината од 15,8% во однос на 2008 година. Од сончогледот кој беше оженан на 4.138 ha се оствари вкупно производство од 7.774 тони. Од тука, се забележува дека приносите на сончоглед во 2009 година се зголемени за 60% во однос на претходната година. Како главни производители на сончоглед во земјата се јавуваат земјоделските претпријатија и задруги, додека само 10% од оствареното производство доаѓа од индивидуалните земјоделски стопанства.

Годишните потреби од масло за јадење се околу 25.000 тони од кои само 10% се обезбедуваат од домашно производство. Недостигот од суровина за производство на масло за јадење се надополнува со увоз на сурово масло, кое потоа се рафинира во повеќе приватни фирми во земјата.

Во 2009 година со **афионово семе** засеана е површина од 618 ha и исто толку е оженана. Површината под ова растение е скоро три пати зголемена во однос на површината во минатата година. Ваквата состојба доведува и до поголемо остварено производство од 504 тони, но сепак се забележува благо намалување на приносите од 2,7%. Афион (семе) се произведува исклучително од страна на индивидуалните земјоделски стопанства.

Нашата земја, како традиционален производител на опиумски афион, согласно со меѓународниот договор има право да одгледува афион за производство на суров опиум во определени количества. Во Република Македонија афионот претежно се одгледува како есенска култура во централниот и јужниот дел од земјата. „Алкалоид“- АД Скопје е единствениот индустриски капацитет, кој организира и контролира откуп и преработка на афионовите чушки.

Табела 25. Површини и производство на афион (чушки)

Година	Површина во ha	Производство на чушки во тони	Принос на чушки во kg/ha
2005	450,8	73,6	163,2
2006	533,9	99,4	186,1
2007	534,0	95,9	179,6
2008	534,0	119,0	223,0
2009	1009,1	146,8	145,5

Извор: Алкалоид-АД Скопје

1.1.3. Фуражни култури

Фуражните култури се застапени во сточарско развиените подрачја. Производството на добиточна храна и фуражни култури задоволува само 30-35% од вкупните национални потреби. Недостатокот од фуражни култури и добиточна храна (а оттука и нивната висока цена) е еден од главните ограничувачки фактори за развојот на сточарството што негативно се одразува на трошковната структура на производството на месо и млеко.

Фуражните растенија во 2009 година опфаќаат само 5,9% од вкупната обработлива површина во земјата, за разлика од земјите со развиена сточарска индустрија, каде овој дел изнесува околу 40%. Една од причините за ваквата состојба е недостатокот од доволно земја за обработка по сточарска фарма и малите парцели на кои е непрофитабилно да се одгледуваат фуражни растенија.

Фуражните култури подлежат на мерки на политиката чија цел е првенствено да ја зголемат понудата на добиточна храна. Конкретно, мерката се однесува на развојот на вештачки ливади преку засадување на еспарзета на ливадите.

Во 2009 година може да се забележи значително зголемување како на површините под фуражни култури, така и на производството. Најголемо зголемување на приносите е остварено кај фуражната пченка од 34% во однос на претходната година, додека приносите кај детелината, добиточниот грашок и добиточната репа се намалени во споредба со минатата година.

Производството на фуражни култури главно се одвива кај индивидуалните земјоделски стопанства кои остваруваат и поголеми приноси од земјоделските претпријатија, освен за луцерка, граор за сено и крмна пченка. Особено за производството на граор и крмна пченка, земјоделските претпријатија имаат развиени нови технологии со кои видно го надминуваат приносот остварен од страна на индивидуалните производители.

Табела 26. Производство на фуражни култури

Култура	2005	2006	2007	2008	2009
Површина под култури (ha)					
Фуражни култури (Вкупно)	28.559	28.472	29.294	28.543	29.680
Детелина	3.784	3.635	2.960	2.925	3.011
Граор-Сено	2.643	2.410	2.435	2.514	2.557
Луцерка	17.847	18.218	19.464	19.434	19.573
Добиточен грашок-сено	1.738	1.521	1.367	1.340	1.729
Фуражна пченка	2.171	2.241	2.633	1.841	2.249
Добиточна репа	376	447	435	489	561
Производство (тони)					
Детелина	15.901	16.951	11.921	12.441	12.684
Граор-Сено	8.680	10.822	9.461	9.656	10.327
Луцерка	121.528	125.832	114.130	119.153	126.112
Добиточен грашок-сено	5.172	6.624	3.662	4.605	5.431
Фуражна пченка	48.027	48.916	62.701	37.144	61.558
Добиточна репа	4.241	5.754	5.453	6.270	6.219
Приноси (тон/ha)					
Детелина	4,2	4,7	4,1	4,3	4,2
Граор-Сено	3,3	4,5	4,0	3,9	4,0
Луцерка	6,8	6,9	6,1	6,3	6,4
Добиточен грашок-сено	3,0	4,7	2,8	3,5	3,1
Фуражна пченка	22,1	21,8	23,9	20,4	27,4
Добиточна репа	11,3	13,2	13,0	13,1	11,0

Извор: ДЗС (2005-2010)

1.1.4. Градинарски култури

Одгледувањето на градинарски култури е традиционално во земјата. Раниот зеленчук особено е еден од позначајните под-сектори кои нудат солидна основа за понатамошен конкурентски развој на земјоделство.

Градинарското производство се одвива на отворено поле, во стакленици, како и под пластеници, со и без греење. Производството на градинарски култури на отворено е лоцирано претежно во јужните делови на земјата со медитеранска клима (Струмица, Гевгелија, Валандово) како и во источните и северните делови на Македонија (Скопје, Куманово, Кочани, Радовиш) со средна континентална клима. Градинарското производство во стакленици е високо-профитабилно поради неговата рана жетва во месец јануари (еден месец пред жетвата кај нашите соседни држави), поради што и производитите имаат високи цени се до периодот април/мај.

Климатските услови во Република Македонија овозможуваат успешно производство на повеќе видови зеленчук. Најзастапени се: домати, пиперките, краставиците, зелката, компирот, кромидот и бостанот произведувани претежно на отворено поле. Овие култури традиционално се произведуваат во Република Македонија заедно со останатите градинарски култури: како грав, лук, праз, карфиол, марула, модар патлиџан, морков, итн. Во последните години земјоделските производители воведуваат и нови не-традиционални култури како што се: брокули, аспарагус, кинеска зелка и други.

Најголема обработлива површина од градинарското производство зафаќаат компирот и гравот, кои главно се произведуваат од страна на индивидуалните земјоделски стопанства, а значително производство се остварува и на пиперки, домати, бостан и зелка. Доколку се спореди учеството на одделни култури во вредноста на градинарското производство, тогаш може да се забележи дека значењето на домати е поголемо бидејќи учествува со 20% во вкупната вредност на градинарското производство.

Доколку се спореди вкупното производство на градинарски култури во 2009 година со минатата година, може да се забележи дека производството значително е зголемено, освен кај бостанот, леќата и гравот.

Табела 27. Вкупна површина, производство и принос на градинарски култури

Градинарски култури		2005	2006	2007	2008	2009
Компир (вклучително и меѓупосев)	Површина (ha)	13.486	13.598	14.005	13.781	13.893
	Производство, тони	190.432	189.867	180.887	189.430	207.153
	Принос (тон/ha)	14,1	14,0	12,9	13,7	14,9
Грав (вклучително и меѓупосев)	Површина (ha)	14.384	14.454	13.727	13.621	13.880
	Производство, тони	14.215	14.854	10.947	12.800	12.751
	Принос (тон/ha)	1,0	1,0	0,8	0,9	0,9
Зелка	Површина (ha)	3.541	3.565	3.996	4.147	4.486
	Производство, тони	80.804	77.850	86.226	93.876	112.130
	Принос (тон/ha)	22,8	21,8	21,6	22,6	25,0
Домати	Површина (ha)	5.728	5.642	5.368	5.319	5.731
	Производство, тони	116.663	142.387	117.981	121.637	145.395
	Принос (тон/ha)	20,4	25,2	22,0	22,9	25,4
Кромид	Површина (ha)	3.212	3.029	3.131	3.182	3.361
	Производство, тони	38.465	33.853	33.524	34.934	41.863
	Принос (тон/ha)	12,0	11,2	10,7	11,0	12,5
Бостан	Површина (ha)	6.503	6.466	6.152	6.211	5.977
	Производство, тони	132.872	129.564	123.840	129.288	123.939
	Принос (тон/ha)	20,4	20,0	20,1	20,8	20,7
Пиперки	Површина (ha)	8.141	8.313	8.331	8.199	8.438
	Производство, тони	127.472	140.905	140.558	141.729	154.771
	Принос (тон/ha)	15,7	16,9	16,9	17,3	18,3
Лук	Површина (ha)	1.101	964	1.013	1.003	1.060
	Производство, тони	4.007	3.814	3.754	4.604	5.803
	Принос (тон/ha)	3,6	4,0	3,7	4,6	5,5
Грашок	Површина (ha)	960	895	901	963	1.060
	Производство, Тони	1.225	1.723	1.872	2.448	3.022
	Принос (тон/ha)	1,3	1,9	2,1	2,5	2,9
Леќа	Површина (ha)	103	103	102	96	82
	Производство, Тони	69	86	87	85	69
	Принос (тон/ha)	0,7	0,8	0,9	0,9	0,8
Краставици	Површина (ha)	1.398	1.430	1.478	1.392	1.351
	Производство, Тони	36.187	39.320	39.156	40.620	41.494
	Принос (тон/ha)	25,9	27,5	26,5	29,2	30,7

Извор: ДЗС, 2006-2010

Компирите се најраширени во ридско-планинските региони (Берово, Кратово и Крива Паланка). Се проценува дека околу 50% се конзумираат на ниво на домаќинство, додека остатокот се продава на угостителски објекти и преработувачката индустрија. Оваа година вкупното производство на компири, вклучувајќи го и меѓупосевот изнесува 207.153 тони.

Околу 80% од производството на **домати** се одвива во југо-источниот и повардарскиот регион, односно во регионот на: Струмица, Валандово, Гевгелија, Дојран, Кавадарци, Демир Капија, Велес и Свети Николе. Во 2009 година производството на домати е зголемено во однос на 2007 година, но е намалено за 5% во однос на 2008 година поради намалениот просечен принос.

Производството на **пиперки** најчесто се сретнува во: Струмичкиот, Радовишкиот, Полошкиот, Скопскиот и Кумановскиот регион. Вкупното производство на пиперки во 2009 година изнесува 154.771 тони и претставува зголемување од 9% во однос на минатата година. Освен за потрошувачка во свежа состојба, пиперките во голем дел се користат и во преработувачката индустрија (индустриски пиперки), во прв ред, „Куртовска капија“, која е најбарана пиперка од преработувачката индустрија поради нејзиниот квалитет за конзервирање и преработка во ајвар, еден од најбараните производи во странство. Во 2009 година просечниот принос кај индустрискиот пипер е зголемен за 20% во споредба со 2008 година, а производството е намалено за 10,2% поради намалување на расадената површина под оваа култура за 480 ha или за 19,6%.

Производството на **бостан** во 2009 година е намалено за 4% во однос на 2008 година, поради тоа што е засеан на помала површина.

Гравот е најзастапен во Полошкиот регион со домашната сорта Тетовски грав, познат и надвор од границите на земјата. Производството е претежно како меѓупосев во комбинација со пченка, и зафаќа 40% од вкупните површини под грав. Во 2009 година производството на грав е скоро приближно со оствареното производство од минатата година и изнесува 12.751 тони.

Раноградинарското производство се одвива во затворени, односно заштитени простори под стакло и пластеници, на вкупна површина од приближно 5.000 ха, од кои околу 260 ха инсталирани капацитети под стакло и околу 4.740 ха под пластеник.

Раноградинарското производство во 2009 година е карактеризирано, од една страна со зголемување на површините под оранжерији, но од друга страна, со намалување на вкупното производство поради остварените пониски приноси.

Табела 28. Површини и производство во оранжерији-стакленици

КУЛТУРА	2005		2006		2007		2008		2009	
	ha	тони	ha	тони	ha	тони	ha	тони	ha	тони
Домати	117,2	9.554	120	12.580	121	14.960	140,6	14.952	154	12.360
Краставици	45,5	7.350	42,5	7.100	54	54	54	9.812	55,76	6.748
Лути пипер (во 000 броја)	9	4,9	4	3,8	2,5	2,5	2,5	2,52	2,59	2,61
Благ пипер	39	212	1,5	75	3,8	3,8	3,8	147	5	62
Зелка	2,5	100			15	15	15	700	19	487

Извор: МЗШВ

Производство на градинарски култури - доцни посеви го опфаќа пластеничкото производство и производството на отворено.⁵

Кај доцните посеви, во 2009 година во однос на минатата година, помало производство е остварено кај: домотот, гравот и индустриските пиперки, за сметка на намалените приноси, иако површините под овие култури се зголемени.

⁵ Се однесува на бербата после 14 април од тековната година.

Табела 29. Производство на градинарски култури – доцни посеви

Култура	Површини во ha				Производство во тони				Принос тон/ha			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
Домати	4.940	5.284	4.613	4.689	122.795	107.053	113.944	109.234	24,8	20,3	24,7	23,2
Пипер	6.914	6.567	5.980	4.995	108.922	99.934	114.040	114.839	15,8	15,2	19,0	23,0
Инд. пипер	2.236	2.035	2.438	1.958	39.600	32.401	46.808	42.048	17,7	15,9	19,2	24,0
Бостан	6.053	5.891	5.751	5.560	150.069	140.046	132.310	220.640	24,8	23,8	23,0	39,7
Компир	11.611	11.060	11.144	11.022	227.868	193.393	206.592	211.394	19,6	17,5	18,5	19,2
Грав	10.250	11.224	9.647	10.743	11.020	9.050	10.226	9.142	1,07	0,8	1,06	0,85

Извор: МЗШВ

1.1.5. Овоштарство

Овоштарството и лозарството се потсектори со значителен потенцијал, меѓутоа не се доволно искористени. Главната причина за тоа се: несигурниот откуп, пласман и малкуте инвестиции. Исто така, домашната преработувачка индустрија за овошје е релативно мала и недоволно развиена (без современа технологија на производство), а пазарите за овие производи се ограничени.

Овошните култури се најзастапени во западните делови на земјата, поради повлажните климатски услови и поголемото количество на врнежи на годишно ниво. Површината под овоштарници изнесува 14.000 ha и зафаќа 2,7% од вкупната обработлива површина. Овоштарското производство главно е застапено кај индивидуалните земјоделски стопанства, со исклучок на производството на вишни кое најмногу е застапено кај земјоделските претпријатија и задруги, поради тоа што вишните во целост се користат во преработувачката индустрија.

Табела 30. Производство на овошје

	Број на стебла, во 000		Производство		Број на стебла, во 000		Производство	
	Вкупно	Родни	Вкупно (тони)	kg/стебло	Вкупно	Родни	Вкупно (тони)	kg/стебло
	Крушки				Сливи			
2005	486	457	8.892	19	1.436	1318	25.254	19
2006	441	417	9.728	23	1.520	1348	29.745	22
2007	415	382	8.235	22	1.499	1337	27.773	21
2008	403	380	8.260	22	1.530	1354	32.826	24
2009	395	371	8.313	22	1.576	1400	35.610	25
	Цреши				Вишни			
2005	167	157	4.358	28	955	740	5.532	7
2006	161	151	4.646	31	909	765	6.037	8
2007	169	160	4.966	31	1.060	932	7.034	8
2008	171	163	5.631	35	926	773	8.832	11
2009	172	164	5.587	34	1.049	804	8.684	11
	Кајсии				Праски			
2005	161	148	2.964	20	522	454	11.041	24
2006	161	145	3.561	25	518	435	10.532	24
2007	149	137	3.531	26	478	407	10.461	26
2008	148	137	3.706	27	454	405	11.252	28
2009	144	135	2.950	22	597	396	10.266	26
	Јаболки							
2005	4.052	3.644	86.217	24				
2006	4.310	3.803	95.826	25				
2007	4.412	3.942	152.089	39				
2008	4.512	4.154	174.315	42				
2009	4.397	4.049	106.356	26				

Извор: ДЗС, 2006-2010

Производството на јаболки е главна гранка од овоштарскиот сектор во Република Македонија. Најзначајни региони за производство на јаболки се езерските (Ресенско-Охридски) региони кои се на надморска височина од околу 700 метри, каде се произведуваат 90% од вкупните количества на јаболка во Република Македонија. Од сортиментот најзастапени сорти на јаболки се: Ајдаред со околу 63%, Златен делишес - 20%, Црвен делишес - 10% и други сорти со околу 7%.

Производството на јаболки во 2009 година изнесува 106.356 тони и претставува намалување од 39% во однос на минатата година. Од вкупното количество, 78.783 тони се произведени во Охридско-Преспанскиот регион, а останатите 27.573 тони во другите региони. Во однос на приносот, 2008 година се оценува како многу родна за јаболките мерено во квантитет и во квалитет. Од вкупните набрани количества на јаболки, околу 70% се од прва и екстра класа додека околу 30% се индустриски јаболки и втора класа. Но, во 2009 година производството на јаболки е дури помало од она остварено во 2007 година.

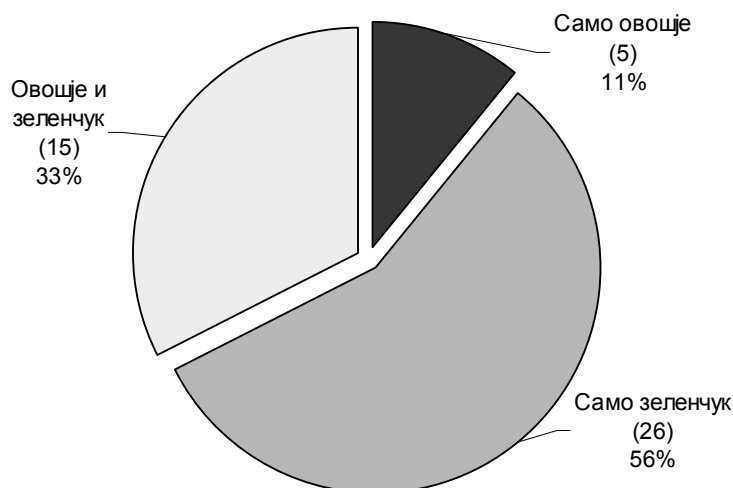
Околу 25% од вкупното производство на јаболки се пласира на домашен пазар додека преостанатиот дел од 75% се преработува или продава на странските пазари.

Производството на сливи е второ по значење во овој подсектор и се карактеризира со зголемено производство во 2009 година (за 8,5% во однос на минатата година). Понатаму, вишните опфаќаат околу 4% од вкупното производство на овошје, крушките 3%, а другите овошни видови (кајсии, праски, дуњи, и др.) околу 9%. Во 2009 година зголемување на производството е забележано само кај сливите и крушките.

1.1.6. Преработка на овошје и зеленчук

Преработувачката индустрија на овошје и зеленчук е ориентирана кон извоз (80% од вкупното производство) на пазарите на ЕУ и на соседните пазари. Податоците се базираат врз Студијата на Македонската асоцијација на преработувачи на овошје и зеленчук (МАП) од 2009 година.

Иако повеќето преработувачки претпријатија можат да преработуваат и овошје и зеленчук, сепак преработените количества на овошје се симболични. Според класификацијата: 26 претпријатија преработуваат само зеленчук (19 во 2008), 5 се занимаваат само со преработка на овошје (4 во 2008), додека 15 претпријатија ги преработуваат двете групи на земјоделски производи (20 во 2008). Општо земено 91% од сите активности опфаќаат преработка на зеленчук, додека само 9% преработка на овошје.

Извор: МАП, 2010

Граф. 2. Преработувачки активности според видот на сировините

Во 2009 година преработката на зеленчук е доминантна активност кај 56% од сите преработувачки капацитети.

Во однос на типот на преработувањето, најголем дел од преработувачите односно 32, се занимаваат со конзервирање (што е за пет повеќе од 2008), мал број од нив се капацитети за сушење - 2 (исто како 2008) и капацитети за замрзнување 6 субјекти (во 2008 бројот изнесуваше 7), додека останатите имаат комбинирани производствени линии - 6 (7 во 2008), како што е прикажано на следниот графикон.

Извор: Аг-Биз/ МАП, 2010

Граф. 3. Број на претпријатија според типот на преработки

Откуп на сировини

Во 2009 година, индустријата откупила помало количеството на сировини во споредба со 2008 година, односно откупила 67,1 илјади тони сировини, или 10% помалку сировини во споредба со 2008 година, што е прикажано на следната табела.

Табела 31. Откуп од индустријата во 2008 и 2009 година

Сировина	Откуп во 2008 (во 1000 т)	% од вкупното	Откуп во 2009 (во 1000 т)	% од вкупното
Црвени пиперки (капија)	34,5	46,1	29,7	44,1
Бели пиперки	1,0	1,3	1,0	1,5
Гамби	1,1	1,5	0,7	1,1
Феферони	1,7	2,3	2,0	3,0
Корнишони	3,8	5,1	2,7	4,1
Цвекло	2,6	3,5	2,7	4,1
Модар патлиџан	3,2	4,3	3,2	4,8
Зелка	5,9	7,9	2,9	4,3
Моркови	1,2	1,6	0,9	1,3
Индустриски домати	5,0	6,9	4,9	7,3
Кромид	2,0	2,7	1,4	2,1
Вишни	4,8	6,4	3,2	4,8
Сливи	0,8	1,1	0,9	1,3
Индустриски јаболки	0,9	1,2	1,7	2,5
Друго	6,3	8,4	9,2	13,7
Вкупно	74,8	100	67,1	100

Извор: Аг-Биз/ МАП

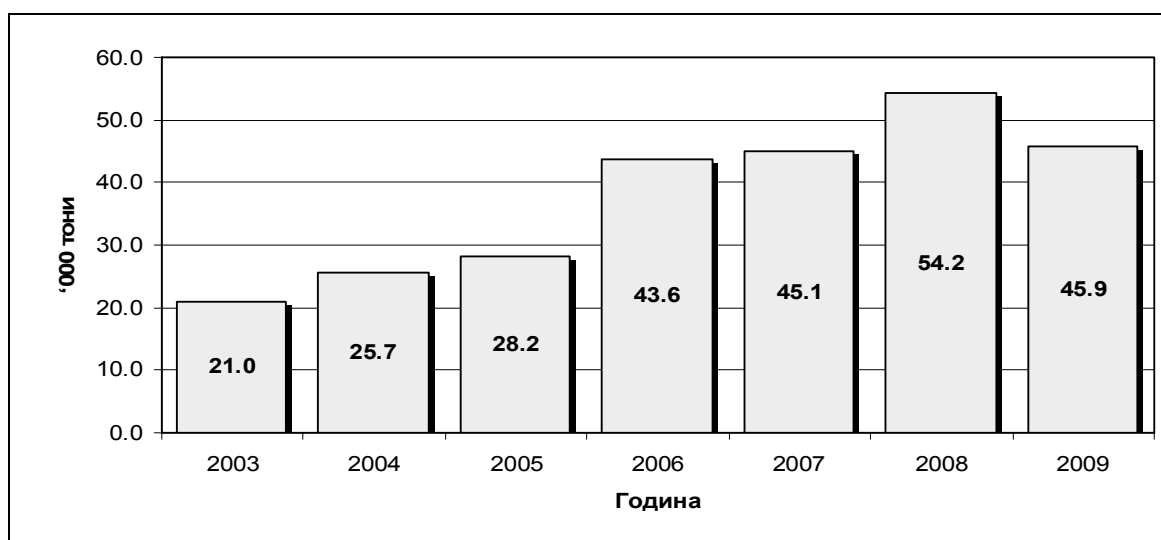
Во 2009 година, индустријата откупила вкупно 60,9 илјади тони зеленчук (или 91%) и 6,2 илјади тони овошје (или 9%) за преработувачки цели, од што на црвената индустриска пиперка (Куртовска капија) како најважната сировина за преработувачката индустрија, отпаѓа 44.1% од вкупно откупеното количество на овошје и зеленчук.

Освен вишните кои се многу баран производ од странските купувачи, останатиот дел од откупот на овошје за преработка е симболичен.

Преработувачките капацитети откупиле 22,5 илјади тони на свежи производи директно од индивидуалните производители (или 33.5 %), додека 33 илјади тони се откупени од трговци/постредници (или 49.2). Земјоделските задруги ја снабдиле индустријата со само 1 илјада тони или 1.5%, додека останатите 10,6 илјади тони на свежо овошје и зеленчук (или 15.8%) биле обезбедени од земјоделските фирми.

Производство на преработено овошје и зеленчук

Иако во периодот од 2003-2008 година индустријата бележи постојан раст во производството, во 2009 има произведено значително помалку во споредба со минатата година, главно како резултат на глобалната економска криза. Таа негативно влијаеше на домашните преработувачи (намалени или откажани нарачки), одложени наплати на побарувањата и намалување на обртниот капитал кои тие го користат за откуп на свежи производи за преработка како и за други инпути.

Извор: Аг-Биз/ МАП

Граф. 4. Производство од преработувачката индустрија

Производството од преработувачката индустрија во 2009 година изнесува 45,9 илјади тони, што е за 8,3 илјади тони помалку споредено со минатата сезона (или -15%).

Табела 32. Производство од преработени овошје и зеленчук

Година	Вкупно производство ('000 т)	Зголемување во '000 т (споредено со минатата година)	Зголемување во % (споредено со минатата година)	Индекс
2003	21,0	-	-	100
2004	25,7	4,7	+22,4	122
2005	28,2	2,5	+9,7	134
2006	43,6	15,4	+54,6	208
2007	45,1	+1,5	+3,4	215
2008	54,2	+9,1	+20	258
2009	45,9	-8,3	-15,3	219

Извор: Аг-Биз/ МАП, 2010

Главни карактеристики на сезоната 2009 беа поволните временски состојби, но веќе елаборираните недостатоци не им дозволија на преработувачките капацитети во целост да ги искористат потенцијалите на домашното производство на суровини и да ги оптимизираат своите производствени планови. Конзервната компонента имаше највисоко учество во севкупното производство на преработени производи во 2009 (исто како и во 2007 и 2008 година, прикажано преку следната табела).

Табела 33. Производство на преработки по категорија

Категорија	Производство во 2007 (во тони)	% од вкупно	Производство во 2008 (во тони)	% од вкупно	Производство во 2009 (во тони)	% од вкупно
Конзервирање	32.688	72,5	39.805	73,4	39.558	86,1
Смрзнување	12.165	27,0	14.001	25,8	6.246	13,6
Сушење	219	0,5	418	0,8	159	0,3
Вкупно	45.072	100	54.224	100	45.963	100

Извор: Аг-Биз/ МАП, 2010

Според истражувањето, најмногу произведуван е индустриски ајвар (22.7% во вкупното производство), па потоа следат: преработени корнишони, печени пиперки, домашен ајвар, цвекло, замрзнати пиперки итн.

Производството на замрзнати пиперки во 2009 година е многу намалено, само 2,8 илјади тони, во споредба со 8 илјади тони во 2008 година.

Табела 34. Преработки од овошје и зеленчук

Име на производ	Производство во 2007 (во '000 т.)	% од вкупно	Производство во 2008 (во '000 т.)	% од вкупно	Производство во 2009 (во '000 т.)	% од вкупно
Индустриски ајвар	7,7	17,0	10,1	18,6	10,4	22,6
Домашен ајвар	1,9	4,2	2,6	4,8	2,2	4,8
Лутеница	1,0	2,2	0,9	1,7	0,9	2,0
Печени пиперки	2,7	6,0	2,2	4,1	3,2	7,0
Барени пиперки	1,4	3,1	2,0	3,7	1,9	4,2
Феферони	2,3	5,1	1,9	3,5	1,9	4,2
Корнишони	5,0	11,1	5,0	9,2	3,9	8,4
Цвекло	1,9	4,2	2,5	4,6	3,3	7,2
Кечап	1,4	3,1	1,8	3,3	2,3	5,0
Мешани салати	1,1	2,4	1,8	3,3	1,3	2,8
Смрзнати вишни	1,6	3,6	2,3	4,2	1,3	2,8
Смрзнати пиперки	7,7	17,0	8,0	14,8	2,8	6,1
Друго	9,4	21,0	13,1	24,2	10,5	22,8
Вкупно	45,1	100	54,2	100	45,9	100

Извор: Аг-Биз/ МАП, 2010

Искористеност на производствените капацитети

Општа карактеристика на индустријата за преработување на овошје и зеленчук е ниската искористеност на производствените капацитети. Просечната искористеност изнесувала околу 27% во 2005 година, 36% во 2006, 40% во 2007, 45% во 2008 и 38% во 2009 година. Вкупно инсталирани капацитети за преработка на овошје и зеленчук изнесуваат околу 120.000 тони за финален производ. Намалената искористеност на производствените капацитети главно се должи на ефектите од глобалната економска криза.

1.1.7 Лозарство и винарска индустрија

Лозарството заедно со производството на вино допринесува со околу 17%-20% од земјоделскиот БДП. Виното после тутунот е вториот најважен производ во однос на извозната вредност на земјоделските производи.

Ефикасното искористување на земјоделското земјиште во Република Македонија е на ниско ниво поради фрагментирањето во парцели, во резултат на долгогодишното „ситнење“ на површините кои може да се обработуваат, обичаите за наследство, како и традицијата за неформалните релации на пазарот на земјиште.

Како резултат на ваквите состојби и долгиот временски период на мали инвестиции, лозовите насади во Република Македонија се со неповолна старосна структура. Околу 60% од лозовите насади се постари од 15 години, а 38% од вкупната површина под лозови насади се на крајот на својот продуктивен живот (табела 35). Истите треба приоритетно да бидат цел на инвестиција за нивно обновување (копачење/пресадување) со цел да се одржи производствениот (квантитативен и квалитативен) потенцијал.

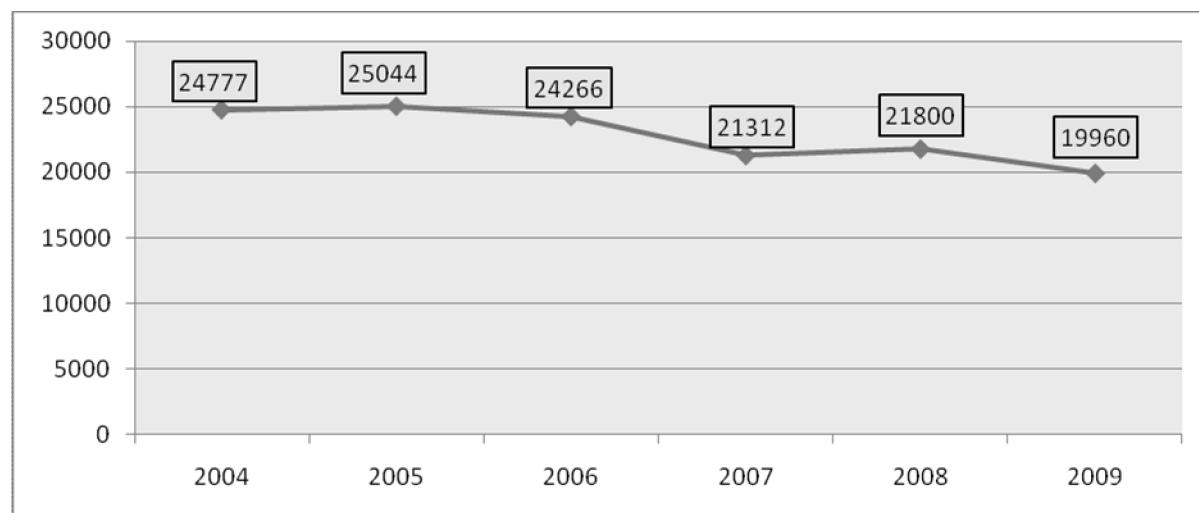
Табела 35. Старосна структура на лозовите насади во Република Македонија

Старост (години)	Вкупна површина %
< 5	8%
5 - 10	14%
10 - 15	17%
15 - 20	23%
20 - 25	18%
> 25	20%

Извор: ФЗНХ

По своите климатски карактеристики Македонија е класифицирана како една географска област – реон за производство на регионално вино. Географската област на потекло на квалитетно вино се виногорјата кои ги има вкупно 16, и тоа: Скопско, Велешко, Тиквешко, Гевгелиско-Валандовско, Струмичко-Радовишко, Овчеполско, Кочанско-Виничко, Кумановско, Кратовско, Пијанечко, Прилепско, Битолско, Преспанско, Охридско, Кичевско и Тетовско виногорје.

Лозовите насади учествуваат со околу 5% од вкупното обработливо земјоделско земјиште, вклучувајќи околу 30 ха матичњази за производство на лозови калемии. Според податоците од МЗШВ, вкупната родна површина под лозови насади во Република Македонија во периодот 2004-2007 е намалена за 14%, односно од 24.777 ха во 2004 на 21.312 ха во 2007 година. Спротивно на овој тренд на опаѓање на површините под лозови насади, во 2008 година забележан е раст на површините кои изнесуваа 21.800 ха. Во 2009 година површините под лозов насад изнесуваат 19.960 ха, што е за 10% помалку во однос на 2008 година.

Извор: Државен завод за статистика

Граф. 5. Преглед на површини под лозов насад (во ха)

Табела 36. Преглед на површини под лозја, производство на грозје и вино

Година	Површина (ха)*	Производство на грозје (тони)*	Вино (во 000 литри)**
2005	25.044	265.717	94.049
2006	24.266	254.308	70.300
2007	21.312	209.701	91.103
2008	21.800	247.990	92.435
2009	19.960	253.456	95.506

Извор: *ДЗС; ** МЗШВ

Во површините под лозја винските сорти грозје учествуваат со 70%, од што бели сорти се 40%, а обоени 60%. Најзастапени обоени вински сорти се: Вранец и Кратошија со подолга традиција на одгледување, а од белите сорти: Смедеревка, Жилавка, потоа Шардоне, Ризлинг, Совињон бел и др. Од трпезните сорти на грозје доминираат: Афус-Али, Кардинал, потоа Мускат Италија, Мускат Хамбург, Бело Зимско, и др.

Во лозарството вклучени се околу 25.000 фарми, од кои околу 70% се индивидуални стопанства, а 30% се земјоделски фирми. Просечните приноси се 9,2 тони/ха.

Табела 37. Преглед на вкупно извезено грозје

Година	Трпезно	Винско	Вкупно
2003	11.772.083	1.694.681	13.479.504
2004	10.727.329	5.281.234	16.011.593
2005	16.969.976	14.090.443	31.071.162
2006	12.612.923	18.754.176	31.367.099
2007	9.167.337	28.547.993	37.715.330
2008	11.931.980	10.461.476	22.393.456
2009	13.801.004	10.924,908	24.725.912

Извор: МЗШВ

Извозот е остварен во повеќе земји во кои што традиционално се извезува грозјето од Република Македонија.

Трпезното грозје најмногу се произведува во Вардарскиот регион. По него следат Југоисточниот и Североисточниот регион.

Поради поволната клима македонското трпезно грозје има висок квалитет и значителен извозен потенцијал. Асортиманот на сортите на трпезно грозје вклучува неколку класи од многу рани, до многу доцни сорти на трпезно грозје.

Откупот на грозјето се одвиваше нормално со предвидената динамика и заврши во предвидениот временски период. Временските услови во текот на 2009 година допринесоа грозјето од овогодишната реколта да биде со извонреден квалитет, Од страна на винарските визби откупени се вкупно 157.595 тони винско грозје и остварен е извоз на грозје во количина од 24.726 тони или остварен е вкупен откуп и износ во количина од 182.321 тони.

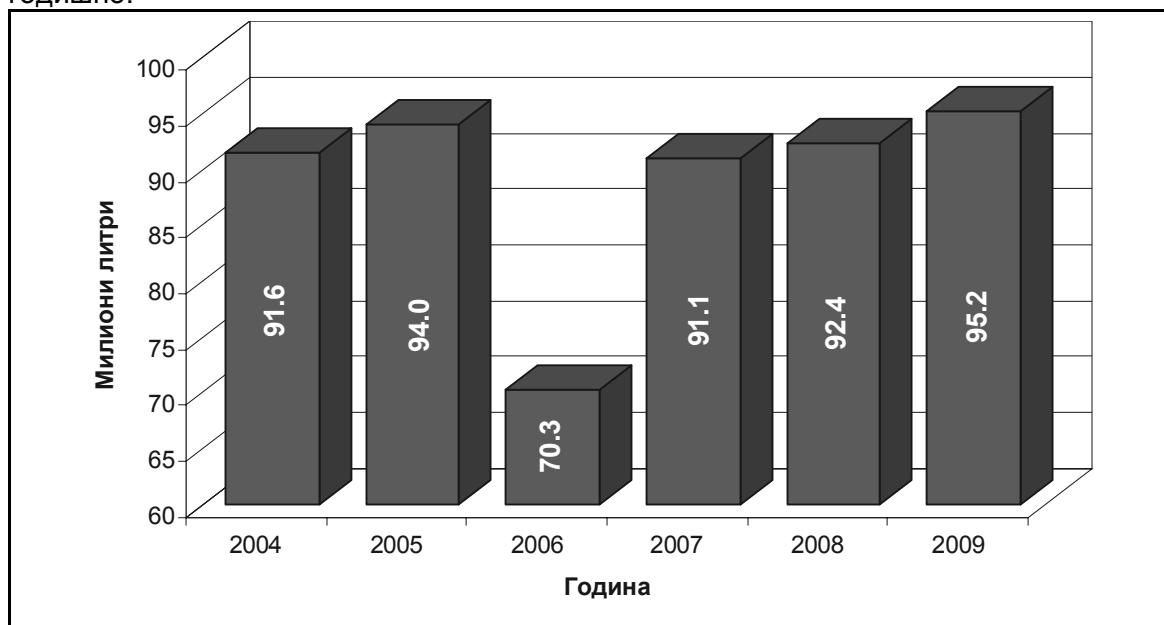
Табела 38. Откуп на грозје

Година	Откупено винско грозје од домашни визби (во тони)
2004	154.653
2005	142.301
2006	106.640
2007	113.483
2008	160.600
2009	157.595

Извор: МЗШВ

Производство на вино

Во моментот постојат 82 регистрирани винарски визби со вкупен капацитет за преработка на грозје во вино од **2.338.467 hl** т.е. приближно два пати поголем од годишното производство на грозје. Зголемувањето на бројот на винарски визби од 28 во 2003 на 82 во 2009 (главно визби со мала и средна големина), се должи на концентрирање на производство на висококвалитетни вина во шишиња, со контрола на сортите, лозовите насади и бербата, софистицирана преработка и маркетинг технологии кои се конкурентни како на домашните така и на странските пазари. Домашната потрошувачка на вино се проценува на 15 литри вино по жител годишно.

Извор: МЗШВ

Граф. 6. Вкупно производството на вино (мил. литри)

Трговија со вино

Извозот на вино учествува со околу 10,7% во вкупниот извоз на земјоделско-прехранбени производи и тоа главно на пазарите на ЕУ. Во просек околу 40% од производството на вино (вклучително и производството на грозје) е наменето за извоз.

Извозот на вино во ЕУ се одвива во рамки на преференцијална безцаринска (количинска) квота од 399.000 hl, од кои 350.000 hl се алоцирани за наливно и 49.000 hl за флаширано вино.

Табела 39. Извоз на вино (во хектолитри)

Година	Вкупен извоз	Извоз во ЕУ	Во ринфуз	Во шишиња	Вредност во 000 €
2005	655.895	444.061	600.018	55.877	28.926
2006	826.818	447.667	746.620	80.197	35.564
2007	926.834	493.451	831.423	95.410	43.568
2008	703.373	399.648	597.995	105.378	39.171
2009	687.685	415.115	606.746	80.939	38.353

Извор: Државен завод за статистика

Зголемениот извоз на вино во земјите на ЕУ во 2009 година од 415.116 hl, претставува 60,4% од вкупно извезеното количество на вино и 42,2% од вкупната вредност на извезеното вино во 2009 година. Анализата на трговијата со вино, посочува неколку земји како главни дестинации за извоз на Македонското вино и тоа: Германија, Чешката Република и Словенија (како земји членки на ЕУ) и Србија, Хрватска и Босна и Херцеговина (како поранешни Југословенски пазари), и САД и Русија како други пазари.

Покрај тоа што најголем дел од македонското вино завршува на пазарите во ЕУ, поранешните Југословенски пазари остануваат многу важна извозна дестинација од причина што вредноста на извозот на овие пазари е поголема поради извозот на вино во шишиња.

Врз основа на податоците добиени од Државниот завод за статистика, безцаринската квота за увоз на вино од ЕУ-27, беше искористена само 4%, додека квотата за извоз на наливно вино во ЕУ-27 беше надмината за 21%, а квотата за извоз на вино во шишиња беше искористена само 9,8%.

2. Сточарско производство

Основна цел на сточарското производство е обезбедување на населението со висококвалитетни сточарски производи: млеко и месо. Во Република Македонија сточарството во најголема мера се одвива во ридско-планинските предели во периметар на северната, западната и источната граница со широчина на појасот од 10-80 km. Овие региони се граничат со регионите за производство на поделелски култури со што се зголемува интеракцијата од аспект на искористувањето на нус производите од поделелството во исхраната на добитокот.

Нашата земја во голема мерка зависи од увезената добиточна храна како: пченка, протеини и растителни масти (соја и сончоглед, пченкарен глутен) како и комплетни мешавини или додатоци (комбинација од протеини или протеини, минерали и витамини). Македонија е нето увозник на сурово месо и отпадок, колбаси и слични производи од месо и млечни производи, додека е нето извозник само на јагнешко месо, а во одредени години и на јајца.

Сточарството учествува со 30,9% во вредноста на земјоделското производство. Најголемо учество, пак, во вредноста на добиточните производи има млекото (57%), потоа свињите (13,9%), говедата (11,8%), овците и козите (6%).

Бројната состојба на добитокот бележи значително намалување во 2009 година во однос на минатата година. Најголемо намалување од 21,5% се забележува кај бројот на свињите и 13,4% намалување кај пчелните семејства.

Табела 40. Бројна состојба на добиток

Вид на добиток	2005	2006	2007	2008	2009
Говеда	248.185	255.430	253.766	253.473	252.521
Овци	1.244.000	1.248.801	817.536	816.604	755.356
Свињи	155.753	167.116	255.146	246.874	193.840
Живина	2.617.012	2.585.327	2.263.894	2.226.055	2.117.890

Извор: ДЗС, 2006-2010

Преработувачката индустрија за месо главно е зависна од увозот на сурово месо. Објектите за колење на животните, преработка и складирање на производите од животинско потекло поделени се во следните категории:

- Објекти за колење на животни;
- Објекти за конфекционирање на месо;
- Објекти за преработка и расекување на месо од дивеч;
- Објекти за преработка на месо и подготовка на производи од животинско потекло;
- Објекти за ладење, замрзнување и складирање на производи од животинско потекло.

Во однос на изградбата, техничката опрема, капацитетот, методи на работа и организација на ветеринарната инспекција, тие се класифицирани на следниов начин:

- Објекти со висок капацитет на производство-индустриски објекти;
- Објекти со помал капацитет на производство-занаетчиски објекти;
- Објекти (простории) во домаќинства за преработка на млеко и подготовка на производи од млеко, сортирање и пакување на јајца.

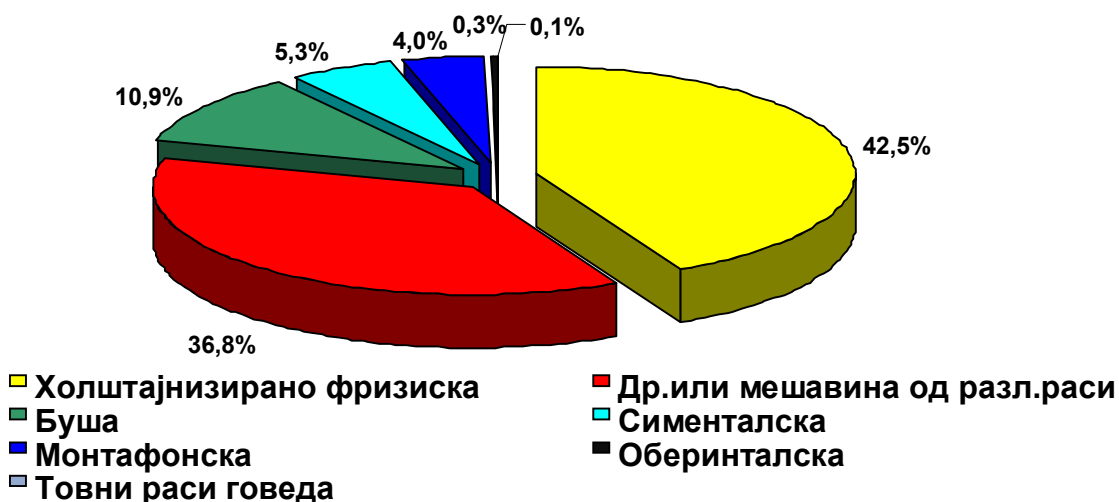
Кланици одобрени за извоз во ЕУ на црвено месо (освен седум кланици за јагниња) не постојат во Република Македонија. Главниот проблем се јавува во

објектите каде нема прочистителна станица за вода, а и не постои интерес кај преработувачите да ги исполнат критериумите на ЕУ. Системот за оценка на труповите не го следи СЕУРОП системот за класификација и другите стандарди согласно со внатрешниот пазар на ЕУ. Во таа насока во Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство во тек е изработката на закон за квалитет на земјоделски производи во кој како посебна глава е и квалитетот на говедски, свински, овчи и козји трупови на линија на колење. По донесувањето на законот во периодот што следи ќе се донесат и подзаконските акти од истиот закон со што ќе се овозможи спроведување на СЕУРОП системот за класификација.

2.1. Говедарство

Говедарството е основна гранка на сточарството и е најзастапено во ридско-планинските предели по должината на северната, западната и источната граница на земјата. Националната расна структура вклучува претежно млечни раси на говеда, но присутни се и комбинирани раси за месо.

Расната структура во 2009 година не е значително променета во однос на минатата година. Таа ја сочинуваат истите раси: 42,5% холштајн-фризиска раса (претежно за млеко), 10,9% буша (домашна раса која се користи за млеко, месо и во исклучителни случаи за работа во тешко достапните подарчја), 5,3% сименталци (подеднакво се користат за млеко и месо), 4% монтафонска раса (млеко/месо) и 0,3% оберинталска раса (млеко/месо).

Извор: МЗШВ - Управа за ветерина, 2010

Граф. 7. Структура на раси говеда, 2009 година

Општата структура на одгледувачите на говеда проценета е на следниов начин:

1. Традиционални фармери, кои имаат нископродуктивни 1-3 крави со ниско годишно производство на млеко од 2-3 илјади литри/крава. Продуктивноста е многу ниска поради несоодветните услови под кои тие се чувани, како и слабиот квалитет на добиточна храна. Овој тип на производители не претставува солидна основа за идното пазарно производство.
2. Семејни фарми, кои имаат 5-20 крави со годишно производство на млеко од 4-5 илјади литри/крава среден принос. Најчесто тие се мешани фарми со неколку типови на производство кое треба да претставува идна основа за развој на говедарството.
3. Специјализирани фарми, со повеќе од 20 крави, со висока продуктивност, со годишно производство на млеко од над 5 илјади литри/крава. Бројот на ваквите типови на фарми е мал (само 3% од фармите). Фарми со повеќе од 50 грла се само 1% од вкупниот број. Тие треба да бидат носители на производство на квалитетен генетски материјал за преостанатите фарми (репродуктивни центри).

Во 2009 година од вкупно 252.521 говеда, на молзни грла отпаѓа околу 45% или 114.043. Просечната млечност по молзна крава изнесува 3.004 литри млеко и претставува зголемување во однос на минатата година, во резултат на подобрувањето на расниот состав и подобрувањето на квалитетот на исхраната. Повисока просечна млечност од 5.524 литри/молзна крава постигната е кај земјоделските претпријатија и задруги, во однос на индивидуалните производители (2.922 литри/молзна крава). Вкупното производство на кравјо млеко во 2009 година изнесува 342.622.000 литри од кои 94% се произведени од страна на индивидуалните производители. Производството на млеко оваа година бележи намалување од 7% во однос на минатата година.

Табела 41. Бројна состојба на говеда и производство на млеко и месо, 2009 година

Бројна состојба на говеда	
Говеда	252.521
Молзни крави	114.043
Говеда до 1 година	68.034
Говеда од 1-2 години	19.737
Говеда над 2 години	164.750
Производство на млеко и месо	
Просечна млечност по молзна крава (во литри)	3.004
Производство на кравјо млеко (во илјади литри)	342.622
Производство на говедско месо (во тони)	7.307

Извор: ДЗС, 2010

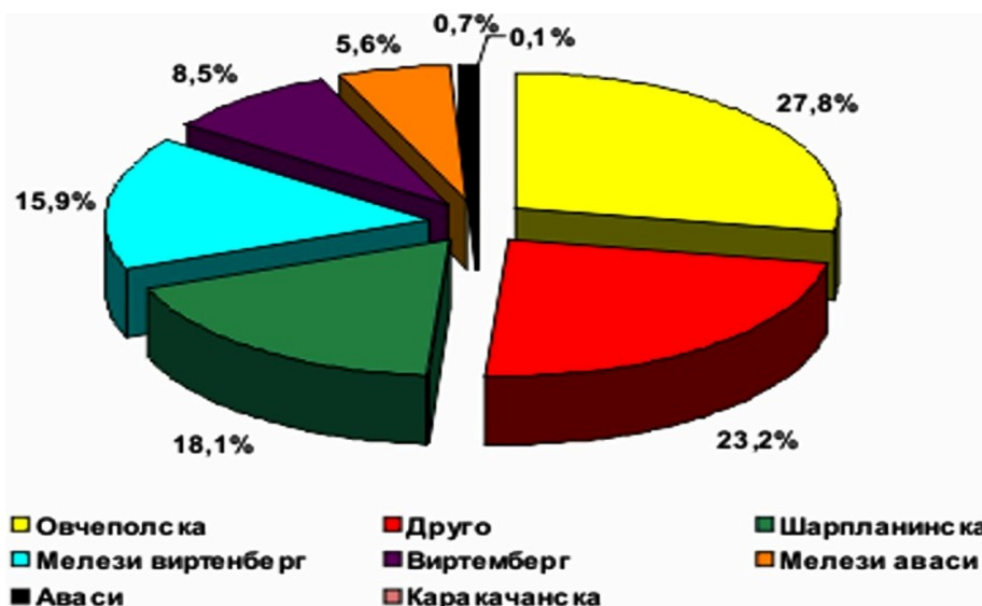
Производството на говедско месо од 7.307 тони иако бележи зголемување од 4% во споредба со минатата година, сепак не е доволно за потребите на потрошувачите, па потребата се задоволува со увоз кој во 2009 година изнесува околу 7.892 тони. Од тоа, поголем дел од увозот отпаѓа на свежо и разладено месо, а дел е наменето за преработувачката индустрија за месо.

2.2. Овчарство

Еколошките чисти зони и пространи пасишта кои зафаќаат повеќе од половината од вкупното земјоделско земјиште претставуваат одлична подлога за развој на овчарството. И покрај погодните географско-климатски услови со над 50% пасишта од вкупната земјоделска површина, овчарството бележи тренд на намалување поради екстензивно-номадскиот начин на држење (одгледување), нерешените социјални услови на руралното населние и миграцијата на населението во градските средини.

Овчарството кај нас секогаш се базирало на мали индивидуални и семејни фарми со големина на стадо од 20 до 200 овци, а поретко над 300. Околу 95% од молзните овци се одгледуваат од страна на индивидуални земјоделски стопанства.

Расната структура на популацијата на овци во Република Македонија се состои главно од расата оплеменета „праменка“, поделена во „овчеполски сој“ и „шарпланински сој“. Во последно време се зголемува бројноста на мелезите со расите „витемберг“ (за месо) и „аваси“ (за млеко). Со оглед на доминантната можност за извоз на јагнешко месо, традиционално не постои јасно дефинирана производствена ориентација (месо–волна наспроти млеко-месо).

Извор : МЗШВ Управа за ветерина, 2010

Граф. 8. Структура на раси овци, 2009 година

Во 2009 година вкупниот број на овци изнесува 755.356 грла. Намалување на бројот на овците за 8% забележано е кај индивидуалните земјоделски стопанства, додека кај земјоделските претпријатија зголемен е за 2,5%.

Табела 42. Бројна состојба на овци и производство на млеко, месо и волна, 2009 година

Бројна состојба на овци	
Овци	755.356
Молзни овци	478.332
Број на стриждени овци	715.756
Јагниња и шилежиња до 1 година	200.479
Овци за приплод	521.524
Овни и други јалови овци	33.353
Производство на млеко, месо и волна	
Производство на овчо млеко (во илјади литри)	32.934
Просечна млечност по молзна овца (во литри)	69
Производство на овчо месо (во тони)	5.225
Производство на волна (во тони)	951
Просек по стриждена овца (во kg)	1,3

Извор: ДЗС, 2010

Вкупното производство на овчо млеко во 2009 година е околу 32.934.000 литри и претставува намалување од 14% во однос на претходната година. Просечен принос изнесува 69 литри по молзна овца. Млечноста на овците во индивидуалните земјоделски стопанства во просек изнесува 70 литри/молзна овца, додека во земјоделските претпријатија и задруги 41 литри/молзна овца. Откупната цена на овчото млеко е приближно двојно поголема од откупната цена на кравјото млеко. Најголем дел од овчото млекото се преработува во бело овчо сирење (од типот на фета) кое се продава на домашниот пазар, но и мали количества се извезуваат во соседните земји (Грција) во сезоната на молзење.

Други млечни производи се овчи кашкавал, кисело млеко и сурутка. Млечните овчи производи имаат добар извозен потенцијал поради ниските производствени трошоци и високиот квалитет. Сепак, слабата производствена технологија може да се истакне како значителен проблем, како и хигиената и примената на стандардите за квалитет. Во поново време, производителите покажуваат тренд на зголемување на производството на млеко и вкрстување со раси овци кои имаат висок потенцијал за производство на млеко. Со цел да се подобри размножувањето на добитокот, формирани се повеќе центри за размножување со високо квалитетни овни (од расите Источно-фризиски, Виртемберг и Аваси) под контрола на овластени институции.

Во 2009 година вкупното производство на волна изнесува 951 тони. Производството на волна најмногу е застапено во индивидуалниот сектор (94% од вкупното производство) во кој просекот по стрижена овца изнесува 1,3 kg. Земјоделските претпријатија, пак, остваруваат повисоко производство на волна по стрижена овца - 1,9 kg.

Производство на овчо месо во 2009 година изнесува 5.225 тони. Република Македонија е нето извозник на јагнешко месо. Околу 75% од македонските трупови јагниња се извезуваат во земјите на ЕУ главно во Грција и Италија, најмногу во периодите околу Божиќ и Велигден - во Април (католички Велигден) и Декември (католички Божиќ). Овие пазари бараат јагниња со тежина од 7 до 8 kg. Јагнињата се колат во кланици кои имаат дозвола за извоз и се извезуваат како свежо разладено месо. Иако, македонскиот извоз во ЕУ е ослободен од давачки за увоз, сепак, истакнатото “Македонско јагне” во моментот е под закана како резултат на воведување и мешање на различни раси. Поради тоа, станува се потешко да се произведе униформно-непроменливо заклато јагне со потребните квалитети. Помали количества се продаваат во Хрватска (која станува значаен растечки пазар), Србија и Црна Гора, како и Кипар, генерално во безцаринска квота.

Табела 43. Вкупен извоз на јагнешко и овчо месо по држави, 2009 година

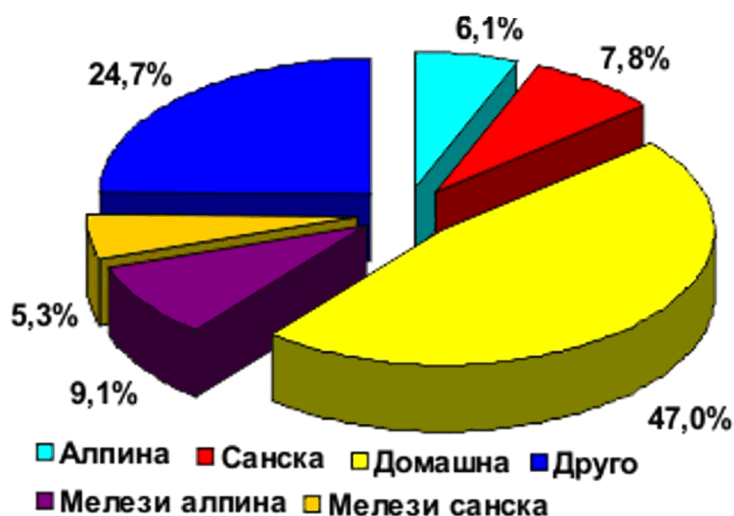
Земја увозник	Јагнешко месо во тони
Италија	1.471
Грција	1.176
Хрватска	227
Србија	50
Босна и Херцеговина	5
Вкупно	2.929

Извор : МЗШВ Управа за ветерина, 2010

2.3. Козарство

Во 2009 година регистрирани се 94.016 грла кози сместени главно во 664 козарски фарми. Козарството главно се одвива од страна на индивидуалните земјоделски стопанства (98%). Расниот состав на козите главно е од типот балканска коза со изразено присуство на мелези од санската раса, но има и козарски фарми кои располагаат со подобрен расен состав од типот на алпина.

Бројот на одгледувачите на кози се зголемува во резултат на побарувачката на пазарот за козјо млеко и поради неговата профитабилност. Сепак, главните проблеми со кои се соочува оваа конкурентна гранка во развој, се недостатокот на примена на техничко-технолошките решенија на фармите и генерално недоволното искористување на достапните природни и други ресурси во оваа индустрија.

Извор: МЗШВ Управа за ветерина

Граф. 9. Структура на раси на кози, 2009 година

Вкупното производство на козјо млеко во 2009 година изнесува 19.386 литри што претставува намалување од 38,6% во однос на минатата година. Просечните производствени карактеристики на популацијата на кози со просечен принос на млеко од 284 литри/молзна коза. Пазарот за козјо млеко сè уште е неразвиен. Цената на козјото млеко е половина од цената на овчето млеко (т.е. скоро еднаква со цената на кравјото млеко), па поради тоа, многу од фармерите на овци го мешаат козјото со овчето млеко. Поради релативно високите цени на преработките од козјо млеко, сè повеќе фармери се опремуваат со објекти за преработка кои се наоѓаат на самата фарма и ги снабдуваат супермаркетите и продавниците за сирење со различни специјални видови на козјо (или мешано) сирење.

Табела 44. Производство на козјо млеко, 2009 година

Показатели	Број на молзни кози	Просек по молзна коза (литри)	Производство на млеко (000 литри)
Земјоделски претпријатја (задруги)	1.114	833	928
Индивидуални земјоделски стопанства	67.156	275	18.458
Вкупно	68.270	284	19.386

Извор: Државен завод за статистика, 2010

За унапредување на козарството формирани се повеќе одгледувалишта. Производството на козјо месо нема некое поголемо значење. Најголем дел од производството е јарешко месо.

2.4. Свињарство

Во 2009 година во Република Македонија регистрирани се 193.840 грла свињи. Бројот на свињите во земјоделските претпријатија е намален за само 1,4%, додека кај индивидуалните земјоделски стопанства намалувањето е дури 30% повеќе во однос на минатата година. Во земјоделските претпријатија и задруги се одгледуваат 37% од вкупниот број на свињи во земјата, а останатите 63% грла се одгледуваат кај индивидуалните земјоделски производители.

Табела 45. Бројна состојба на свињите

Категорија	2009
Прасиња до 20 kg	69.247
Свињи од 21 до 50 kg	35.863
Свињи од 51 до 110 kg	54.818
Свињи над 110 kg	4.865
Назимки и спрасни назимки	7.176
Маторици	20.817
Нерези	1.054
Вкупно свињи	193.840

Извор: Државен завод за статистика, 2010

Во свињарството, најзастапена раса се ландрасите (белгиски, дански, шведски и германски) како и голем јоркшир и дурок. Внесувањето на новиот генетски материјал е направен само со увоз на нерези, со цел да се избегне парење во сродство и да се зголеми просекот на производствените резултати.

Домашното производство на свинско месо само делумно ги покрива потребите на населението, оттука недостатокот се покрива со увоз на свинско свежо, разладено или замрзнато месо (во 2009 година увезени се 11.838 тони свинско месо). Вкупното производство на свинско месо во 2009 година изнесува околу 8.291 тони што претставува намалување од 4,7% во однос на минатата година.

Товните прасиња се колат со околу 100 kg жива мера. Проценето е дека околу 90% од домашните потреби за сурово свинско месо се покриваат од домашното производство, но македонската месна индустрија за своите потреби целосно увезува замрзнато свинско месо.

Главните пазари од кои се увезува свинското месо се ЕУ (62%) и Бразил (11%). Увезените производи од свинско месо (шунка, колбаси и сланина) се со релативно пониска цена и покрај царинските трошоци за увоз.

2.5. Живинарство

Во текот на последните десет години бројот на живината постојано се намалува, иако индивидуалните земјоделски стопанства ја зголемуваат активноста во овој сектор. Околу 61% од вкупната живина од сите видови е сместена во индивидуалниот сектор.

Производството на јајца е примарна активност на македонската живинарска индустрија. Околу 42% од вкупниот број на несилки отпаѓа на големите фарми кои во просек имаат 80-100 илјади несилки по фарма и просечно производство од преку 255 јајца/кокошка носилка. Останатиот број, припаѓа на индивидуалните стопанства со просечно производство од 109.613.000 јајца по фарма и просечно производство од 123 јајца/кокошка носилка.

Вкупниот број живина во 2009 година изнесува 2.117.890, додека вкупниот број на кокошки носилки изнесува 1.532.514 кои произведуваат во просек 179 јајца/кокошка.

Табела 46. Број на живина и производство на јајца, 2009 година

Показател	Вкупно	Индивидуални земјоделски стопанства	Земјоделски претпријатија и задруги
Број на живина			
Живина од сите видови	2.117.890	1.298.120	819.770
Кокошки носилки	1.532.514	888.198	644.316
Производство на јајца			
Производство на јајца (во илјада парчиња)	274.043	109.613	164.430
Просек по кокошка (во парчиња)	179	123	255

Извор: Државен завод за статистика, 2010

Производството на пилешко месо се базира главно од колење на бројлери чија продуктивност е намалена. Производството е организирано во големи фарми од индустриски тип и во помали приватни фарми во задружна форма (околу 30). Во државата постојат само две кланици (со вкупен капацитет од 2 милиони птици годишно), што го ограничува развојот на живинарството. Домашното производство на пилешко месо бележи брз раст во последната деценија, но сепак покрива само 20% од домашната побарувачка. Поради тоа, најголемото количество на пилешко месо доаѓа од увоз како замрзнато пилешко месо. Увезеното месо се продава по пониски цени со што ја намалува цената на домашниот пазар. Увезот на пилешко месо претставува најголем дел од вкупниот увоз на агро-прехранбени производи.

Интересен тренд во живинарската индустрија е неодамнешниот развој на нови активности, како што е одгледувањето нојеви. Постојат повеќе од 45 фармери кои одгледуваат околу 800 нојеви. Со релативно ниска вредност на постоечката инвестиција (2.000 - 4.000 € по семејство), солидните приходи и сигурниот пласман на производството на договорна основа, фармерското производство на овие птици, иако во почетната фаза на својот развој, може да обезбеди добри можности како профитабилна алтернатива за диверзификација на постојните земјоделски активности.

2.6. Пчеларство

Пчеларството во Република Македонија претставува важна гранка во прв ред поради големото биолошко значење на медоносните пчели при опрашување на ентомофилните растенија (пред се овошните култури), но секако и поради производството на пчелни производи (мед, восок, полен, прополис, матичен млеч и пчелин отров).

Бројот на пчелни семејства во 2009 година изнесува 53.439 (зголемување од 13% во однос на претходната 2008 година), одгледувани од страна на околу 10.000 одгледувачи на пчели. Најголемиот дел од производството (99%) се одвива во индивидуалниот сектор, каде што се остварува во просек 15 kg мед по пчелно семејство. Годишното производство на мед во 2009 година изнесува 791 тони од кои, само 9 тони се произведени од страна на земјоделските претпријатија.

Просечното годишно производство по пчелно семејство е ниско во споредба со производството од други држави, а се должи на апитехничките, одгледувачко-еколошките и на генетските фактори. Скоро целокупното производство на мед се конзумира на домашниот пазар, а само 8% од производството се извезува. Увозот на мед е помал од 1%.

Табела 47. Број на пчелни семејства и производство на мед, 2009 година

Показател	Вкупно	Индивидуални земјоделски стопанства	Земјоделски претпријатија и задруги
Број на пчелни семејства			
Пчелни семејства	53.439	52.960	479
Производство на мед			
Производство на мед (во тони)	791	782	9
Просек по пчелно семејство (во kg)	15	15	18

Извор: Државен завод за статистика, 2010

Најзастапен подвид медоносна пчела е **apis mellifera macedonica** (16%) пред **apis mellifera ligustica** (13%), потоа **apis mellifera carnica** (10%), **apis mellifera mellifera** (5%) и **apis mellifera caucasica** (5%), додека преостанатиот процент (51%) припаѓа на популацијата на нови генетски форми (вкрстоски) кои не соодветствуваат со расните стандарди.

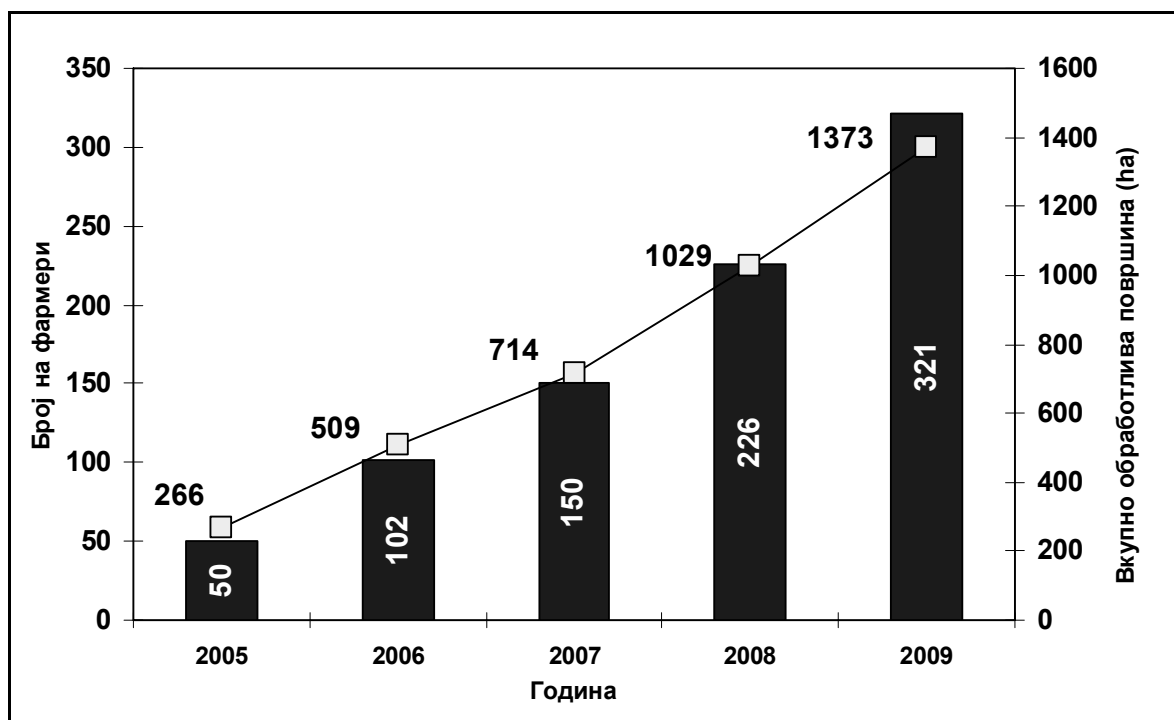
2.7. Одгледување на полжави

Одгледувањето на полжави е профитабилен бизнис кој во Македонија се развива во последните 5-7 години. Производството се обезбедува по пат на веќе склучени договори со странски компании, а постојат околу 26 одгледувачи здружени во Здружение на одгледувачи на полжави со седиште во Куманово.

3. Органско производство

Трендот на раст на органското земјоделско производство во Република Македонија продолжува и во 2009 година. Зголемени се производствените капацитети, бројот на фармери, преработувачи и трговци со органски производи. Значителен раст се забележува во сертифицираните површини со самоникнати растенија и плодови (од 1.300 хектари во 2005 година до 204.800 хектари во 2009), како и во производството на органски мед, каде бројот на пчелни семејства бележи раст од 110 пчелни семејства во 2005 година на 15.455 пчелни семејства во 2009.

Извор: МЗШВ

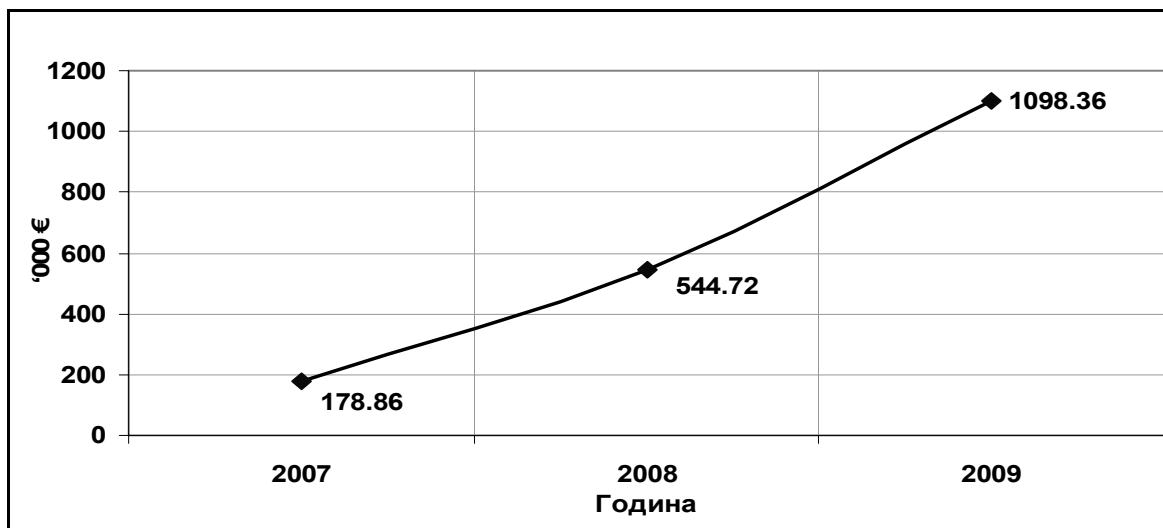
Граф. 10. Зголемување на производствени капацитети (2005-2009)

Табела 48. Растително и сточарско органско производство во 2009 година

Растително органско производство во 2009 година			
Култури	Во преод	Органско	Вкупно (ха)
Житни	501,52	166,35	667,87
Фуражни	101,04	82,05	183,09
Индустриски	12,31	31,32	43,63
Маслодајни	63,78	0	63,78
Овошни	137,48	73,55	211,03
Лозови	46,25	13,92	60,17
Градинарски	84,22	58,64	142,86
Сточарско органско производство во 2009 година			
Вид на животно	Во преод	Органско	Вкупно (бр)
Говеда	180	197	377
Овци	21.844	208	22.052
Кози	791	248	1.039
Свињи	5	0	5

Извор : МЗШВ

Зголемувањето на развојот на органското земјоделско производство се должи пред сè на зголемениот интерес на земјоделските производители за органското производство и следствено на ова, на зголемената финансиска поддршка од страна на Владата на РМ која го следи и поддржува зголемениот интерес. Од овие причини, планираниот буџет за 2009 год. во висина од € 821.311 беше зголемен за дополнителни € 277.049, така што вкупните средства за реализација на Програмата за поттикнување на развојот на органското земјоделско производство во 2009 год. е € 1.098.360.

Извор: МЗШВ

Граф. 11. Динамика на финансиска поддршка на органско земјоделско производство

Имајќи во предвид дека развојот на примарното органското земјоделско производство се движи во добра насока и поради потребата од заокружување на целокупниот циклус во синџирот на храната од аспект на органското производство, МЗШВ започна да ја насочува политиката на финансирање и кон преработката и трговијата со органски производи.

За таа цел, во „Програмата за финансиска поддршка за 2009“ воведени се и дополнителните мерки на поддршка за преработувачите и трговците со органски производи кои предизвикаа особен интерес кај одредени правни лица. Имајќи предвид дека новите мерки позитивно го заокружуваат системот на поддршка во сите сегменти, Владата, и во 2010 година ќе продолжи да го поттикнува целокупниот развој на органското земјоделско производство во Р.Македонија.

Во контекст нај ова, а сметајќи на се поголемиот развој на органско земјоделско производство во Р.Македонија и постигнувањето на задоволително ниво на производство на органски производи, во наредниот период се предвидува реализација на **национална кампања** за подигање на свеста на потрошувачите за органската храна. Оваа кампања освен медиумско покривање (претставување на вредноста на органската храна), предвидува и активности на поврзување на трговците, преработувачите, производителите и сите останати вклучени во системот на органско земјоделско производство. Всушност, во оваа кампања МЗШВ ја има улогата на посредник помеѓу производителите на органска храна и трговските субјекти во Република Македонија. Со ова, од една страна се прават дополнителни напори за обезбедување и олеснување на пласманот на органските производи и уште поголемо мотивирање на органските производители да ги зголемуваат своите производствени капацитети, а од друга страна се очекува и поголема мотивација за трговците да продаваат органска храна.

Националната Стратегија за органско земјоделско производство (2008-2011) успешно се реализира доколку се земе во предвид дека најголемиот дел од планираните мерки и активности во рамките на Акциониот План за реализација на стратегијата веќе се реализирани.

Од аспект на усогласеност на законодавството, во декември 2009 год. се донесе новиот **Закон за органско земјоделско производство** (“Службен весник на Република Македонија“ бр. 146/2009). Законот е во согласност со Европските Регулативи-Council Regulation (EC) No 834/2007 и Commission Regulation (EC) No 889/2008. Согласно законот, до крајот на 2010 год. ќе бидат донесени и повеќе правилници кои ќе ја дорегулираат областа на производството, контролата, сертификациските тела и нивното овластување, пакувањето, транспортот и складирањето на органските производи, како и содржината и изгледот на националното лого за органски производ.

Ознаката на производот е потврда дека производот е сертифициран во согласност со одредените стандарди. За потрошувачите тоа е релевантна информација дека производот што го купуваат е сертифициран според одредени стандарди и дека сертификатот е издаден од овластена сертификациска куќа. На тој начин, потрошувачот непосредно се известува за органското потекло и квалитетот на производот.

Слика 5. Национална ознака за органски производ и органски производ во преод

Дополнително на ова, Листата на ѓубриња и подобрувачи на почвата, производи за заштита на растенијата, крмни суровини, додатоци во добиточната храна и некои супстанции кои се користат во исхраната на животните, средства за чистење и дезинфекција, одредени производи и супстанции кои се користат во производството на преработена органска храна, како и условите за производство кои се однесуваат на минималната површина во затворен и отворен простор и други карактеристики на сместувањето на различни видови животни во различни видови на производство и максималниот број на животни по хектар, ќе бидат преземени од Регулативата 889/2008.

За поуспешна имплементација на законските прописи и зајакнување на целокупниот систем на органско земјоделско производство во Р.Македонија, веќе се започнати подготовки за реализација на Twinning project во рамките на Компонента I од ИПА Програмата за 2009 година. Процедурата за избор на институција партнер за овој проект веќе е во тек.

4. Рибарство

Во Република Македонија риболов се врши на сите риболовни води во рамки и под услови утврдени со закон. Риболовните води во Република Македонија опфаќаат околу 56.000 хектари од кои 83% се риболовните подрачја во кои спаѓаат природните езера (Охридско, Преспанско и Дојранско), 11 % се риболовни зони и рекреативни зони на вештачките езера – акумулации и 4% се риболовни ревири – реки. Во рамките на овие 56 000 ха, 1% се објекти за аквакултура, во кои се врши одгледување на риба.

Општествените и политичките промени во Република Македонија доведоа до негативни последици во секторот рибарство, што резултираше со минимизирање на улогата на секторот во севкупната економија. Сепак, не треба да се потцени важноста на секторот и неговиот потенцијал за развојот на руралниот туризам и аквакултурното производство, како и општествените и еколошките улоги во една урамнотежена и разнообразна политика за земјоделство и рурален развој. Од аспект на националната економија, рибарството има незабележливо учество во БДП од само околу 0,1%.

Риболовот на отворените риболовни води може да биде стопански, рекреативен, селективен, мелиоративен и риболов за научно – истражувачки цели. Стопанскиот риболов се врши на риболовните подрачја и риболовните зони, рекреативниот риболов се организира на риболовните ревири и рекреативните зони, а селективен, мелиоративен и риболов за научно – истражувачки цели се вршат на сите риболовни води по предходно добиени соодветни одобренја и дозволи.

Аквакултурата (одгледувањето на риби) се врши во рибнички капацитети (рибници и полурибници) кои се евидентираат во министерството.

Стопанскиот риболов во риболовните подрачја во изминатиот период постојано се намалуваше, за во последните три години и воопшто да не се врши. Ова е дел во резултат на намалувањето на фондот на некои поважни видови риби што доведе до донесување забрани за нивно комерцијално ловење (тотална забрана за стопански риболов на Охридското Езеро), а дел како резултат на откажувањето на постоечките концесии на Дојранското и Преспанското езеро. За разлика од стопанскиот риболов во отворените риболовни води, производството на риби во рибниците во изминатите години е во постојан раст.

Во рибниците најголемиот дел од производството се однесува на виножитната (калифорниска) пастрмка и крапот.

Табела 49. Вкупно производство на риба во периодот

Година	Пастрмка		Крап		Сом	Други риби	Се вкупно
	вкупно	рибник	вкупно	рибник			
2006	446	377	167	150	4	97	646
2007	281	728	206	204	21	124	1109
2008	910	874	247	222	25	149	1331
2009	1147	1101	340	307	31	140	1658

Извор: МЗШВ

Од табелата може да се види дека моментното производство на риби се базира главно на одгледувањето на риба во рибници. Делот кој не се однесува на рибничко производство е улов од вршењето стопански риболов на риболовните зони (мал дел) и вршењето рекреативен риболов.

Во регистарот на одгледувачи на риба кој се води во МЗШВ (согласно Законот за рибарство и аквакултура) во 2009 година се запишани 21 субјект, од кои 14 се запишани како одгледувачи на ладноводни видови риби, а 7 како одгледувачи на топловодни видови риба.

За порибување на отворените риболовни води и за порибување на рибничките капацитети одделни субјекти се регистрирани како капацитети за производство на порибителен материјал (рибен подмладок).

Порибителниот материјал за порибување на отворените риболовни води (природните езера и реките и некои од вештачките езера - акумулации) е исклучително од домашно производство и се произведува во регистрирани репроцентри, кои вршат вештачки мрест и порибување на риболовните води со одделни автохтони видови риби.

Порибителниот материјал за насадување на рибници се обезбедува од домашно производство и од увоз. Порибителниот материјал од домашно производство се произведува во рибнички капацитети регистрирани за производство на ваков материјал и најчесто се риби, а голем дел се набавува и од увоз (најчесто во форма на икра).

Во регистарот на репроцентри за производство на порибителен материјал, наменет за порибување на отворените риболовни води во 2009 година се запишани три субјекти, а во Регистарот за производство на порибителен материјал наменет за порибување на рибници, 8 субјекти.

Според официјалната статистика, во 2009 година просечно домаќинство во Република Македонија конзумира 24,1 kg риба и рибни производи (што резултира со годишна потрошувачка од 6,3 kg по глава жител), што е малку во споредба со земјите на ЕУ (околу 20 kg годишно по глава жител).

Како континентална земја, Република Македонија е нето увозник на риби и преработки од риби, претежно морска риба, како и нивни производи и преработки. Увозот на риби и преработки од риба се движи од 2,8% до 2,1% од вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени производи (детални табели дадени во Прилозите).

Областа на рибарството е уредена со Законот за рибарство и аквакултура и 19 пратечки прописи кои се објавени во Службен весник на Република Македонија број 53 и 54 од 2008 година и број 7 и 94 од 2009 година.

Со оглед на тоа што Република Македонија нема пристап на море, најголемиот дел од законодавството на заедничката политика на ЕУ за рибарство (техничките правила, квотите, регистар на флоти, систем за следење на пловни објекти итн.) е неприменлива. Сепак, Законот за рибарство и аквакултура и неговите подзаконски акти ја усогласуваат законската регулатива со истата на ЕУ во деловите кои се применливи за Република Македонија и тоа: управување со ресурси, инспекција и контрола, структурни и пазарни политики и дистрибуција на информации. Одредбите од Законот за рибарство и аквакултура и пратечките прописи кои поблиску ја уредуваат оваа материја, се однесуваат на дефинирање на риболовните води, начинот на управување, начинот на вршењето на стопанскиот и рекреативен риболов, постапките за одгледувањето на риби (аквакултурата), заштитата на рибите, прометот како и производството на порибителен материјал и порибувањето.

Покрај Законот за рибарство и аквакултура, правната рамка во областа ја сочинуваат и пакет на закони од областа на ветеринарството, особено Законот за ветеринарно здравство и Законот за јавно ветеринарно здравство, како и Законот за Државниот инспекторат за земјоделство.

Трајното користење на рибите преку одржлив развој, врз основа на законот, дополнително се уредува во риболовни основи за риболовните води во Република Македонија, кои претставуваат стручни студии за начинот на стопанисување со рибите во одделни риболовни води. Во согласност со риболовните основи концесионерите на рибите изработуваат и доставуваат годишен план за работа на односната риболовна вода.

Надзорот врз спроведување на одредбите од законот во рамките на министерството го врши Одделението за рибарство, кое е во рамките на Сектор за земјоделство. Вработените во Одделението се надлежни за изготвување, предлагање и спроведување на законската регулатива, како и за управни и стручни прашања од областа на рибарството. Непосредно се ангажирани за сите активности поврзани со вршењето на стопанскиот и рекреативниот риболов и производството на риби - аквакултурата. За целите на следење на производството и прометот на конзумна риба и производството и прометот на порибителниот материјал во Одделението за рибарство и аквакултура се водат регистри на производителите и евиденција за производството и прометот.

Непосредно одговорен за инспекцискиот надзор во спроведувањето на одредбите од Законот за рибарството и аквакултурата е Државниот инспекторат за земјоделство, кој е орган во состав на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство.

Во овој контекст, во спроведувањето на политиката за рибарство и нејзините мерки вклучени се и Управата за ветеринарство со своите служби (за делот на ветеринарното јавно здравство и здравствената заштита), како и Агенцијата за финансиска помош во земјоделството и руралниот развој (во делот на исплатата на средствата за реализација мерките од финансиските програми).

Политики и програми на рибарството и аквакултура

Финансиската поддршка во рибарството и аквакултурата во 2009 година беше обезбедена со предвидените мерки за финансиска поддршка во рибарството кои се однесуваа на порибување и физичка заштита на отворените риболовни води и со предвидените мерки во делот на аквакултурата кои беа поврзани со набавка на порибителен материјал за насадување на рибничките капацитети. Овие мерки беа предвидени во склоп на Програмата за финансиска поддршка во земјоделството во 2009 година.

Исто така, во делот на аквакултурата се обезбедија финансиска средства преку предвидените мерки во Програмата за финансиска поддршка во руралниот развој во 2009 година кои беа наменети за инвестиции во подобрување на конкурентност и модернизација на земјоделските стопанства вклучително и аквакултура и за инвестиции за доработка, преработка, складирање, пакување и маркетингот на риби и производи од риби.

Средствата кои на годишно ниво се обезбедуваат од Програмите на министерството наменети за рибарството и аквакултурата, преку секоја од наведените групи мерки, ќе овозможат реализација на низа подмерки во функција на остварување на целите утврдени во законот за рибарство и аквакултура.

Од аспект на структурните активности во рибарството и аквакултурата во 2009 година, покрај изработката на дел од придружните прописи се изработија и риболовни основи за одделни риболовни води.

5. Земјоделски пазари и трговија со земјоделско-прехранбени производи

Процесот на трговска интеграција на Република Македонија започна по нејзиното осамостојување. Соочена со регионална нестабилност, политички и економски блокади од страна на Грција и ембаргото на ООН кон северниот сосед Југославија, надворешната трговија се одвиваше отежнато поради фактот на изгубените традиционални пазари. Кон средината на 90-те со стабилизација во регионот се интензивираше процесот на трговска интеграција. Процесот на трговска интеграција на Република Македонија може да се подели на регионална, глобална и Европска интеграција.

Процесот на регионална интеграција е означен со низата Договори за слободна трговија (ДСТ) со земјите од регионот. Глобалната интеграција ја означил влезот на Република Македонија во Светската трговска организација во 2003 година, додека процесот за Европската интеграција е дефиниран со Спогодбата за стабилизација и асоцијација.

Еден од принципите на системот на СТО е земјите да ги намалат трговските бариери и да дозволат трговијата да се одвива послободно. Република Македонија при преговорите во СТО се согласи на значителна либерализација кај најголем дел од производите, додека за земјоделските производи царинската заштита е задржана на задоволително ниво, поради значењето на земјоделскиот сектор. Просечната царинска стапка за земјоделските производи како резултат на преговорите се намали од 24,87% на 13,75%. Овие намалени царински стапки се основа за понатамошна либерализација на мултилатерална и билатерална основа.

Како најчести форми за постигнување на понатамошна трговска либерализација се формирање на преференцијални трговски договори, слободни трговски зони, царински уни и заеднички пазар (common market на пр. ЕУ). Главни цели на регионалните договори за слободна трговија се стимулирање на растот на домашната економија преку:

- подобар пристап на пазарот на националните извозни производи во други земји;
- привлекување и зголемување на странските директни инвестиции како и модерна технологија како придружен елемент на инвестициите;
- зголемување на продуктивноста на производството и конкуренцијата како на домашниот, така и на странскиот пазар.

Договорот за Слободна трговија со Европската Унија е најзначаен преференцијален договор, поради обемот на трговската размена меѓу Република Македонија и ЕУ. Врз основа на трговскиот договор повеќето бариери за влез на македонските земјоделски производи беа отстранети, освен за вино, „baby beef“-говедско месо, шеќерот и риби и рибни производи, за кои се договорени царински квоти или постепенa либерализација. Од друга страна Република Македонија, за влез на земјоделско-прехранбените производи со потекло од ЕУ:

- ги укина царинските стапки за производите кои се дефинирани како нечувствителни,
- договорена е постепенa либерализација за средно чувствителните производи во транзиционен период до 2011 година, и
- за високо чувствителните производи договорена е примена на максимална царинска заштита, а за дел од нив се договорени бесцарински квоти.

Како дел од трговските интеграции поврзани со процесот на пристапување на Република Македонија кон ЕУ, е и членството во Централно европскиот договор за слободна трговија – ЦЕФТА, како средство за регионална соработка и доказ за политичката и организациона зрелост на земјите претенденти за влез во ЕУ.

Република Македонија го ратификуваше ЦЕФТА Договорот во 2006 година и започна со негова имплементација на 24 август 2006 година. Земји членки на ЦЕФТА беа Република Бугарија, Република Хрватска, Романија и Република Македонија.

Земјите од Југо-источна Европа под покровителство на Пактот за стабилност и Европската Комисија, во јуни 2006 година, ги отпочнаа мултилатералните преговори за воспоставување на правна рамка на новиот Единствен договор за слободна трговија во регионот, именуван како Договор за изменување и пристапување во ЦЕФТА (ЦЕФТА – 2006).

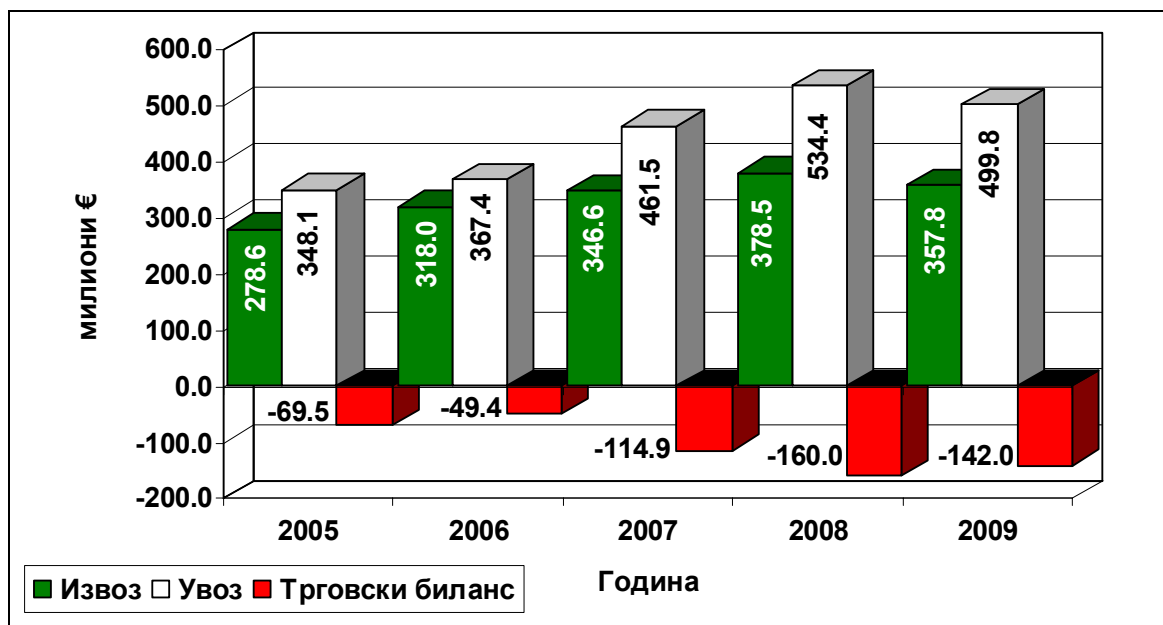
Овој договор беше потпишан на 19-ти декември 2006 година во Букурешт – Романија. Земји потписнички на ЦЕФТА – 2006 се: Република Бугарија, Република Хрватска, Романија, Република Македонија, Република Албанија, Босна и Херцеговина, Република Молдова, Република Црна Гора, Република Србија и Привремената Административна Мисија на Обединетите Нации во Косово во име на Косово. Со влезот на Република Бугарија и Романија во Европската Унија, тие веќе не се членки на Договорот ЦЕФТА – 2006. Договорот ЦЕФТА – 2006 беше ратификуван од страна на земјите потписнички во текот на 2007 година и почна со негова имплементација во втората половина на 2007 година. Со отпочнувањето на неговата имплементација, престанаа да важат постојните Договорите за слободна трговија, склучени меѓу земјите потписнички.

Вкупна трговија и трговија со земјоделско-прехранбени и рибни производи

Како резултат на глобалната економска криза во 2009 година, вкупната трговска размена (индустриски и земјоделско-прехранбени производи, извоз и увоз) беше многу намалена во споредба со претходните години. Вкупниот извоз (индустриски и земјоделско-прехранбени производи) во 2009 година во споредба со 2008 година, беше намален за 28,4%. Од друга страна, вкупниот увоз (индустриски и земјоделско-прехранбени производи) во 2009 година во споредба со 2008 беше намален за 22,1%. Извозот на земјоделско-прехранбените производи во 2009 година во споредба со 2008 беше намален за 5,5% (од €378,5 милиони на €357,8 милиони), а увозот на земјоделско-прехранбени производи беше намален за 6,5% (од €534,4 милиони на €499,8 милиони).

Имајќи во предвид дека трговската размена со земјоделско-прехранбени и рибни производи во 2009 година, многу помалку беше намалена отколку трговијата со индустриски производи, учеството на извозот на земјоделско-прехранбени и рибни производи во вкупниот извоз во Република Македонија во 2009 година се зголеми на 18,6%, а учеството на увозот на земјоделско-прехранбени производи во вкупниот увоз во 2009 година се зголеми на 16,4%.

Позитивниот тренд на намалување на трговскиот дефицит кој се забележува во периодот од 2004-2006 година (од €124,8 милиони на €49,4 милиони), беше прекинат во 2007 година, од кога се забележува негово зголемување и достигна висина од €156 милиони во 2008 година. Трговскиот дефицит во 2009 година изнесуваше €142 милиони.

Извор: Државен завод за статистика

Граф. 12. Развој на македонската трговска размена со земјоделско-прехранбени и рибни производи (во милиони €)

Најзначајни партнери на Република Македонија во трговијата со земјоделско-прехранбени и рибни производи во 2009 година

Во 2009 година ЕУ-27 е најзначаен партнер на Република Македонија во трговијата со земјоделско-прехранбени и рибни производи, со вкупна вредност на трговската размена (извоз и увоз) од €343,5 милиони. Учеството на извозот на земјоделско-прехранбени и рибни производи во ЕУ-27 во вкупниот извоз на овие производи во 2009 година изнесува 40,7% и е на исто ниво како во 2008 година, додека учеството на увозот од ЕУ-27 во вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи во 2009 година е намалено на 39,6%, споредено со 2008 година, кога ова учество изнесуваше 41,1%.

Како резултат на понатамошната либерализација на трговијата со земјоделско-прехранбени и рибни производи помеѓу земјите членки на ЦЕФТА 2006, трговската размена со земјоделско-прехранбени и рибни производи на Република Македонија со земјите членки на ЦЕФТА 2006 го достигна истото ниво како она со ЕУ-27. Во 2009 година, вкупната вредност на трговската размена (извоз и увоз) достигна €345,9 милиони. Најзначаен трговски партнер од земјите членки на ЦЕФТА 2006 е Србија, со учество од 22,1% во вкупниот извоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи и учество од 21,2% во вкупниот увоз на овие производи. Следи Хрватска (со учество од 8,2% во вкупниот извоз и учество од 5,8% во вкупниот увоз), потоа Босна и Херцеговина (со учество од 8,4% во вкупниот извоз и учество од 2,4% од вкупниот увоз), а во однос на извозот, Косово треба да се смета за значаен партнер со учество од 9,9% од вкупниот извоз, додека останатите земји членки на ЦЕФТА 2006 (Црна Гора, Молдова и Албанија) сеуште немаат големо значење во трговската размена.

Исто така, треба да се напомене и Турција, која е земја кандидат за влез во ЕУ и значаен трговски партнер на Република Македонија со учество од 1% во вкупниот извоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи и учество од 3,6% во вкупниот увоз на овие производи. Најзначаен партнер надвор од Европа е

Бразил со учество од 8,4% од вкупниот увоз, ова од причина што во 2009 година од Бразил се увезени големи количества на шеќер, живинско месо, говедско месо и кафе.

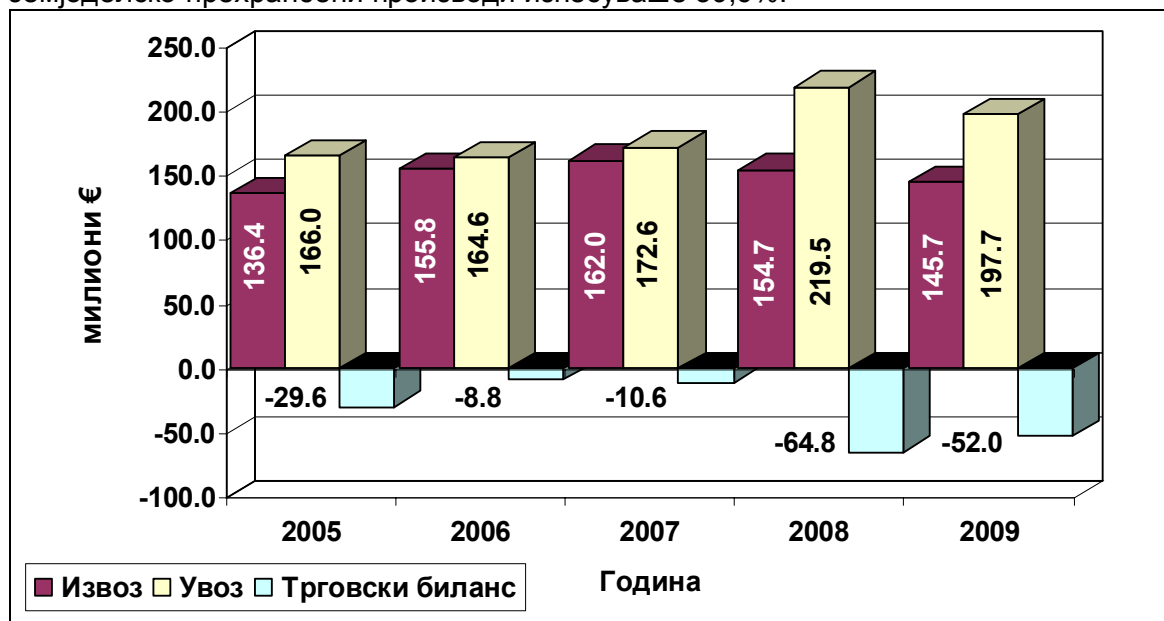
Табела 50. Преглед на трговијата со земјоделско-прхранбени и рибни производи по земји (во милиони €)

Земја	Извоз				Увоз				Трговски биланс	
	2008		2009		2008		2009		2008	2009
	Вредност	Учество %	Вредност	Учество %	Вредност	Учество %	Вредност	Учество %		
Албанија	15,0	4,0%	12,4	3,5%	1,0	0,2%	0,99	0,2%	13,9	11,4
Босна и Херцеговина	25,2	6,7%	30,0	8,4%	7,5	1,4%	12,03	2,4%	17,7	18,0
Хрватска	29,1	7,7%	29,3	8,2%	29,8	5,6%	28,88	5,8%	-0,7	0,4
Србија	125,9	33,3%	78,9	22,1%	118,9	22,2%	105,97	21,2%	7,0	-27,0
Косово			35,5	9,9%			2,44	0,5%		
Црна Гора	8,5	2,3%	9,0	2,5%	0,2	0,0%	0,30	0,1%	8,3	8,7
Молдова	0,02	0,0%	0,0	0,0%	0,02	0,0%	0,23	0,0%	0,0	-0,2
ЦЕФТА-вкупно	203,7	53,8%	195,1	54,5%	157,4	29,5%	150,85	30,2%	46,3	44,3
ЕУ-27-вкупно	154,7	40,9%	145,7	40,7%	219,5	41,1%	197,7	39,6%	-64,8	-52,0
Турција	3,2	0,8%	2,7	0,7%	16,0	3,0%	18,03	3,6%	-12,8	-15,4
Бразил	0,0	0,0%	0,0	0,0%	54,3	10,2%	42,16	8,4%	-54,3	-42,2
Останати земји	16,9	4,5%	14,3	4,0%	87,2	16,3%	90,98	18,2%	-70,3	-76,7
Вкупно, цел свет	378,5	100,0%	357,8	100,0%	534,4	100,0%	499,8	100,0%	-155,9	-142,0

Извор: Државен завод за статистика

Трговија со земјоделско-прхранбени и рибни производи меѓу Република Македонија и ЕУ-27 во 2009 година

ЕУ-27 како најзначаен трговски партнер на Република Македонија има просечно учество од 43,5% во вкупната трговска размена со земјоделско-прхранбени и рибни производи за периодот од 2005 до 2009 година. Во 2009 година учеството на извозот на земјоделско-прхранбени производи во ЕУ-27 во вкупниот извоз изнесуваше 40,7%, додека учеството на ЕУ-27 во вкупниот увоз на земјоделско-прхранбени производи изнесуваше 39,6%.

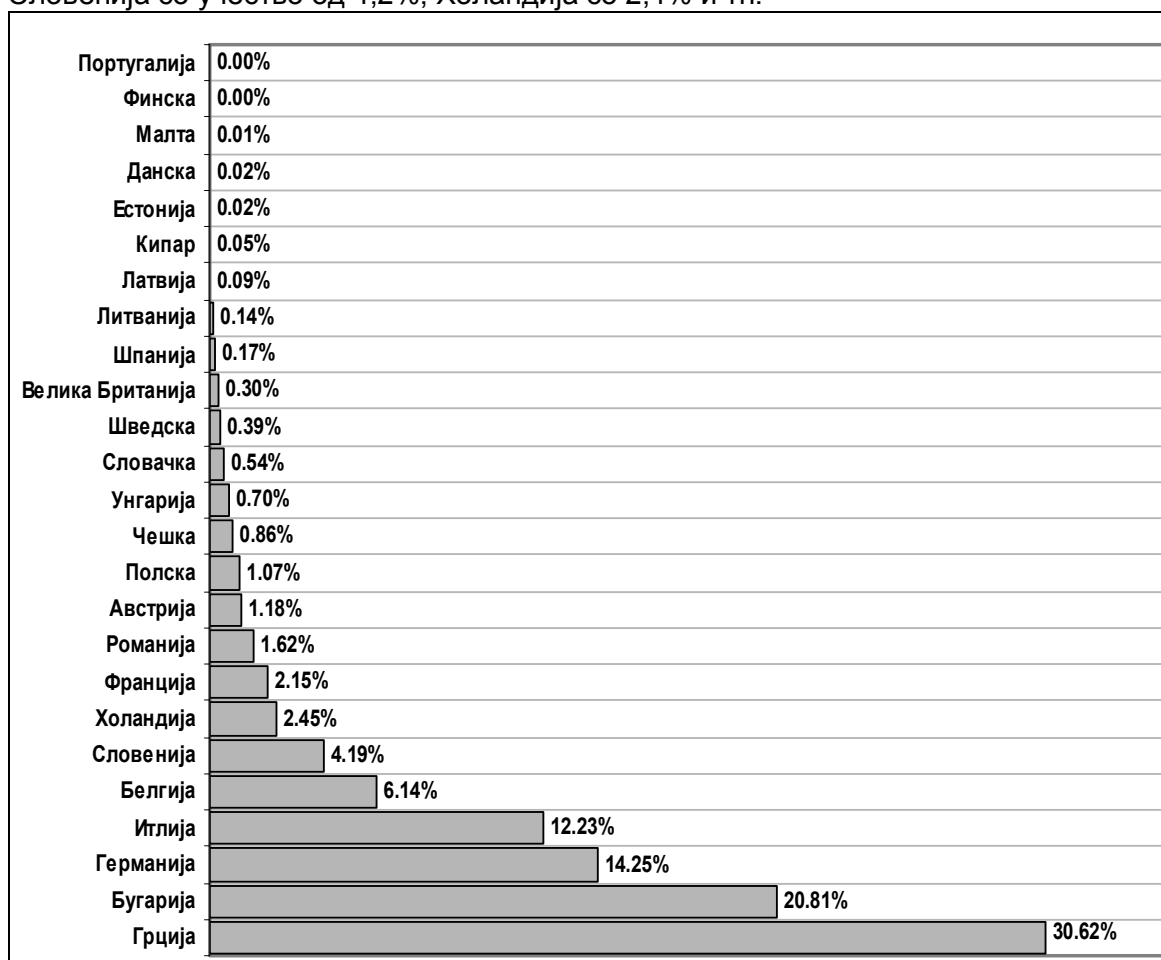

Извор: Државен завод за статистика

Граф. 13. Преглед трговскиот биланс со ЕУ-27

По позитивниот развој на трговијата во 2006 и 2007 година, кога извозот на земјоделско-прехранбени и рибни производи од Македонија во ЕУ-27 имаше поголем степен на раст во споредба со увозот од ЕУ-27, како резултат на што имаше намалување на трговскиот дефицит, во 2008 година македонскиот извоз во ЕУ-27 имаше намалување од 4,5% (во споредба со 2007), додека увозот од ЕУ-27 покажува раст од 27,2% (во споредба со 2007). Како резултат на ова, трговскиот дефицит бележи значителен раст и достигна вредност од €64,7 милиони (од €10,5 милиони во 2007). Во 2009 година во споредба со 2008, се забележува намалување на вредноста и на извозот и на увозот и тоа, извозот за 5,8%, а увозот за 9,9%. Како резултат на ова во 2009 година во споредба со 2008, се јавува и намалена вредност на трговскиот дефицит на €52 милиони (од €64,8 милиони во 2008).

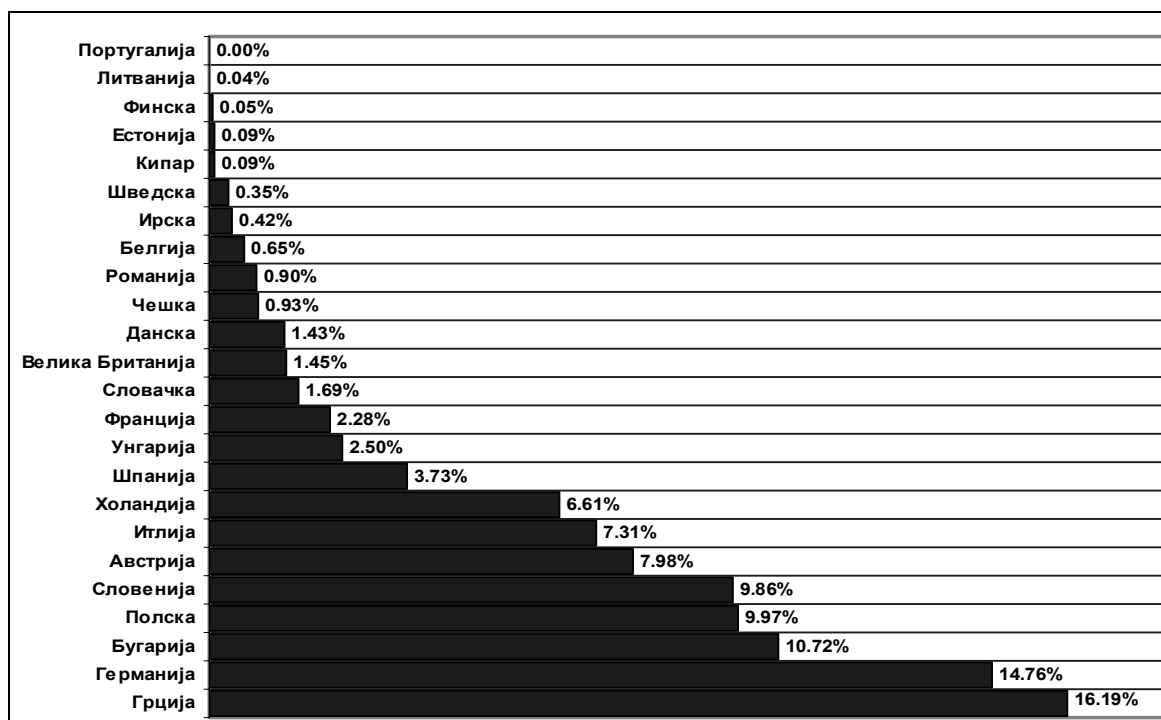
Најзначајна ЕУ дестинација за извоз на македонските земјоделско-прехранбени и рибни производи во 2009 година беше Грција (со учество од 30,6% од вкупниот извоз во ЕУ-27) со: тутунот, приготвени или конзервирани полжави, јагнешко месо и различни видови на свеж зеленчук, како најзначајни извезени производи. Следна е соседна Бугарија (со учество од 20,8% од вкупниот извоз во ЕУ-27) со тутунот, свежи домати, јаболка, свежи пиперки, како најзначајни извезени производи. Германија со учество од 14,2% од вкупниот извоз во ЕУ-27, е третата најзначајна извозна дестинација со следните производи: вино, зеленчук полуприготвен, конзервиран зеленчук, полуприготвено или конзервирано овошје и некои други производи. Следна е Италија со учество од 12,2% од вкупниот извоз во ЕУ-27, а најзначајни извозни производи се: јагнешко месо, печурки полуприготвени или конзервирани, сушен зеленчук, зеленчук полуприготвен и конзервиран зеленчук. Потоа е Белгија, со учество од 6,1% од вкупниот извоз во ЕУ-27, Словенија со учество од 4,2%, Холандија со 2,4% и тн.

Извор: Државен завод за статистика

Граф. 14. Учество по земји, во извозот во ЕУ-27 на земјоделско-прехранбени и рибни производи

Во однос на увозот во 2009 година, Грција, Германија и Бугарија се јавуваат повторно како најзначајни трговски партнери од ЕУ-27, со учество од 16,2%, 14,8% и 10,7% од вкупниот увоз од ЕУ-27. Најзначајни производи увезени од Грција се: конзервиран зеленчук, прехранбени производи на друго место неспомнати или опфатени, храна за исхрана на животни, памук непреработен, месо од живина, и свежо јужно овошје (портокали, мандарини, грејпфрут, лимони). Од Германија најмногу е увезено: месо свинско, свежо, разладено или замрзнато, прехранбени производи на друго место неспомнати или опфатени, чоколади, разни видови на сирење, месо говедско, свежо или разладено, екстракти од слад и друго; а од Бугарија најмногу се увезени масло од сончоглед, бисквити и вафли, пченица, семе од сончоглед, полжави во школка или без неа, свежи, разладени или замрзнати. Полска има учество од 9,9% од вкупниот увоз од ЕУ-27, а најзначајни увезени производи се: месо говедско, свежо или разладено, прехранбени производи на друго место неспомнати или опфатени, чоколади и некои други производи. Словенија учествува со 9,8%, а најзначајни увезени производи се: месо од живина, преработки од месо, колбаси и слични производи од месо, прехранбени производи на друго место неспомнати или опфатени, сирења и други производи. Следи Австрија со учество од 7,9% од каде се увезуваат говедско месо, газирани сокови, свинско месо, прехранбени производи на друго место неспомнати или опфатени, некои видови на сирење и друго. Следна е Италија со учество од 7,3% од вкупниот увоз од ЕУ-27, Холандија со учество од 6,6%, Шпанија со учество од 3,7% и тн.

Извор: Државен завод за статистика

Граф. 15. Учество по земји, во увозот од ЕУ-27 на земјоделско-прехранбени и рибни производи, за 2009 година

Анализа на трговијата со ЕУ-27 по производи

Трговската размена со групата на риби и рибни производи ја отсликува зависноста на Република Македонија од морска риба и рибни производи, имајќи предвид дека земјата нема излез на море. Учесството на увозот на овие производи во вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи од ЕУ-27 во 2009 година беше 2,6%, додека нивниот извоз во вкупниот извоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи во ЕУ-27 учествува со 5,3% (исклучително поради извозот на полжави свежи или конзервирани – тарифен број 0307 60 00 00 и 1605 90 30 10).

Слично на ова, групата на други земјоделски производи, чии тарифни линии се по Глава 24 од Царинската тарифа, имаат незначително учество во вкупната трговска размена со земјоделско-прехранбени и рибни производи со ЕУ-27, со учество од околу 1,2% од вкупниот увоз и учество од 0,6% од вкупниот извоз во 2009 година.

Согласно на ова, најголемиот дел од трговската размена во 2009 година меѓу Република Македонија и ЕУ-27, односно учество од 96,3% во вкупниот увоз и учество од 94,1% од вкупниот извоз, отпаѓаат на земјоделско-прехранбените производи со тарифни линии меѓу Глава 1 и 24 од Царинската тарифа. Најголемиот дел од ова отпаѓа на трговијата со примарни земјоделски производи (со учество од 88,0% од вкупниот извоз и учество од 65,8% од вкупниот увоз) и на преработените земјоделски производи кои учествуваат со 6,7% во вкупниот извоз и со 31,7% во вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи.

Анализа на извозот од Република Македонија во ЕУ-27 по производи

Намалениот извоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи од република Македонија во ЕУ-27 во 2009 година споредено со 2008 за 5,8% (односно од €154,7 милион во 2008 на €145,7 милиони во 2009), е резултат на промената на извозот на следните производи:

- намален извоз на: јаболка за 65,76% (од €2,6 милиони на €0,9 милиони); тутун за 3% (од €58,2 милион на €56,4 милиони); домати за 38% (од €5,5 милион на €3,4 милиони); овошје и јаткасто овошје варено или неварено, замрзнато за 52,9% (од €3,3 милиони на €1,5 милиони) и
- зголемен извоз на: вино за 8,4% (од €14,9 милиони на €16,2 милиони); сушен зеленчук за 40,9% (од €3,1 милиони на €4,4 милиони); бисквити и вафли за 180% (од €1,3 милиони на €3,9 милиони); газирани сокови за 22,1% (од €6,1 милиони на €7,5 милиони) и тн.

Најзначајни извезени македонски земјоделско-прехранбени производи во ЕУ-27 во 2009 година се: непреработен тутун (со учество од 38,7% од вкупниот извоз), виното (со учество од 11,1%), јагнешко месо (со учество од 8,8%), разни видови на зеленчук свеж или разладен (со учество од 4,8%), полжави конзервирани (со учество од 4,3%) и бисквити и вафли (со учество од 3,5%).

Анализа на увозот во Република Македонија од ЕУ-27 по производи

Намалувањето на увозот во 2009 година во споредба со 2008 за 9,9% (од €219,5 милиони во 2008 на €197,7 милиони во 2009), беше како резултат на намалениот увоз на следниве производи: пченица за 38,3% (од €7,2 милиони на €4,4 милиони); пченка за 95,3% (од €5,8 милиони на €0,3 милиони); масло од семе од сончоглед за 47,4% (од €14,9 милиони на €7,8 милиони); масло од маслодајна репка и други видови на масло за 56,2% (од €3,7 милиони на €1,6 милиони); овошни сокови за 40,4% (од €3,6 милиони на €2,1 милиони); потоа намален увоз на преработки од месо, маргарин, маслени погачи и други резидуи, непреработен тутун, памук непреработен и друго.

Во рамките на увозот во 2009 година во споредба со 2008, имаше зголемен увоз на следните производи: месо говедско, свежо или разладено, за 26,4% (од €14 милиони во 2008 на €17,7 милиони во 2009); живинско месо за 10,5% (од €9 милиони на €9,9 милиони); свежо јужно овошје (портокали, мандарини, лимони, грејпфрут) за 24,5% (од €2,6 милиони на €3,2 милиони); потоа зголемен увоз на кафе, пиво и некои други производи.

Најголемо учество во вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи од ЕУ-27 во 2009 година имаа следните производи: прехранбени производи на друго место неспомнати ниту опфатени (со учество од 10,6%), месо говедско, свежо или разладено (со учество од 9%), месо свинско, свежо, разладено или замрзнато (со учество од 5,1%), месо од живина (со учество од 5%), масло од семе од сончоглед (со учество од 4%), чоколади и други прехранбени производи

што содржат какао (со учество од 3,6%), бисквити и вафли (со учество од 3%), зеленчук конзервиран (со учество од 2,6%), сирење (со учество од 2,8%), преработки од месо (со учество од 2,4%), колбаси и слични производи од месо (со учество од 2,5%), добиточна храна (со учество од 4.5%) и тн.

Трговија со преработки од овошје и зеленчук

Преработувачката индустрија на Република Македонија е извозно ориентирана. Во поранешната држава, капацитетите беа изградени за да ги снабдуваат пазарите во републиките од поранешна Југославија - Србија, Словенија, Хрватска, итн. По распадот на големите македонски капацитети им беше тешко да ги заменат постоечките пазари со нови извозни одредишта или да ги обноват своите деловни контакти. Од друга страна, приватната иницијатива доведе до основање на мали приватни преработувачи кои беа доволно флексибилни за да одговорат на очекувањата на увозниците на храна од регионот и земјите членки на ЕУ.

Во моментот, македонските преработени производи имаат позитивна репутација кај увозниците на прехранбени производи од регионот и од ЕУ. Како резултат на тоа, постои позитивен тренд на зголемување на извозот. Многу поволниот трговски режим меѓу Македонија и ЕУ, договорите за слободна трговија склучени со земјите од регионот како и натамошната либерализација (договорот ЦЕФТА) би требало уште повеќе да ја зајакнат конкурентската позиција на преработените производи од овошје и зеленчук.

Повеќе детали за производството на преработки од овошје и зеленчук, учеството на извозот и домашниот пазар како и вредноста на извозот за периодот 2004-2008 година се претставени во следната табела:

Табела 51. Резултати на индустријата за преработка на овошје и зеленчук

Година	Вкупно производство ('000 т)	Извоз ('000 т)	Домашен пазар ('000 т)	Вредност на извозот (милиони €)
2004	25,2	18,2	6,0	13,8
2005	28,8	21,0	6,8	17,8
2005/2004	+2,5	+2,8	+0,8	+4,0
2006	43,6	25,6	7,5	23,5
2006/2005	+15,4	+5,0	+0,7	+5,7
2007	45,1	30,3	7,9	28,1
2007/2006	+1,5	+4,7	+0,4	+4,6
2008	54,2	33,0	8,5	36,9
2008/2007	+9,1	+2,7	+0,6	+8,8

Извор: Аг-Биз/ МАП, 2009

Пазарот на ЕУ и соседните пазари се главните извозни одредишта за домашно произведените преработки од овошје и зеленчук. Според истражувањето 56% од севкупниот извоз на преработени производи е релизиран на ЕУ пазарите, додека пазарот на Србија е втор по големина. Прекуокеанските пазари (особено Австралија), поради големата заедница на емигранти од Македонија, но и од другите балкански земји, исто така се многу важни извозни одредишта. Најважните извозни пазари за домашните преработени производи, вклучувајќи ги и извезените количества и вредности за 2004-2007 година, се претставени во Прилозите.

Македонските преработки имаат ниска извозна вредност (во просек околу 1 € за 1kg). Вредностите забележени во врска со количеството на извозот укажуваат дека домашните преработувачи главно извезуваат производи со мала додадена вредност кои, исто така, се сметаат за стандардни или производи за „широка потрошувачка“. Исто така, производството и продажбата на сопствени брендови е помало отколку производството под приватни марки, поради што, индустријата ја гради својата извозна стратегија главно врз конкурентни цени, наместо врз понуда на производи со додадена вредност.

VI. БЕЗБЕДНОСТ НА ХРАНА

Општи цели на политиката за безбедност на храна во Република Македонија се:

- Безбедност на храна и заштита на здравјето на луѓето;
  - Заштита на потрошувачите;
  - Имплементација на стандардите на Европската унија.
- Главни насоки се:
- Реализација на политиката за јавно здравство со намалување на ризикот од заболувања и повреди предизвикани од храна;
  - Придонес кон економскиот развој на индустријата, а особено за оние индустрии каде безбедноста на храна претставува критична индикација за квалитет.

Распределба на надлежности

Системот за контрола на безбедност на храната во Република Македонија е одговорност поделена меѓу Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ) и Министерството за здравство (МЗ) на следниов начин:

- Дирекција за храна (ДХ) во рамките на МЗ,
- Управа за ветеринарство (УВ),
- Фитосанитарна управа (ФУ),
- Управа за семе и саден материјал (УССМ), и
- Државен земјоделски инспекторат (ДЗИ) во рамките на МЗШВ.

Во октомври 2007 година, Владата усвои **Стратегија за безбедност на храна за период од 2007 – 2012 година**. Една од главните цели на стратегијата е да се постигне целосна хармонизација со законодавството на ЕУ од соодветната област. Други главни приоритети на Стратегијата се да се намали бројот на заболувања кои потекнуваат од храна, болести кај животните и болести кај растенијата, да се намалат ризиците од биолошка, хемиска и физичка контаминација на храната и добиточната храна и да се добие акредитација на сите лаборатории кои се вклучени во службените контроли.

Управата за ветеринарство, е назначена од страна на Владата на Република Македонија за орган надлежен за Поглавје 12 Безбедност на храна, ветеринарна и фитосанитарна политика, во поглед на координација и комуникација со ЕУ/ЕК, како и соработка со други релевантни институции во Република Македонија за реализација на активностите од Поглавјето 12 или активности од другите поглавја што се во надлежност на некоја од институциите од Поглавјето 12.

Основна правна рамка од областа на ветеринарната политика е Рамковниот **Закон за ветеринарно здравство** (“Службен весник на Република Македонија” бр. 113/2007) во кој се пропишани одредбите во поглед на организација и одговорност на ветеринарната служба како и принципите и процедурите за спроведување на активности кои се поврзани со заштита на луѓето и животните од болести кои се пренесуваат преку животни и производи од животинско потекло. **Законот за јавно ветеринарно здравство** (“Службен весник на Република Македонија” бр. 114/2007) ги регулира посебните услови и должности на операторите со храна, нивно регистрирање и одобрување, услови за увоз и извоз на храна од животинско потекло, службени контроли и нивно финансирање, вклучувајќи мониторинг на резидуи и забранети супстанции.

Со новиот Закон за безбедност на храна, кој е во фаза на изработка, ќе се укинат Законот за ветеринарно јавно здравство и Законот за безбедност на храна и производи и материјали кои доаѓаат во контакт со храна. Целта на новиот Закон е јасно да се дефинира надлежноста на органите надлежни за контрола на безбедноста на храната и постигнување на целосна усогласеност со Европскиот закон за безбедност на храна и хигиенскиот пакет.

Согласно Законот за безбедност на храна и други производи и материјали кои доаѓаат во контакт со храна, Дирекцијата за храна – Министерство за здравство

води Регистар на регистрирани објекти за производство на храна и други производи и материјали од неживотинско потекло.

Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство – Управа за ветеринарство врши проверка на усогласеноста со барањата за производство на храна од животинско потекло предвидени со Законот за безбедност на храна и други производи и материјали што доаѓаат во контакт со храна, и Законот за ветеринарно јавно здравство и соодветните подзаконски акти.

Како што е пропишано во Законот за ветеринарно јавно здравство усогласен со одредбите кои произлегуваат од Регулативата 853/2004, Управата за ветеринарство – МЗШВ е надлежна за водење **Регистар на одобрени објекти** кои произведуваат храна од животинско потекло, како и за **Регистер за специјализирани малопродажни објекти**, кои ракуваат исклучително со производи од животинско потекло (месарници, рибарници, малопродажни објекти за јајца, за млеко и производи од млеко)

Согласно меморандумот за разбирање потпишан помеѓу Управата за ветеринарство и Дирекцијата за храна, регистрациите за угостителски објекти од било кој обем, како и на малопродажните објекти, е во надлежност на Дирекцијата за храна – Министерство за здравство.

Контрола на примарното производство на зеленчук и овошје е во надлежност на Државен земјоделски инспекторат при МЗШВ.

1. Управа за ветеринарство

Управата за ветеринарство како орган во состав на МЗШВ од аспект на безбедноста на храната е надлежна за контрола и надзор на целокупниот синџир на храната од животинско потекло и храната за животни преку утврдување на основни начела за хигиена и контрола и надзор на храната од животинско потекло и храната за животни согласно високите стандарди и процедури на Европската Унија. Со ова индиректно се обезбедува:

1. висок степен на здравствена заштита на животните преку користење на хигиенски исправна храна за животни,
2. здравствена заштита на луѓето како крајни потрошувачи на храната од животинско потекло и
3. заштита на животната средина од загадување со отпад и нус-производи од животинско потекло.

Воведувањето на **Ветеринарниот Информациски Систем – ВИС** во Управата за ветеринарство значително ќе го подобри работењето на ветеринарните инспекциски служби во Република Македонија на централно и локално ниво. Некои сегменти од системот веќе се развиени, додека останатите планирано е да се развијат во блиска иднина. Важно е да се спомне дека сите барања за неговото дизајнирање се врз основа на законодавство на ЕУ.

Развиени се и истовремено се оперативни два модула од **Ветеринарниот Информациски Систем – ВИС**: идентификација и регистрација на овци и кози, и “TRACES-like” систем.

Во 2009 година, се спроведе исцрпна јавна кампања за подигнување на свеста на операторите со храна во поглед на обврските и барањата пропишани во легислативата на ЕУ, “хигиенски пакет”, со посебен акцент на HACCP процедурите, како и спроведување обуки за процедурите за храна од животинско потекло. HACCP кампањата беше наменета за сите оператори со храна од животинско потекло, а особено операторите кои сеуште немаат имплементирано HACCP систем во своите фирми или се во процес на имплементација. Базиран на контрола на ризикот, HACCP-от ќе овозможи на индустријата и на Владата ефикасна алокација на ресурсите во втемелувањето и спроведувањето на практики за производство на здрава храна.

1.1. Здравствена заштита на животните

МЗШВ, преку Управата за ветеринарство, а согласно Законот за ветеринарно здравство и Годишната Наредба за 2009, како и Програмите за сузбивање и искоренување на Бруцелоза и Туберкулоза кај говедата и Програмата за сузбивање и искоренување на бруцелозата кај овците и козите, спроведе низа превентивни мерки и активности за контрола и искоренување на следниве болести:

а.) Превентивна вакцинација и третмани:

- Беснило и дехелминтизација кај кучињата
- Класична чума кај свињите (вакцинирани 310.256 свињи);
- Њукастелска болест кај живината;
- Црн пришт (Антракс) - за контрола на болеста предвидена е вакцинација на сите говеда, овци, кози и копитари во местата каде болеста е потврдена во последните 20 години.

б.) Годишна наредба за 2009 – Збирни резултати за дијагностички испитувања согласно методологијата на Labis (Лабораториски информативен систем)

Тестирања и други испитувања:

- Бруцелоза кај овци/кози - за 2009 година тестирани вкупно 688.499, од кои позитивни се 11.256, а заклани се вкупно 11.762 овци и кози.
- Бруцелоза кај говеда - во 2009 година, за Бруцелоза кај говедата вкупно беа тестирани **122.285**, како серо позитивни говеда се дијагностицирани вкупно **393**. На принудно колење се пратени **440** говеда.
- ТБЦ кај говеда - во 2009 година за контрола на болеста Туберкулоза кај говедата вкупно се туберкулинизирани **143.237** говеда, позитивен резултат дале **397** говеда. На принудно колење се пратени **403** говеда. Вкупно вакцинирани овци и кози во 2009 година се 279.206.

Во текот на 2009 година согласно Програмата за сузбивање и искоренување на Трансмисивните Спонгиоформни Енцефалопатии (ТСЕ) земени се и испитани 1879 проби од заклани говеда и 1150 проби од заклани овци/кози во кланиците во Република Македонија. Целните суб-популации се здрави животни за колење постари од 30 месеци, угинати животни или заклани од нужда постари од 24 месеци. Сите испитани примероци покажале **негативен резултат** (отсуство) на причинителот на Трансмисивни Спонгиоформни Енцефалопатии.

Исто така, развиен е и извршено е тестирање на модулот за компензација на животни одземени како резултат на спроведување на мерки за здравствена заштита и модул за вакцинација на животните како интегрирани делови на Ветеринарниот Информациски Систем.

1.2. Систем на идентификација и регистрација на животните (ИиР)

Системот за идентификација и регистрација на фармските животни го сочинуваат:

- централен регистар на одгледувалишта на животни;
- средства за поединечна и групна идентификација на животните од видовите: говеда, овци, кози и копитари;
- регистри на одгледувалишта на животните од видовите: говеда, овци, кози и свињи;
- документи за движење на животните од видовите: говеда, овци, кози и копитари и
- компјутерска база на податоци за животните од видовите: говеда, овци, кози и свињи.

Во текот на 2009 година во базата на податоци регистрирани се 257.900 грла говеда. За секое обележно говедо се изработува и доставува негов пасош кој го следи животното при секое негово движење (купопродажба). Системот е оценет од меѓународните експерти како еден од најсовремените во Европа.

Поради успешноста, ЕАР во соработка со МЗШВ започнаа со реализација на проектот “Систем за идентификација и регистрација на животните-фаза 2” финансиран од ЕУ при што беа спроведени следниве активности:

- консолидација на системот за идентификација и регистрација на говедата;
- развој на стратегија за идентификација и регистрација на малите преживари и изготвување на законски и подзаконски акти;
- интегрирање на системот за идентификација и регистрација на животните со другите информациски системи во Управата за ветеринарство и Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство;
- извршена е повторна обука на персоналот на ветеринарните станици за **ИиР**;
- континуирана посета на добиточните пазари, едукација на фармерите, трговците со добиток и одговорните лица кои управуваат со пазарите во врска со **ИиР** на животните;
- предложен е концепт за користење на Компјутерската база на податоци, за воспоставување на информациски стандард на ниво на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, со што ќе се изврши регистрација на сите типови на земјоделски стопанства во Р. Македонија. Со ваков пристап ќе се намалат трошоците за одржување и лиценцирање на Земјоделскиот информциски систем, кој според европските стандарди мора да се воспостави поради користење на субвенциите, безбедноста на храната и планирање на развојот во земјоделството.

Идентификација и регистрација на свињи

Дел од активностите во третата фаза на системот за идентификација и регистрација на животните е изготвување на стратегија и осмислување на системот за идентификација и регистрација на свињите.

Досега извршени се следниве активности:

- изготвување на почетна стратегија за идентификација и регистрација на свињи
- осмислување и изработкана формулар за попис на одгледувалишта за свињи
- изготвување на измени и дополнувања на законот за идентификација и регистрација на животните и изготвување на правилник за идентификација и регистрација на свињите
- изготвување на Правилник за идентификација и регистрација на свињите.

1.3. Ветеринарни инспекциски служби на граничните премини на Република Македонија

Ветеринарната инспекција на граничните премини е организирана во состав на секторот за гранична ветеринарна инспекција. Граничните премини каде се дозволени увозот, извозот и превозот на пратките ги определува Владата на Република Македонија. Ветеринарниот преглед и контрола на пратките живи животни, производи и нус-производи од животинско потекло се спроведуваа од страна на 18 официјални ветеринари распоредени на Ветеринарни инспекциски места на 9 гранични премини.

Согласно начелата на Националниот акциски план за спроведување на Стратегијата за интегрирано гранично управување, создадени се сите предуслови за предавање на ингеренциите од централно на локално ниво на самите гранични премини, во однос на издавањето-одобрувањето на дозволите за увоз и транзит на пратки живи животни и производи од животинско потекло.

Апликативниот софтвер “TRACES-like” кој е изработен по моделот на софтверот за работа на ГП-ни на Европската унија –“TRACES” воедно е целосно компатибилен и со едношалтерскиот систем за увоз, извоз и транзит на стоки и тарифни квоти – EXIM.

Со ставање во функција на Апликативниот софтвер “TRACES-like“, се отстрани и можноста за забуна кај корисниците на EXIM системот со досегашното издавање на дозволи - Решение за увоз од централно ниво.

Табела 52. Број на пратки од животинско потекло кои се увезени и транзитирале во/низ ветеринарни инспекциски места на граничен премин во 2009 година

Ветеринарни инспекциски места на граничен премин	Увоз	Транзит	Вкупно
Табановце	5,875	772	6,647
Богородица	3,252	1,340	4,592
Деве Баир	258	465	723
Ново Село	33	596	629
Меџитлија	45	4	49
Аеродром Скопје	85	1	86
Ќафасан	374	62	436
Делчево	2	2	4
Блаце	72	90	162
Трубарево Скопје	12	16	28
Вкупно	10,008	3,348	13,356

Извор: Управа за ветеринарство

1.4. Ветеринарно јавно здравство

Според Националниот мониторинг план за контрола на резидуи од ветеринарни лекови, пестициди и контаминенти во живи животни и во храната од животинско потекло во Република Македонија за 2009 година беше предвидено земање на вкупно 1227 броја мостри.

1.5. Ветеринарно законодавство

Во втората половина на 2009 година се изготви нов Предлог на Закон за безбедност на храната, со чие донесување ќе бидат укинати постоечките законски решенија: Законот за ветеринарно јавно здравство и Законот за безбедноста на храната и на производите и материјалите што доаѓаат во контакт со храната. Целта на новиот Закон е јасно дефинирање на ингеренциите помеѓу органите надлежни за контрола на безбедноста на храната, ефикасни процедури за блиска соработка меѓу нив и постигнување на целосна усогласеност со Европскиот закон за храна и хигиенскиот пакет. Со новиот Закон ќе се избегне преклопувањето што постои помеѓу двата горенаведени закони. Новиот Закон за безбедност на храна ќе биде рамковен Закон кој ќе изврши прецизирање на надлежностите на органите кои се вклучени во контрола на безбедноста на храна во РМ. Во новиот Закон уредени се следниве клучни елементи за безбедноста на храната: утврдување на надлежен орган за безбедност на храна и добиточна храна, јасно утврдени надлежности, процедури засновани на ризик, ставање во промет, одобрување/регистрација на оператори со храна и добиточна храна, увоз/извоз на храна и добиточна храна, следливост, RASFF⁶, управување со кризи и мерки при итни случаи.

⁶ RASFF (Rapid Alert System for Food and Feed) претставува систем чија цел е да обезбеди на органите надлежни за контрола на храната наменета за човечка употреба и на храната за животни ефективна алатка за размена на информации кои се однесуваат на мерките кои се преземаат и треба да се преземат со цел да се осигура безбедност на храната за човечка употреба и храната за животни. Во Република Македонија системот е воспоставен во текот на 2008 година (склучен е билатерален договор помеѓу Европската Комисија и Дирекција за храна). Во случај на храна од животинско потекло мерките за отстранување на небезбедната храна се преземаат од страна на Управата за ветеринарство.

Освен тоа, објавени се 19 подзаконски акти усогласени со Европското законодавство со кои поблиску се уредуваат одредени прашања од ветеринарната област. Со тоа е постигната 75% усогласеност на националното со Европското законодавство. Во наредниот период усогласувањето на законодавството продолжува, преку донесување на останатите подзаконски акти, како и усогласување на националното законодавство поради настанати измени на соодветното ЕУ законодавство и како последица на тоа потреба од усогласување на националното законодавство во конкретниов случај од областа на ветеринарството.

1.6. Идни активности на Управата за ветеринарство

1.6.1. Надградба на системот за идентификација и регистрација на животните

- надградба на правната рамка за идентификација и регистрација на животните од видот свињи;
- започнување со обележување на свињите;
- изработка на софтвер и набавка на потребни добра (ушни маркици, апликатори, печатени материјали) за потребите на системот за обележување на свињи;
- изработка на законските прописи за идентификација и регистрација на домашните миленици (кучиња и мачки) и пчелите,
- изготвување на план и стратегија за имплементација на системот за идентификација и регистрација на домашните миленици (кучиња и мачки) и системот за идентификација и регистрација на пчелите.

1.6.2. Подобрување на мерките за здравствена заштита и благосостојба на животните:

- спроведување на активностите согласно Програмата за бруцелоза и Програмата за туберкулоза - ТВС соодветно на наодите и имплементација на истите (планирана реализација: 2009 година);
- епидемиолошки студии за зоонози и економски важни болести и изготвување на препораки за изработка на програми за сузбивање/контрола;
- изготвување препораки за сузбивање/контрола на економски важни болести со цел да се намали бројот на заболени животни како и намалување на губитоците од болестите
- воведување на принципот на проценка на ризиците како метод во донесување на одлуки во однос на здравствената заштита на животните;
- изготвување на посебни планови за итни мерки за спречување на појава и ширење на следните особено опасни заразни болести: Њукастелска болест, класична свинска чума, африканска чума кај свињите, везикуларна болест кај свињите, болести кај аквакултурата, болести кај рибите, како и изготвување на подзаконски акт, вклучително листа на болести што задолжително се пријавуваат во согласност со меѓународната организација за здравствена заштита на животните (OIE) и релевантното Европско законодавство;
- интеграција и надградба на информациските системи за здравствена заштита на животните;
- Кампања за подигање на свеста во доменот на благосостојба на животните;
- Проценка на популацијата на кучињата скитници на територијата на град Скопје,
- Измени на Програмата за сузбивање и искоренување на бруцелоза кај малите преживари, ретестирање на стадата во текот на целата година и воведување на вакцинација кај малите преживари (овци и кози) на територијата на Република Македонија.

1.6.3. Воведување и подобрување на системите за безбедност на храна од животинско потекло и храна за животни, за животински нус-производи преку:

- прилагодување на производствените погони за храна од животинско потекло кон ЕУ стандардите,
- воспоставување на нови процедури за вршење на официјални контроли од страна на официјалните ветеринари (ветеринарни инспекциски служби) во согласност со стандардите и препораките на ЕУ,
- воспоставување на систем за собирање, третман и нештетно отстранување на нус-производите од животинско потекло,
- донесување на Законот за безбедност на храна за животни, како и подзаконските акти што произлегуваат од Законот,
- воспоставување на ефикасен систем за контрола на храна во сите фази од синџирот на исхрана на животните (производство, промет и употреба на храна за животните).

1.6.4. Подобрување на системот за ветеринарно-медицинските препарати:

- донесување на Законот за ветеринарно-медицински препарати, а потоа на сите подзаконските акти што произлегуваат од Законот,
- имплементација на ефикасен систем за контрола на производството, прометот, дистрибуцијата и употребата на ветеринарно-медицинските препарати.

1.6.5. ИТ системи за зајакнување на капацитетот на државната ветеринарна служба

Продолжување на развојот и тестирањето на веќе развиените модули на Ветеринарно Информацискиот Систем – ВИС. Освен веќе постоечките (модулот за идентификација и регистрација и “TRACES-like” системот) во блиска иднина останува да бидат развиени следниве модули: контроли на лице место, проширување на модулот за надомест и убивање на животните за целите на здравствената заштита и благосостојба на животните со централен и PDA апликациски софтвер, модули за електронски мониторинг и известување за службени контроли во поглед на јавното здравство.

Откако ќе се развијат сите модули, секој ќе функционира независно од останатите, но ќе бидат поврзани, што ќе овозможи проток на посебни и јасно дефинирани задачи на Управата за ветеринарство. Системот ќе има можност за дополнување, односно додавање на нови сегменти/модули во случај на непредвидени ситуации.

2. Фитосанитарна управа

Во 2009 година Владата на Република Македонија го одобри **Стратешки план на Фитосанитарната управа за 2009-2012 година** со кој се планираат идните активности, административното зајакнување на Фитосанитарната управа од областа на здравјето на растенијата, производите за заштита на растенијата и ѓубрињата.

Фитосанитарната управа како орган во состав на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство ја има следнава организациска структура:

Сектор за заштита на растенија

- -одделение за заштита, следење и прогноза на болести и штетници
- -одделение за регионални центри и лаборатории

Сектор за агрохемија

- одделение за производи за заштита на растенија

- одделение за ѓубриња
Сектор за фитосанитарна регулатива и менаџмент
- одделение за фитосанитарна регулатива и меѓународна соработка
- одделение за менаџмент и административни работи

Фитосанитарната политика поставена од меѓународните организации IPPC и EPPO во кои членува и Република Македонија, е претставена преку МЗШВ-Управа за заштита на растенијата. Законските одредби се содржани во следниве Закони:

- **Законот за Здравје на растенијата (“Службен Весник на Република Македонија” бр. 29/05, 81/08, 20/09)**

Со законот се уредува здравјето на растенијата, мерките и обврските во врска со појавата на штетни организми кај растенијата, растителните производи и други предмети и објекти, превенција од нивно внесување и ширење, мерки за сузбивање, биолошки мерки за заштита на растенијата, пристапот и размена на информации и информациски систем, трошоци и надоместоци, надлежност на органите, овластените служби, органи и тела во областа на здравјето на растенијата и се уредуваат и други прашања од областа на здравјето на растенијата. Овој закон е во согласност со Директива 2000/29 ЕС.

Законот за здравјето на растенијата, меѓудругото го уредува и воведувањето на **пасоши на растенијата** во Република Македонија согласно ЕУ мерките и стандардите. Ова подразбира изработка на **Листи на штетни организми Анекс I – Анекс V** од Директивата 2000/29 ЕС како и прописи, меѓу кои е и воспоставувањето на Регистарот на производители, преработувачи, увозници и дистрибутери на растенија, растителни производи и други предмети и објекти.

Листите ја создаваат основата за приоритети за контрола при увоз и регистрација на одредените места на производство и последователна внатрешна инспекција.

- **Закон за заштита на растенија (“Службен Весник на Република Македонија” бр. 110/07, 20/09,)**

Со Законот се уредуваат: одобрувањето, пласирањето на средствата на пазарот, употребата и контролата на производите за заштита на растенијата, пласирањето на средствата на пазарот и контрола на активните супстанции кои претставуваат производи, максимално ниво на резидуи, опрема за користење на производи, размена на информации во врска со производите. Потоа, производство на производи, евиденција на правните и физичките лица вклучени во производството и пласирањето на производи на пазарот, условите за овластување на органите одговорни за имплементација, мониторинг и контрола на овој закон.

Овој закон е во согласност со Директива 91/414 ЕЕС.

- **Закон за ѓубриња (“Службен Весник на Република Македонија” бр.110/07)**

Со Законот за ѓубриња се уредуваат условите за производство, пласирањето на ѓубриња на пазарите, увоз, употребата на ѓубриња, видови на ѓубриња, идентификација, состав, земање примероци, пакување, обележување испитување, декларирање, следење, регистрирање и други прашања во врска со ѓубрињата.

Овој закон е во согласност со Регулотива 2003/2003 ЕС.

2.1. Сектор за заштита на растенијата

Следење на состојбите со болести и штетници во 2009 година е вршено од страна на вработените фито експерти лоцирани во 6 Регионални центри низ целата територија на Република Македонија.

Климатските прилики во 2009 година не беа поволни за развој на штетните организми, особено на оние кои потекнуваат од животинско потекло и вирусите. Патогените организми во почетокот на вегетацијата, иако немаше најдобри услови, ги остварија примарните зарази, но во понатамошниот тек на вегетацијата отсуството на врнежи и ниската релативна влажност не дозволија поголем развој на терцијалните зарази, поради што имаше запирање или стагнација на истите.

2.2. Сектор агрохемија

Производи за заштита на растенијата и ѓубриња

Во 2009 се вршеше регистрација на производи за заштита на растенијата, поради имплементација на новиот закон и подготовка на процесот за регистрација и пререгистрација, согласно Законот кој произлегува од ЕУ Директивата 91/414ЕЕЦ. Издадени се 85 дозволи за увоз на производите за заштита на растенијата, кои се увезуваат во Република Македонија од страна на овластени застапници. Во 2009 година се вршеше и регистрирање на правни лица кои се занимаваат со пласирање на производи за заштита на растенијата на мало во специјализирани продавници (земјоделски аптеки). Во Регистарот запишани се 282 земјоделски аптеки, регистрирани домашни производители на заштитни средства има 6, а овластени увозници на големо - 25 правни лица. Вкупно регистрирани се 527 производи за заштита на растенијата.

Табела 53. Увоз по групи на производи за заштита на растенија

Група производ	2006		2007		2008		2009	
	Пратки (бр)	Количина (т)	Пратки (бр)	Количина (т)	Пратки (бр)	Количина (т)	Пратки (бр)	Количина (т)
Инсектициди	30	194	26	176	49	413	33	177
Фунгициди	66	615	75	625	83	707	63	483
Хербициди	32	239	45	354	39	311	27	212
Родентициди	2	4	/	/	1	2	4	9
Акарициди	1	15	/	/	/	/	/	/
Вкупно	131	1.067	146	1.155	171	1.432	127	882

Извор: МЗШВ, Управа за заштита на растенијата

Регистрацијата на нови ѓубриња се води според видот (органиски, неорганиски, подобрувачи на својства на почвата, биостимулатори). Во 2009 година регистрирани се вкупно 212 правни лица за промет со вештачки ѓубриња.

Табела 54. Увоз на вештачки ѓубриња

Вид на производ	2006		2007		2008		2009	
	Пратки (бр)	Количина (т)	Пратки (бр)	Количина (т)	Пратки (бр)	Количина (т)	Пратки (бр)	Количина (т)
НПК	1.110	26.393	1.854	44.460	1.018	24.496	977	23.084
КАН	793	18.463	721	17.231	741	102.289	811	19.320
Суперфосфат	4	82	47	1.097	43	1.029	7	143
Уреа	499	11.793	426	11.102	43	1.059	451	10.412
Фолијарни ѓубриња	18	358	/	/	/	/	/	/
Течни минерални ѓубриња	8	78	/	/	/	/	/	/
Вкупно	2.432	57.167	3.048	73.890	1.847	128.874	2.246	52.960

Извор: МЗШВ, Управа за заштита на растенијата

2.3. Фитосанитарна инспекција

Од 2009 година Фитосанитарната инспекција е во состав на Државниот инспекторат за земјоделство и е вклучена во системот за следење и извршување на мерките за спречување на појавата, ширењето и сузбивањето на штетните организми. Таа врши фитосанитарни инспекции на пратки од растенија и производи од растително потекло, производи за заштита на растенијата, вештачки ѓубриња за извоз, увоз, реекспорт и транспорт.

Извоз

Во 2009 година фитосанитарните инспекции на пратките за извоз, вршени се од фитосанитарните инспектори на 5 извозни терминали (места на утовар) за отпремување на пратките за извоз (Скопје, Кавадарци, Струмица, Битола, и Прилеп,).

Во 2009 година извршен е преглед на вкупно 32.529 броја пратки во количина од: 270.388,876 тони растителни производи, 3.966,21 м³ дрвен материјал и 8.103.941 броја растителен саден материјал. Извозот, исто така, најчесто се извршува преку најфреквентните гранични премини: Богородица, Ново Село, Табановце, Кафасан, Деве Баир и Блаце.

Увоз

Фитосанитарните инспекции на пратки од увоз вршени се од фитосанитарните инспектори на 8 гранични премини. Фитосанитарните прегледи вршени се според увозниот систем со: преглед на документацијата, идентификација на пратката со документацијата и фитосанитарен преглед од аспект на присуство или отсуство на штетни организми.

Фитосанитарните инспектори во 2009 година имаат извршено контрола на 25.394 пратки во количина од: 412.605,021 тони растителни производи, 134.308,55 м³ дрвен материјал и 7.143.559 броја растителен саден материјал.

Увозот најчесто се извршуваше преку најфреквентните гранични премини: Богородица, Табановце, Кафасан, Деве Баир и Делчево, а најголем број пратки се увоз од: Србија, Грција, Турција и Бугарија.

При вршењето на фитосанитарен преглед и контрола во прометот преку границата на Република Македонија при увоз, извоз и провоз на пратки од растенија и производи од растително потекло фитосанитарните инспектори на граничните премини наплатуваат надоместок.

Во 2009 година од надоместок остварени се вкупно 67.367.833,66 денари кои се приход на Буџетот на Република Македонија.

Согласно Законот за здравје на растенијата воспоставена е **Државна фитосанитарна лабораторија** која врши дијагностицирање и детерминирање на штетни организми, анализа на физичко - хемиски својства на производи за заштита на растенијата, анализа на активна материја, како и биолошки испитувања по одредени области од фитосанитарното законодавство. Во 2009 година Државна фитосанитарна лабораторија започна со процесот на акредитација како и со нејзино доекипирање и доопремување.

3. Управа за семе и саден материјал

Управата за семе и саден материјал е формирана 2001 година и нејзина основна цел е контрола над производство на сертифициран семенски и саден материјал кој се произведува во РМ и контрола на семенски и саден материјал за земјоделски растенија кој е увезен во нашата држава.

Управата за семе и саден материјал е орган во состав на МЗШВ и во нејзина надлежност е:

- Контрола на производство, подготовка за пазар, увоз и извоз на семенскиот и садниот материјал за земјоделски растенија;
- Контрола и пост-контрола на семенски посеви и насади;
- Признавање, одобрување и заштита на сорти од земјоделски растенија;
- Чување на дефинитивни примероци на семенски и саден материјал во Ген банка;

Управата организациски е составена од три одделенија и тоа:

- Одделение за признавање, одобрување и заштита на сорти,
- Одделение за контрола и пост-контрола на семенски посеви и насади и
- Одделение за Ген-банка

Работата и активностите кои се во надлежност на Управата се темелат на одредбите од два закони и тоа:

1. Закон за семенски и саден материјал за земјоделски растенија (Службен весник на Република Македонија бр. 39/06 и 89/08)
2. Закон за селекционерски права (Службен весник на Република Македонија бр.52/09)

Со донесувањето на Закон за селекционерски права, Република Македонија стане членка на UPOV Конвенцијата со седиште во Женева (УПОВ е Меѓународна организација за заштита на нови сорти на растенија). Со ова, Република Македонија стана прва земја членка на оваа организација од регионот. Зачленувањето во оваа организација ќе им овозможи на селекционерите на нови сорти на земјоделски растенија да можат да ги заштитат своите авторски права во државата и во земјите членки на меѓународната заедница. Членството во оваа организација ќе и донесе на државта нови можности и перспективи, кои се однесуваат на изнаоѓање на пазари за пласман на квалитетен семенски материјал. Односно, со ова Република Македонија може повторно да стане земја - извозник на сортно семе, како што беше порано, а не увозник на семенски материјал за што се издвојуваат големи финансиски средства.

Во тек е постапката за донесување на Закон за изменување и дополнување на Закон за семенски и саден материјал за земјоделски растенија, со кој се укинуваат одобренія за увоз на семенски и саден материјал и се прифаќаат сортите од Европскиот заеднички каталог на сорти од земјоделски растителни видови. Со измена во условите за трговијата и увозот на семенскиот и посадочниот материјал ќе се дозволи на снабдувачите на семенскиот и садниот материјал слободен увоз и трговија на сортите кои се запишани во Европскиот заеднички каталог на сорти од земјоделски растителни видови, како и полиберален увоз на семенскиот и садниот материјал со цел побрзо менување на асортиманот на сортите во Република Македонија. Со ова се овозможува слободно движење на веќе признаени и прифатени сорти на земјоделски растенија во Европа и се либерализира увозот на сорти во РМ.

Во 2009 година донесени се повеќе подзаконски акти кои произлегуваат од **Закон за семенски и саден материјал за земјоделски растенија:**

1. Од областа на увоз на семенски и саден материјал донесен е Правилник за содржината на барањето, формата и содржината на образецот и начинот на водење на евиденција на посебна увозна дозвола за семенски и саден материјал за земјоделски растенија („Службен весник на Република Македонија“ бр.47/09). Овој правилник е донесен поради потребата за увоз на семенски и саден материјал кој е несертифициран или не е запишан во националната сортна листа. Управата може да дозволи увоз на несертифициран семенски и саден материјал, кој е наменет за размножување во Република Македонија, и целокупното количество на произведениот семенски и саден материјал да се извезува од нашата држава.

2. Од областа на трговија со семенски и саден материјал од земјоделски растенија донесен е Правилник за трговија со семенски компир („Службен весник на Република Македонија“ бр.62/09) кој е усогласен со ЕУ Директива 2002/56/ЕС. Во него се објаснува постапката за производство на семенски компир, постапката за подготвување на семенскиот компир за трговија и негово етикетирање и начинот на земање мостри за постконтрола на семенскиот компир. Со овој Правилник се воспоставува контрола и евиденција на сите производители на семенскиот компир во Република Македонија, а со цел добивање на семенски компир со поголем принос и отпорен на штетни организми и болести.

3. Од областа на испитување на сорти од семенски и саден материјал е донесен Правилник за постапките и методите за испитување на видовите и сортите на земјоделски растенија и видовите и сортите за земјоделски растенија за кои не е потребно испитување на производствената и употребната вредност („Службен весник на Република Македонија“ бр.85/09). Со овој правилник се пропишува постапката и методиките за испитување на производствената и употребна вредност

(VCU-тест) на сортите од земјоделски растенија за запишување во Националната сортна листа, од која Управата ќе изготви Препорачана сортна листа на земјоделски растенија кои се испитани на нашите почвено-климатски услови, а со цел да се утврди производствената и употребната вредност. Исто така, со овој правилник се одредуваат видовите и сортите на земјоделски растенија за кои не се испитува производствената и употребната вредност, но само ако сортата има доказ за извршени испитувања во официјална организација во земјата извозничка или во друга земја. Со донесувањето на овој правилник се намалува времетраењето за запишување на сортите во Националната листа, а цел е прифаќање на новите сорти од Европската унија за подобрување на асортиманот на семенски и саден материјал кој се произведува во Република Македонија, со тенденција за подобар извоз на производите од земјоделски растенија во странство.

4. Од областа на запишување и пријавување на сортите во Националната сортна листа донесен е Правилник за запишување на сортата во Национална сортна листа и за водење на Национална сортна листа („Службен весник на Република Македонија“ бр. 103/09) кој е усогласен со ЕУ Директива 2002/53/ЕС. Со овој Правилник се пропишува постапката за запишување на сортата, содржината на пријавата за запишување, соодветност на приложеното име на сортата и начин на водење на Националната листа. Управата за семе и саден материјал изготвува Национална сортна листа, која е официјален список на видови на сорти на земјоделски растенија, кои се дозволени за увоз и пуштање во трговија во Република Македонија. Услов за запишување на сортата во Националната сортна листа е доколку сортата е различна, еднообразна и стабилна, да има производствена и употребна вредност и соодветно име на сортата согласно постоечкиот Закон.

Согласно законската регулатива односно Закон за семенски и саден материјал кај земјоделски растенија („Службен Весник на Република Македонија“ 39/06 и 89/08), Управата за семе и саден материјал ја насочува својата активност кон производство на сертифициран семенски и саден материјал, како и негово етикетање за подобра контрола при пуштање во промет.

Во рамките на нејзините надлежности е признавање и одобрување на сорти од семенски и саден материјал и нивно објавување во Службен весник на Република Македонија, како и изготвување на Националната сортна листа (официјален список на сорти на земјоделски растенија) во која се запишани сите сорти дозволени за увоз и трговија во нашата држава.

Во надлежност на Управата е контрола на пунктовите од Ген-банки каде трајно се чува и одржува семенски и саден материјал од дивергентни популации и автохтони видови, со цел да се заштити биодиверзитетот. Исто така во нив се чуваат и дефинитивните примероци на признаените сорти од семенски и саден материјал кои се запишани во Национална сортна листа во Република Македонија.

Управата за семе и саден материјал учествува во Владиниот проект за воведување на едношалтерски систем за увоз-извоз на стоки. Со помош на овој систем се скусува времето на чекање за издавање на одобренија за увоз на семе и саден материјал и се поедноставува постапката за увоз на семенски и саден материјал.

Управата за семе и саден материјал во 2009 година континуирано ги спроведуваше планираните активности, согласно Законот за семенски и саден материјал за земјоделски растенија и остварени се следниве резултати:

1) Регистрација на снабдувачи на семенски и саден материјал и издавање на одобренија за увоз на сорти и тоа:

- издадени 503 одобренија за увоз на семенски и саден материјал од земјоделски растенија;
- издадени 146 решенија за запишување во Регистарот на снабдувачи на семенски материјал кој го води Управата;
- издадени 57 решенија за запишување во Регистарот на снабдувачи на саден материјал кој го води Управата;

2) Испитување, одобрување и признавање на нови сорти земјоделски растенија и тоа:

- признати се 96 нови сорти од земјоделски растенија и продолжена е важноста на 5 сорти од земјоделски растенија, истите се запишани во Национална сортна листа и се објавени во Службен весник на РМ;
- пријавени се 97 нови сорти од земјоделски растенија во 2009 година за испитување и нивно запишување во Национална сортна листа, истите се поставени на опитни полиња за испитување и по добивање на податоците ќе се пристапи кон нивно признавање и запишување во 2010 година.

3) Контрола на пријавени површини за производство на сертифициран семенски материјал и спроведена стручна контрола (апробација) над производство во производната 2008/2009 година и тоа:

- пријавени површини за производство на сертифициран семенски материјал - пченица од ЗК „Пелагонија“-Битола и направена стручна контрола на вкупно 897 ha, од кои одбиени за сертификација се 128 ha, одобрени 769 ha и очекуван принос на семе од пченица околу 3.745.000 kg. Пријавени површини за производство на сертифициран семенски материјал - јачмен и направена стручна контрола на вкупно 250 ha, од кои одбиени за сертификација се 79 ha, а одобрени се 171 ha и очекуван принос на семе од јачмен околу 989.500 kg.
- пријавени 13,05 ha - површина за производство на семенски посеви на тутун од Научен институт за тутун - Прилеп, направена е стручна контрола на семенските посеви и се очекува принос на семе од тутун околу 1.795 kg.
- пријавени површини за производство на сертифициран семенски материјал - пченица и направена е стручна контрола од страна на Факултет за земјоделски науки и храна на вкупно 347 ha и се очекува принос на семе од пченица од 1.165.500 kg.
- во 2009 година се пријавени 2.725,34 ha. за производство на семенска пченица, за семенски јачмен 910,88 ha. и за семенско тритикале 85,71 ha, додека за производство на саден материјал пријавени се: садници 401.885 броја, ожилени резници 228.700 броја, семеници 56.000 броја и подлоги 32.000 броја.
- за постконтролни испитувања на семенски материјал земени се 36 мостри од 15 снабдувачи на семенски материјал и утврдено е дека 11 снабдувачи ги задоволуваат пропишаните услови за чистота на видот и сортата, а останатите 4 снабдувачи не ги задоволуваат пропишаните услови.

Во 2009 година Управата го распиша и реализира јавниот конкурс за доделување на јавни овластувања на правни лица за стручна контрола на производство, подготовка за трговија, постконтрола и за испитување на видови сорти од семенски и саден материјал, како и доделување на јавни овластувања на лаборатории за испитување на квалитетот на семенски и саден материјал и за чување и одржување на истиот во ген-банка.

Законот за репродуктивен материјал од шумски видови дрвја го регулира производството, прометот и употребата на репродуктивен материјал од шумски видови дрвја (шумски саден материјал, шумски семенски материјал и делови од растенија наменети за производство на шумски саден материјал) се врши согласно Законот за репродуктивен материјал од шумски видови дрвја („Службен весник на Република Македонија“ бр. 55/07).

Овој закон е изработен и во голема мера усогласен со Директива 1999/105 /ЕС за маркетинг на репродуктивен материјал од шумски видови дрвја. Врз основа на овој закон, донесени се сите подзаконски акти, кои се усогласени со Директива 1999/105 /ЕС, кои се објавени во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 131/08.

Со правилниците подетално се пропишани и разработени определените услови и правила кои треба да се применуваат во производството, прометот и употребата на репродуктивниот материјал од шумски видови дрвја.

Инспекцискиот надзор, односно контролата над спроведувањето на одредбите од овој закон и подзаконските акти со кои е регулирано производството, прометот и употребата на репродуктивниот материјал од шумски видови дрвја, го врши Државниот инспекторат за шумарство и ловство. Контролата на граничните премини при увоз и извоз на репродуктивен материјал го вршат фитосанитарните инспектори.

4. Државна фитосанитарна лабораторија (ДФЛ)

За извршување на специјализирани лабораториски тестови на растенија, растителни производи и други објекти и предмети во лабораторија, со цел дијагностицирање и детерминирање на штетни организми, биолошки организми, биолошки тестирања, испитување на физичко-хемиските својства на производите за заштита на растенијата, анализа на активната материја, анализа на семенски и саден материјал, формирана е Државна фитосанитарна лабораторија (ДФЛ) во состав на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство со статус на Биро.

Правната основа за воспоставување на ДФЛ е пропишана со член 78 од Законот за здравје на растенија, објавен во Службен весник на Република Македонија (29/05), а опремата е обезбедена со помош на донација од CARDS 2001 програмата.

Лабораториските испитувања се вршени согласно Меѓународните протоколи за идентификација и дијагностика на карантинските и регулираните некарантински организми. Вршени се и испитувања на физичко-хемиските својства на производите за заштита на растенијата и анализа на активната материја, а значајно е да се спомне дека покрај здравствената состојба ќе може да се извршува и сортна чистота на семето со примена на молекуларни техники.

Табела 55. Вкупен број на анализи во текот на 2009 година

Култура	Микологија	Вирологија	Нематологија	Хемија
Домати		8	22	
Компири		2	31	
Зелка		10	20	
Крставици		2	6	
Праски			15	
Пиперки		9		
Праз			2	
Модар патлиџан			1	
Габи (супстрат)			1	
Почва за расад			24	
Тутун		4	4	
Лозов калем		1	6	
Јаболки	1			
Ориз	4			
Тритикале	1			
Јачмен	3			
Пченица	21			
Примула		1		
Темјанушка		2		
Каранфил		2		
Опхоника		1		
Вкупно	28	42	132	23
Се вкупно				225

Извор: ДФЛ

Верификувани се 7 СІПАК методи за определување на содржината на активната супстанца во производите за заштита на растенијата (glyphosat, propiconazole, benomyle, methomyl, dimethoate, novaluron, alfcypreremithrin). Анализирани се 23 примероци од производите за заштита на растенија, кои ги содржат овие активни супстанции.

Во ДФЛ структурно се поставени следните лаборатории:

- Лабораторија за Бактериологија
- Лабораторија за Микологија/Фитопатологија
- Лабораторија за Вирологија
- Лабораторија за Нематологија
- Лабораторија за ентомологија
- Одделение за семе и саден материјал

5. Државен инспекторат за земјоделство

Државниот инспекторат за земјоделство, во текот на 2009 година, својата основна функција, инспекциски надзор ја вршеше преку контроли и увиди над спроведувањето на одредбите од законите и поблиските прописи од областа на земјоделството, руралниот развој, рибарството и аквакултурата, здравјето на растенијата и производите за заштита на растенијата, од страна на правните лица, јавните претпријатија, јавните научни установи, здруженија на граѓани и физичките лица, кои вршат дејност од областа на земјоделството и за други мерки за кои е овластен со законите, во неговата надлежност.

Динамиката на работа ја спроведуваше согласно Програмата за работа за 2009 година, а посебна активност покажа во делот за доследно спроведување на Програмата за финансиска поддршка во земјоделството, Програмата за поттикнување и развој на органското земјоделско производство, Програмата за финансирање на активностите во примарното тутунско производство, но имаше и активност по тековните задолженија, кои непосредно се наметнуваа од работата во Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство и активно учествуваше во донесувањето на законите и поблиските прописи, кои се во делокругот на работење на овој инспекциски орган.

Исто така, овој инспекциски орган решаваше и по доставените пријави, преставки и предлози, доставени од страна на органите на државната управа, јавните установи, правните лица, здруженија, и физички лица, како и од страна на другите органи, постапуваше по нив, превземаше мерки во рамките на своите овластувања, како и ги информираше и другите органи, кои имаат овластувања за состојбите и проблемите во соодветената област, за да превземаат мерки од нивната област.

Посебен предизвик и за оваа година, беше доследно да се спроведуваат програмите на МЗШВ, што подразбира контрола над големиот број на пријави за добивање на финансиска поддршка, која задача како цел беше реализирана и покрај многуте други активности.

Соработката со другите инспекциски служби, размената на информации во правец за усогласување на работата и решавање на предметите, како и взаемната соработка со одделни овластени научни установи, но и со судски и други органи, преставуваше, исто така, една од поважните цели кои беа реализирани во 2009 година.

Државниот инспекторат за земјоделство законските обврски во рамките на делокругот на својата работа ги реализираше преку **51** државен инспектор за земјоделство, распоредени во подрачните единици и преку **25** државни фитосанитарни инспектори, кои својата работа ја извршуваа на граничните премини.

И покрај тоа што бројот на вработени инспектори и државни службеници не задоволува, Државниот инспекторат за земјоделство сепак успешно одговори на поставените работни задачи, во насока секогаш доследно да се спроведат одредбите од законите и поблиските прописи, дејствувајќи секогаш превентивно, за да се спречат сите негативни влијанија и злоупотреби спротивно на законот.

Постигнати резултати во 2009 година

Државниот инспекторат за земјоделство изврши контроли на **129.378** административно одобрени пријави, доставени до подрачните единици на министерството за добивање на финансиска поддршка по различни мерки, при што по основ на неправилно и неточно поднесени барања, овој инспекциски орган има спречено исплата на вкупно **130.678.393,59 денари** или **2.124.851,93 ЕУР**, со што е направена голема заштеда на Буџетот на Република Македонија.

Во текот на **2009** година, државните инспектори за земјоделство, извршија **17.095** контроли, составија **17.095** записници и донесоа **538** решенија за одстранување на констатираните недостатоци и запирање на незаконското работење, додека државните фитосанитарни инспектори на 8 гранични премини и 5 места на натовар, извршија прегледи на вкупно **74.727** пратки на растенија, растителни производи, производи за заштита на растенијата, ѓубриња и на други предмети и објекти, при што составија **30** записници, издадоа **40** фитосанитарни контролни листови, а за констатирани недостатоци имаат донесено **14** решенија, при што уништија **3** пратки поради необезбедување на потребната документација.

Од вкупно 552 донесени решенија, за правни лица донесени се 394 решенија, додека за физички лица 158 решенија.

За непостапување по донесените решенија и за непочитување на одредбите од законите, како и за непостапување по доставените платни налози и покани за наплата на глоба, поднесени се вкупно **801** барање за поведување на прекршочна постапка, до надлежните судови, од кои против правни лица се **114** барања, а против физички лица **687** барања.

Од поднесените барања во 2008 и 2009 година, решени се **454** барања за кои се изречени глоби против сторителите на прекршоци во севкупен износ од **6.411.545,00** денари или за 2008 година се решени **265** барања и изречена е глоба во износ од **3.500.375,00** денари, додека за 2009 година, решени се **189** барања и изречена е глоба во износ од **2.911.170,00** денари.

За непочитување на одредбите од законите, кои се во надлежност на Државниот инспекторат за земјоделство, како и за непостапување по доставените платни налози и покани за наплата на глоба, согласно Законот за прекршоците и Законот за Државниот инспекторат за земјоделство, државните инспектори за земјоделство, издадоа вкупно **24 платни налози**, од кои се **наплатени 15** платни налози, за вкупен износ од **533.219,00** денари, додека за **9** платни налози глобата не е наплатена од страна на сторителите, за вкупен износ од **947.000,00** денари, за што се поднесени 3 барања за поведување на прекршочна постапка до надлежните судови и 6 барања се поднесени до прекршочната комисија.

Од вкупно издадени **12 покани за наплата на глоба** за **9** е наплатена глоба во вкупен износ од **331.780,00** денари, додека за издадени **3** покани сторителите ја немаат платено глобата за вкупен износ од **110.340,00** денари, за што се поднесени 3 барања за поведување на прекршочна постапка до прекршочната комисија.

Сакаме да спомнеме дека Законот за прекршоците, започна доследно да се имплементира по донесување на новиот Закон за Државниот инспекторат за земјоделство, врз основа на кој беа донесени поблиски прописи со кој се пропиша платниот налог и поканата за наплата на глоба, поради што превземените активности во однос на издадените платни налози и покани за наплата на глоба, се однесуваат само за период од септември до декември 2009 година.

Поради констатираните злоупотреби и непочитување на одредбите од законите, како и поради нанесената штета на министерството која е сторена со превземените активности од страна на сторителите, поднесени се **5** пријави за сторени кривични дела до МВР и до Основните јавни обвинителства против повеќе службени лица и тоа **4** пријави по Законот за земјоделско земјиште и **1** пријава по Законот за државниот инспекторат за земјоделство.

Со контролите извршен е преглед на **1.802,67** тони разни **семиња**, од кои со решение се **отстранети** од промет и употреба разни видови на семиња во количество од **14.181,67 kg**, а времено се **одземени** во количество од **692,20 kg**, кои се предадени како доказен материјал пред надлежните судови.

Прегледани се **627.927** броја **саден материјал** - овошен и лозов, при што привремено се **одземени 300** броја, **отстранети** од промет и употреба **1.868** броја, а дел од нив е и уништен.

Прегледани се **1.517,83** тони **ѓубриња**, **отстранети од** промет и употреба се во количество од **43.295,20 kg** и **одземено 895,80 kg**. Прегледани се и **1.267,90** тони **добиточна храна**, а со решение на инспекторите **отстранети** се од промет и употреба **11.475,00 kg** и **одземени се 3,50 kg** добиточна храна.

Поради непочитување на одредбите на Законот за рибарство и аквакултурата, одземени се вкупно **1.829,13 kg** разни видови на риби и вкупно **5.207** броја разен риболовен алат, опрема, средства и чамци.

За утврдување на квалитетот на семенскиот материјал, ѓубрињата, добиточната храна и виното, од страна на инспекторите земени се вкупно **7.276** **мостри** кои се дадени на лабораториски испитувања. Резултатите покажале дека **235** мостри се **исправни**, **8** мостри се **неисправни**, а за **484** мостри не се добиени резултати од испитувањата и постапката е во тек.

Работните задачи, земјоделската инспекција ги вршеше преку надзор и контрола во **6.069** **правни лица**, **121** **здруженија** и **10.905** **физички лица**, а **7.057** **денови** се поминати во инспекциска контрола.

Во текот на 2009 година инспекторатот преку државните инспектори за земјоделство имаше активност и на 13 (тринаесет) **царински терминали**, каде се вршеше преглед на пратки на добиточна храна, семенски и саден материјал и ѓубриња поради контрола на декларираниот квалитет. Во тој период извршен е преглед на вкупно **4.364** **разни видови на пратки**, од кои **2.432** пратки се **добиточна храна** во количество од **143.070,67** тони, **1.427** пратки се **ѓубриња** во количество од **62.848,86** тони, додека **421** пратка се **семенски материјали** во количество од **11.977,31** тони (**1.012.652** броја **садници**, **84** пратки **цвеќе** и **декоративни растенија**).

Државните фитосанитарни инспектори постапувајќи по Законот за Државниот инспекторат за земјоделство како материјален закон, Законот за здравјето на растенијата, Законот за семенски и саден материјал за земјоделски растенија, Законот за производи за заштита на растенијата, Законот за ѓубриња, како и согласно поблиските прописи донесени врз основа на овие закони, на осумте гранични премини и пет места на натовар на територијата на Република Македонија, извршија вкупно **74.727** прегледи на пратки од растенија, растителни производи, производи за заштита на растенијата, ѓубриња и други предмети.

VII. ОДРЖЛИВО УПРАВУВАЊЕ СО ПРИРОДНИ РЕСУРСИ – ЗЕМЈОДЕЛСКО ЗЕМЈИШТЕ, ШУМИ И ВОДИ

1. Земјоделско земјиште

Сектор за регистрирање и управување со државно земјоделско земјиште

На територијата на Република Македонија според податоците добиени од 33 Подрачни единици на МЗШВ има 197.764 ha вкупно обработливо земјоделско земјиште во државна сопственост.

За успешно раководење со распределбата на земјоделското земјиште во државна сопственост, Секторот за регистрирање и управување со земјоделско земјиште во 2009 година вклучува 15 вработени во 4 одделенија (одделение за размена, одделение за управување, одделение за унапредување и одделение за регистрирање).

Во текот на 2009 година, во Регистерот на корисници на државно земјоделско земјиште регистрирани се склучени 931 договори по член 24 и член 62 од Законот за земјоделско земјиште (“Службен весник на Република Македонија“ број 135/07).

Табела 56. Преглед на корисници на државно земјоделско земјиште

Категорија Корисник	2005		2006		2007		2008		2009	
	Корисници	Површина (ha)	Корисници	Површина (ha)	Корисници	Површина (ha)	Корисници	Површина (ha)	Корисници	Површина (ha)
Правни Субјекти	71	5278	16	4169	452	4500	19	100	833	5871
Индивидуални земјоделци	35	1783	24	492	774	5808	34	382		
Плодоуживатели	-	-	481	3701	41	204	9	91	98	750
Физички лица	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Вкупно	107	7062	521	8362	1226	10512	62	573	931	6621

Извор: МЗШВ

Активности на секторот во текот на 2009 година:

- Водење земјишен регистар на државно земјоделско земјиште и регистар на договори за закуп на државно земјоделско земјиште.
- Изготвување договори за закуп.
- Изготвување решенија за трајна пренамена на земјоделско во градежно земјиште.
- Изготвување на предлог одлуки за размена на земјоделско земјиште.
- Учество во изработка на договори со непосредна спогодба и изработка на анекс договори.
- Учество во работа на комисији за спроведување на постапка за доделување на земјоделско земјиште во државна сопственост во закуп.
- Водење на евиденција во однос на закупнината и следење на навремено подмирување на обврските – наплата.

Планови на Секторот за регистрирање и управување со земјоделско земјиште во 2010 година:

- Реализација на 7 од предвидените 10 Огласи за доделување на државно земјоделско земјиште под закуп во вкупна површина од 12.000 ha.
- Доделување на 745 ha државно земјоделско земјиште согласно Програмата за давање на земјоделско земјиште во државна сопственост на плодоуживање на одредени категории социјално необезбедени лица.

- Имплементација на проектот - Поддршка во управување со државното земјоделско земјиште во соработка со ФАО.
- Имплементација на проектот Стимералд-Стратегија институционална изградба и поддршка на Македонија кон напорите за сеопфатен рурален земјишен развој со основна цел на проектот за изработка на стратегија за комасација и оперативна програма како дополна на Националната стратегијата за земјоделство и рурален развој и институционално зајакнување.

2. Шумарство – сектор за шумарство и ловство

2.1. Општи карактеристики на шумарскиот сектор

Шумите, согласно член 56 од Уставот на Република Македонија се прогласени како добро од општ интерес и уживаат посебна заштита. Шумите како природно богатство, покрај економската, имаат значајна социјална и општокорисна функција. Сите активности на стопанисување со шумите (одгледување, користење и заштита) се регулирани со Законот за шумите („Службен весник на РМ“ бр.64/09).

На шуми, односно на шумско земјиште во Република Македонија отпаѓаат 1.159.600 ha (45% од целокупната територија), од кои вкупната површина под шума изнесува 955.300 ha (37% од територијата). Од 1970 година до денес површината е зголемена за повеќе од 140.000 ha преку пошумување на голини и ерозивни земјишта главно поради заштитна функција.

Според потеклото, шумите се високостеблени и зафаќаат помалку од 30% од вкупната површина под шума и учествуваат со 61,6% во вкупната дрвна резерва и нискостеблени кои зафаќаат 70% од вкупната површина под шума и учествуваат со 38,4% во вкупната дрвна резерва. По состав, шумите се лисјарски 82%, четинарски 12% и мешани 6%.

Вкупната дрвна маса изнесува 74.343.000 м³, а вкупниот годишен прираст 1.830.000 м³ со просечен годишен прираст од 2,02 м³ по хектар.

Планираниот годишен сечив етат (планирана годишна дрвна маса за сеча) изнесува околу 1.300.000 м³.

Од вкупната површина под шуми, шумите во државна сопственост зафаќаат 90,14%, а по дрвна резерва нивното учество е 92,2%. Шумите во приватна сопственост зафаќаат 9,86% од вкупната површина под шуми и учествуваат со 7,8% во вкупната дрвна резерва.

Во РМ, стопанисувањето со шумите во државна сопственост го врши ЈП „Македонски шуми“ во чиј состав се наоѓаат 30 подружници – шумски стопанства и други правни лица кои вршат одгледување и заштита на шумите за посебна намена.

2.2. Тековни активности во шумарскиот сектор

2.2.1. Стратегија за одржлив развој на шумарството во Република Македонија

Во 2004 година, од страна на ФАО (Организација за храна и земјоделство при Обединетите Нации) беше одобрен проект за изготвување на Стратегија за одржлив развој на шумарството во Република Македонија. Процесот на изготвување на Стратегијата се засноваше на принципот на партиципација на сите заинтересирани страни и принципот на интегрирање на шумарството во развојните стратегии и планови на национално ниво.

Стратегијата за одржлив развој на шумарството во Република Македонија, со Акционен план 2007-2009 година, усвоена е од страна на Владата на РМ, на седницата одржана на 19.06.2006 година. Стратегијата се имплементира со дефиниран Акциски план, кој ги содржи мерките и активностите за идниот развој на шумарскиот сектор со утврдена временска динамика и проценка на потребни материјални и човечки ресурси за нивно реализирање.

Главни насоки на Стратегијата за одржлив развој на шумарството во Република Македонија се:

- Проширување, подобрување на квалитетот и заштита на шумскиот фонд;
- Мултифункционално стопанисување со шумите и одржлив развој на шумарството;
- Утврдување на условите за изнаоѓање на национални и меѓународни фондови за поддршка на развојот на шумарството и
- Усогласување на законската регулатива од шумарскиот сектор со националните интереси и меѓународните обврски.

Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство има потпишано Меморандум за заемна соработка со Холандската развојна организација (СНВ), финансирана од Холандската Влада, со цел подобрување и развој на шумарството во РМ преку поддршка на активностите согласно Акциски план 2007-2009 од Стратегијата за одржлив развој на шумарството во РМ:

- Организиран се повеќе информативни семинари за сопствениците на шумите во приватна сопственост за брзо и квалитетно информирање за нивните права и обврски, како и за начинот на подобра соработка помеѓу сопствениците и државните институции надлежни за шумарството;
- Организиран се 5 регионални работилници на тема „Приватното шумарство во Националната стратегија за одржлив развој на шумарството и во законската регулатива“, во Куманово, Берово, Радовиш, Велес и Кичево, март/април 2009 год. и
- Редовно се ажурира интернет страна со сите информации за шумарството во Република Македонија, со цел да се обезбеди транспарентност во информирањето на сите граѓани за активностите коишто се преземаат во областа на шумарството и ловството и да се добијат повратни информации, сугестии и забелешки од јавноста.

2.2.2. Реализација на Програмата за проширена репродукција на шумите за 2009 година

Во РМ има 50 расадници за производство на шумски саден материјал наменет за пошумување и за хортикултурно уредување и озеленување, од кои 20 расадници се на ЈП „Македонски шуми“.

Со Програмата за проширена репродукција на шумите за 2009 година се финансираа и реализираа следниве мерки:

- Извршено е пошумување на голини и ерозивни земјишта во државна сопственост на површина од 473 ha. Најголеми површини се пошумени во: Кумановско (100 ha), Свети Николско (119 ha), Велешко (114 ha), и Штипско (100 ha), додека во Охрид и Кавадарци се пошумени по 20 ha;
- Извршена е нега на шумски култури со прореди на површина од 764 ha и тоа во: Свети Николско (150 ha), Велешко (133 ha), Штипско (300 ha), Кратовско (89 ha) и Кумановско (70 ha), а кај сопствениците на приватни шуми на 6 ha;
- Извршена е мелиорација на деградирани шуми во шумските стопанства во Валандово, Делчево и Куманово, на вкупна површина од 122 ha;
- Во рамките на граѓанската иницијатива „Ден на дрвото – засади ја својата иднина“ со поддршка на Владата на РМ, во 2009 година се реализираа две акции за пошумување: пролетна и есенска. Во овие акции учествуваа илјадници граѓани од целата држава, а во организација и под стручна контрола на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство и ЈП „Македонски шуми“, беа засадени 7.908.035 садници на вкупна површина од 3915 ha на локации низ целата територија на Република Македонија.

Во следнава табела даден е приказ на реализирани мерки и активности по Програмата за период 2005 – 2009 година.

Табела 57. Реализирани мерки и активности по Програмата за проширена репродукција на шумите за период

Активност	2005	2006	2007	2008	2009	Вкупно
1. Пошумување на голини и ерозивни земјишта (ha)	673	824	808	380	473	3158
2. Нега на шуми и шумски култури со прореди (ha)	912	1049	726	540	764	3991
3. Мелиорација на деградирани шуми и шикари (ha)	60	0	0	99	122	281
4. Санирање на опожарени шумски површини од пожари со големи размери (ha)	0	138	352	315	0	805
5. Заштита на шумите од биотски и абиотски фактори (ha)	14.000	Нема	Нема	Нема	Нема	14.000
6. Обезбедување шумски саден материјал за приватно пошумување и за еколошка акција (бр.)	557.000	462.264	280.061	11.210	139.971	1.450.506
7. „Ден на дрвото“ (пролет/есен) во милиони садници	/	/	/	5,22 2560	7,91 3915	13,13 6475

Извор: МЗШВ – Сектор за шумарство и ловство

2.2.3. Заштита на шумите

Заштита на шумите од биотски и абиотски фактори ја вршат МЗШВ, ЈП „Македонски шуми“ и други правни лица кои вршат одгледување и заштита на шумите за посебна намена, Шумарскиот факултет – Скопје, како овластена институција и сопствениците на приватни шуми во рамките на нивните надлежности.

Одделението за заштита на шумите, покрај другите активности кои се предвидени со Програмата за проширена репродукција на шумите, во делот на заштитата на шумите изврши возобновување на мрежата за биоиндикаторски точки. Оваа акција е спроведена во соработка со Катедрата за заштита на шумите при Шумарскиот факултет. Возобновени се 42 биоиндикаторски точки, со цел континуирано следење на здравствената состојба на шумите во РМ.

Следењето на здравствената состојба на шумите во РМ и собирањето на податоци од страна на стручните кадри од ЈП „Македонски шуми“ и други субјекти, задолжени за оваа активност, продолжи и во 2009 година.

Во април 2009 година, до Владата на РМ беше доставена Информација за здравствената состојба на шумите во РМ за 2008 година, со предлог мерки и истата беше усвоена.

Чувањето на шумите во државна и приватна сопственост од бесправни дејствија и други негативни фактори го врши Шумската полиција со 249 шумски полицајци (2009 година) и шумо-чуварската служба од ЈП „Македонски шуми“.

2.2.4. Ловство

Во РМакедонија востановени се вкупно 250 ловишта, од кои 105 се за крупен дивеч и 145 за ситен дивеч. Од нив 5 се државни ловишта и тоа: четири ловишта за крупен дивеч: „Јасен“ и „Јасен I“ - Скопје, „Полаки“ - Кочани и „Лешница“ - Тетово и едно ловиште за ситен дивеч „Трубарево“ – Скопје, кое е наменето за наставно - научни цели.

Поважни активности на одделението за ловство во 2009 година:

- донесен Закон за ловството („Сл.весник на РМ“ бр.26/09),
- донесени подзаконските акти од Законот за ловството („Сл.весник на РМ“ бр.145/09),
- донесена Одлука за востановување на ловишта на територијата на РМ („Сл.весник на РМ“ бр.125/09),
- донесена Одлука за определување на државни ловишта и решенија за давање на управување на државните ловишта („Сл.весник на РМ“ бр.133/09)
- изработени и рецензирани 55 посебни ловностопански основи.

2.2.5. Меѓународни активности

- Професионална обука за тренинг на шумарски инженери од областа на шумарската политика и економика, прв национален курс „Развој, сертификација и маркетинг на недрвните шумски производи“ - ФОПЕР проект – јануари;
- Професионална обука за тренинг на шумарски инженери од областа на шумарската политика и економика, втор национален курс „Рекреациони функции на шумите“ - ФОПЕР проект – февруари;
- Професионална обука за тренинг на шумарски инженери од областа на шумарската политика и економика, трет национален курс „ЕУ политики во шумарството и меѓународни договори“ - ФОПЕР проект – април;
- Тековно ажурирање и изработен Национален извештај за процена на шумските ресурси во РМ, ФРА (Forest Resource Assessment);
- Учество во завршната фаза на проектот за приватното и комунално шумарство „Придонесот на шумарската политика за шумите во приватна сопственост во земјите на Југоисточна Европа“, CEPF/FAO/PROFOR;
- Учество во работата на тимот од експерти за шумарската политика во земјите на Југоисточна Европа и Централна Азија при UNECE/ FAO;
- Учество во собирање на податоци за влијанието на климатските промени врз шумите – проект на UNDP.

3. Управа за водостопанство

Водостопанството во основа може да се дефинира како комплексен збир на дејности кои имаат стопански карактер и дејности со карактер од јавен интерес, меѓусебно поврзани, и од кои зависи и се неопходен услов за вршење на дејностите на другите стопански гранки. Водостопанските дејности од јавен интерес во смисла на членот 17 од Законот за водите (“Службен весник на Република Македонија” бр.4/98) се: изградба, одржување и користење на водостопански објекти и постројки што се однесуваат на обезбедување на вода за водоснабдување, наводнување и одводнување на земјиште; определување на заштитени зони; заштита од штетното дејство на водите; заштита на коритата и бреговите на водотеците и езерата; одбрана од поплави; заштита од ерозија и уредување на порои; вадење на песок, чакал и камен поради заштита и подобрување на режимот на водите; обезбедување на резерви на вода со кои се обезбедува единствен режим на водите во слив или дел од слив и изработка на проектна документација и студии во врска со подобрувањето на режимот на водите.

Најновата институционална реформа започна во 2003 година, проследена со подобрувања во инфраструктурата. Иако процесот на реорганизација се уште не е завршен, обезбедувањето подобри услуги го овозможи учеството на фармерите во реформите.

3.1. Закон за водостопанства и Законот за водните заедници

Со Законот за водостопанства во делот на испораката на водата, користењето и одржувањето на големите, повеќенаменски и посложени хидромелиоративни системи воспоставена е правната основа за институционализирање и основање на водостопанства како специфични, посебни правни субјекти кои се автономни јавни правни субјекти управувани од самите водокорисници преку Одборот на корисници на вода, како орган на управување. Законската поставеност на работењето на водостопанствата е детерминирана од економската логика и принципот на самоодржливост преку обезбедување приходи од надоместокот за количеството на испорачана вода.

Законот за водни заедници во користењето на водата за наводнување и според потребите на земјиштето на одредени подрачја, во организирањето на одводнувањето, ги институционализира Водните заедници како субјекти, кои се организирани и се основаат на доброволна основа која кореспондира со економскиот интерес на членовите на водната заедница. Во користењето на водата тие се појавуваат како потрошувач во однос на субјектот што испорачува вода и/или услуги на одводнување на земјиштето во рамките на територијата за која е организирана водната заедница.

3.2. Имплементација на Законите

Со цел реализација на предвидената реформа во водостопанството почнувајќи од 2005 година се започна со отворање на постапки за ликвидација на неликвидните водостопански претпријатија. Во постапка на ликвидација се наоѓаат вкупно 21 водостопанско претпријатие. Во текот на 2009 година се одржаа неколку состаноци со ликвидаторите со цел да се забрза постапката за затварање на ликвидациите кај сите водостопански претпријатија.

Паралелно со водењето на постапките за ликвидација, отпочнаа постапки за основањето на нови водостопанства. Основниот постулат за основање водостопанства е карактеристиката на системот/системите кои ќе им бидат пренесени на управување и користење и тоа: систем на кој припаѓаат големи брани, систем кој е повеќенаменски-опслужува различни категории на корисници на вода, систем кој по територија зафаќа површина поголема од 5.000 ha, систем на кој му треба ангажман на професионален кадар за функционирање и систем кој е економски и финансиски одржлив во смисол на услугата која може да ја пружи и наплати односно од која ќе може истиот да се сервисира.

Според Законот за водостопанства до сега се формирани вкупно десет нови водостопанства.

Табела 58. Водостопанства формирани според Законот за водостопанства

	Реон (ХМС)	Нови водостопанства	Статус
1	Тиквеш	ВС „Тиквеш“ – Кавадарци	Регистрирано
2	Брегалница	ВС „Брегалница“ – Кочани	Регистрирано
3	Скопје	ВС „Скопско Поле“ - Скопје	Регистрирано
4	Прилеп	ВС „Прилепско Поле“ - Прилеп	Регистрирано
5	Берово	ВС „Берово“ - Берово	Регистрирано
6	Куманово	ВС „Кумановско - Липковско поле“ – Куманово	Регистрирано
7	Струмица	ВС „Струмичко поле“	Регистрирано
8	Радовиш	ВС „Радовишко поле“	Регистрирано
9	Битола	ВС „Битолско поле“ – Битола	Регистрирано
10	Полог	ВС „Полог“ -Гостивар	Регистрирано
11	Гевгелија	ВС „Јужен Вардар“ - Гевгелија	во тек е постапка за формирање

Извор: Управа за водостопанство,

Процесот на **формирање на водните заедници** започна кон крајот на 2004 година. Заклучно со крајот на 2009 година регистрирани се вкупно 138 водни заедници, кои опфаќаат површина од 65.943 ha.

Во следната табела е прикажана покриеноста на хидро-мелиоративните системи во Република Македонија со водни заедници:

Табела 59. Покриеноста на хидро-мелиоративните системи во Република Македонија со водни заедници

Реон (ХМС)		Број на водни заедници	Површина (ha)
1	Брегалница	26	20.732
2	Тиквеш	40	15.642
3	Полог, Гостивар	13	4.689
4	Полог, Тетово	23	8.995
5	Струшко поле	6	2.306
6	Кичево	2	170
7	Струмичко поле	10	3.987
8	Охридско поле	2	1.010
9	Битола	1	1.030
10	Скопје	2	494.2
11	Гевгелија-Валандово	6	2.803
12	Дебар	1	1.008
13	Преспанско поле	3	2.412
14	Кумановско поле	1	337
15	Радовишко поле	2	328
	Вкупно	138	65.943

Извор: Управа за водостопанство,

До сега комисијата за пренос на инфраструктурата за наводнување на водните заедници формално со записник ја има пренесено инфраструктурата за наводнување на управување и користење на вкупно 47 водни заедници.

3.3. Хидромелиоративни системи за наводнување и одводнување

Системи за наводнување

Со Водостопанската основа е оценето дека од обработливата земјоделска површина (околу 513.000 ha), со изградените хидромелиоративни системи и доколку се изградат нови хидромелиоративни системи, реално може да се обезбеди наводнување на околу 400.000 ha, односно 78% од вкупната обработлива земјоделска површина.

Според техничката документација, врз основа на која се градени системите, беше предвидено да се обезбеди наводнување на 163.693 ha плодно земјиште, но изградените основни објекти (брани, акумулации, пумпни станици, магистрални канали и др.) во средно сушна година можат да обезбедат наводнување само на 144.894 ha земјоделско земјиште (28% од обработливата земјоделска површина).

Според времето, динамиката, изворите на финансирање и другите услови за изградба, карактеристични се три периоди во изградбата на хидромелиоративните системи за наводнување и тоа: до 1958 година; од 1958 до 1975 и од 1975 година до денес. Во првиот период изградени се 27 ХМС со кои се опфатени 19.026 ha. Вториот период се карактеризира со интензивна изградба на ХМС и притоа се изградени системите: “Тиквеш”, “Брегалница” и “Струмица” (“Турија”, “Водоча” и “Мантово”). Овие системи опфаќаат површина од 68.448 ha. За овој период беа изградени и 46 помали системи, кои според техничката документација обезбедуваат наводнување на 39.514 ha. Во третиот период беа изградени 14 нови системи (“Стрежево”), деталната мрежа во “Радовишко Поле” и модернизација и проширување во Гостиварско, Тетовско и Кичевско Поле, како и повеќе од 25 системи со мали акумулации. Со овие системи се обезбеди наводнување на 40.918 ha.

Системи за одводнување

Во Република Македонија хидромелиоративните системи за одводнување се градени поради заштита и одводнување на земјоделски, комунални и други земјишта и поради уредување на режимот на водите, заштита на населби, сообраќајници и друго.

Со системите за одводнување опфатени се 82.195 ha. Изградбата на овие системи е во два периода. Во првиот период до 1958 година изградени се 1.052 ha системи за одводнување, а во вториот период од 1958 година до денес изградени се 81.143 ha или вкупно 82.195 ha. Во “Скопско Поле” со системите за одводнување се одводнуваат 6.600 ha, во “Пелагонија” 30.000 ha, во “Струшко Поле” 2.680 ha, во “Струмичко Поле” 9.000 ha, во “Кочанско Поле” 6.000 ha, во “Овче Поле” 1.700 ha и во “Преспанско Поле” 1.800 ha.

Состојба на хидромелиоративните системи

Правилното и нормалното функционирање на објектите во хидросистемите, кои имаат витален интерес посебно во земјоделското производство, зависи од нивното редовно и инвестиционо одржување. Одржувањето на основните објекти од хидромелиоративните системи има важна улога во реализацијата на плановите за наводнување и одводнување. Поради тоа што повеќето хидромелиоративни системи се изградени од поодамна и поради долгогодишно не-одржување, состојбата на водостопанските објекти на овие системи е многу лоша, со исклучок на системите “Брегалница”, Тиквеш” и “Полог”. Ваквата состојба на објектите на системите го прави нивното одржување поотезнато и поскапо. За да се доведат во функционална состојба, за да можат да ја вршат функцијата за која се изградени, на хидромелиоративните системи мора да се извршат доста интервенции и поправки. Една од главните причини за лошата состојба на хидромелиоративните системи е лошата финансиска состојба на водостопанските претпријатија и организациите кои управуваат со нив.

Табела 60. Планирани и наводнувани површини во 2009 година.

ХМС/Регион	Вкупна површина (ha)	2009	
		Планирано (ha)	Наводнувано (ha)
Брегалница	28,000	5,922	5,664
Тиквеш	16,000	8,509	8,214
Полог	14,000	942	636
Стрежево	21,230	6,340	3,339
Охрид	2,090	266	128
Струга	2,306	412	361
Ресен	2,500	336	145
Радовиш	5,130	1,350	787
Струмица	10,500	1,260	845
Валандово-Гевгелија	6,200	1,509	824
Куманово	6,739	2,003	949
Прилеп	5,420	-	711

Извор: Управа за водостопанство,

3.4. Наплата на водниот надомест и наводнувани површини

Главна причина за лошата состојба во која се наоѓаат системите за наводнување и одводнување е лошата финансиска состојба на водостопанските претпријатија и организации кои стопанисуваа со системите. Голем дел од водостопанските претпријатија и организации поради слабата наплата на водниот надомест од вкупно 27, беа и сеуште се со блокирани жиросметки, неисплатени плати и неплатени придонеси за повеќе месеци. Поради повеќегодишната нередовна наплата на водниот надомест односот на управувачите кон системите се сведуваше на најосновните интервенции, што директно се одрази на подготвеноста на системите за наводнување и одводнување, а сето тоа се одразуваше и на приносите.

Покрај слабиот процент на наплата на водниот надомест, за лошата состојба во која се наоѓаат системите за наводнување и одводнување допринесе и намалувањето на површините кои се наводнуваа. Поради намалените површини за наводнување се планираше и наплаќање на помал воден надомест, кој беше недоволен за преземање мерки и активности за доведување на системите во функционална состојба. Намалувањето на површините за наводнување беше поради состојбите во аграрот (несигурен пласман на земјоделските производи што доведуваше до незаинтересираност на земјоделците за наводнување односно засејување на површините со култури кои не се наводнуваат и друго).

Табела 61. Наводнувани површини

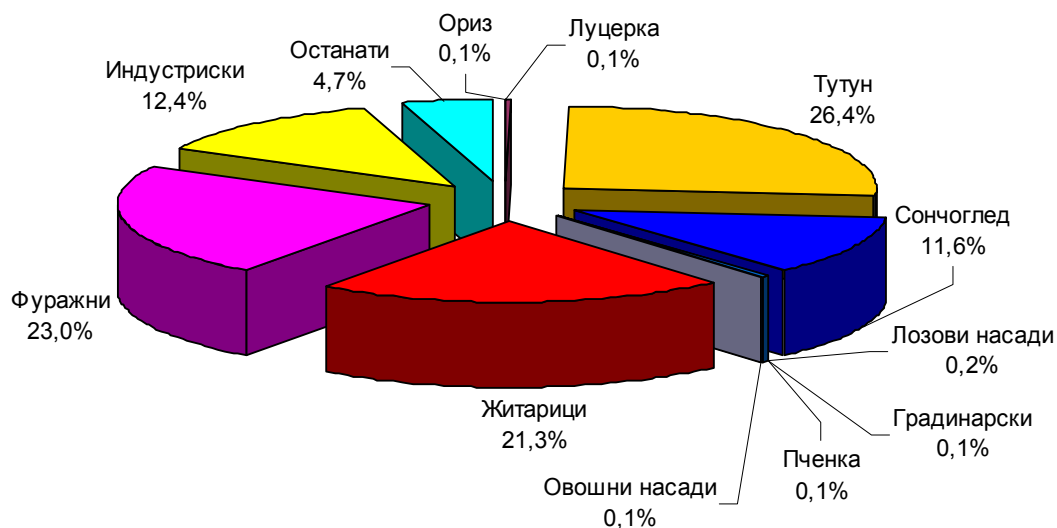
Година	Можни површини за наводнување (ha)	Планирани површини за наводнување (ha)	Наводнети површини (ha)
2009	123,864	24,159	22,603
2008	123,864	25,628	21,570
2007	123,864	34,220	22,161
2006	123,864	29,217	18,334
2005	123,864	37,247	20,739
2004	123,864	48,189	23,160
2003	123,590	48,189	27,498
2002	122,911	32,619	15,203
2001	122,494	42,741	23,929
2000	122,877	57,823	42,248
1999	123,126	57,553	36,146
1998	124,184	57,812	27,287
1997	124,184	71,265	51,665

Извор: Управа за водостопанство,

Табела 62. Структура на наводнуваните култури за сите системи за наводнување во Република Македонија.

култура/ година	Ориз	Луцерка	Тутун	Сончоглед	Пченка	Градинарски	Лозови насади	Овошни насади	Останати житарки	Останати фуражни	Останати индустриски	Други	Вкупно
2009	2.702	2.875	847	372	2.938	1.616	6.818	2.466	681	737	397	151	22.603
2008	2.404	2.907	770	242	4.079	1.920	6.211	1.501	436			1.100	21.570
2007	2.556	2.807	921	186	3.739	1.468	7.155	1.371	1.448	193		317	22.161
2006	2.440	2.943	917	264	3.920	1.956	3.592	1.194	420	369		319	18.334

Извор: Управа за водостопанство

Граф. 16. Структура на наводнуваните површини во 2009 година

3.5. Инвестиции во водостопанството

Капиталните инвестиции во водостопанството се во реконструкција и изградба на системите за наводнување и изградба на брани, кои освен со помош на кредити и донации, се финансираат од Буџетот на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство во рамките на Годишните програми за работа на Управата за водостопанство. Средствата наменети за капитални инвестиции се распоредени по следниве проекти:

Табела 63. Вкупни инвестиции во водостопанството

Опис на инвестицијата	Планирана површина за наводнување (ha)	Вкупна инвестиција во милиони евра
ХС „Злетовица“ (прва фаза)	4,500	105
ХС „Лисиче“ (втора фаза)	4,100	33
„Јужен Вардар“ (втора фаза)	3,900	21
ХС „Оризарска река“	-	45
Вкупно:	12,500	204

Извор: Управа за водостопанство,

Проектот за наводнување во Јужната вардарската долина се однесува на реконструкција и модернизација на системите за наводнување на земјоделските површини од јужниот реон на реката Вардар. Целта на овој проект е одржливо зголемување на земјоделското производство и продуктивност со системите за наводнување, како и подобрување на животните услови на земјоделското население во Јужната вардарска долина.

Проектот Хидросистем „Злетовица“ е повеќенаменски систем и обезбедува водоснабдување на населението и индустријата во општините Кратово, Пробиштип, Штип, Свети Николе, Злетово, Карбинци и Лозово, наводнување на 4.500 ha земјоделско земјиште, производство на електрична енергија и заштита од поплави.

- **Хидромелиоративниот систем „Лисиче“** е повеќенаменски објект. Тој ќе се користи за водоснабдување на населението во градот Велес, водоснабдување на околните села што гравитираат на системот, снабдување на индустријата со технолошка вода, наводнување на 4.100 ha плодна земјоделска површина, ревитализација на езерото „Младост“, обезбедување на биолошки минимум на реката „Тополка“ и за подобрување на микро - климата во регионот.

- Во текот на 2009 г. беа извршени технички прегледи и добиени употребни дозволи за последните објекти од браната Лисиче, а со тоа се овозможи полнење и на последната четвртина од езерото. Преливниот орган проработи на 03.04.2009 година. Најголем дел од активностите на претпријатието беа насочени кон санација на пропуштањето на вода во тунелот и контролно - инекциската галерија, како и на завршување на делот на екаспропријација за доводниот цевковод.

ХС Оризарска река е сеуште во подготвителна фаза, односно сите подготвителни работи со избор на изведувач и надзорен орган се завршени. Се планира изведбата да започне во текот на 2010 година.

Програма на управата за водостопанство

Со реализација на програмата на Управата за водостопанство во 2009 година се извршија следните работи:

- Завршена е реконструкција и санација на сифон „Макарија“ во ХМС „Тиквеш“ во должина од 750 метри.
- Искристени се канали за одводнување во должина од 33.66 km
- Завршена е постапка за регистрација на 8 водни заедници.
- Пренесена е инфраструктура за наводнување на управување и користење на 4 водни заедници и направен е првичен увид во инфраструктурата за наводнување кај 3 водни заедници.

- Донесена е одлука на Владата и регистрирано е водостопанство за одводнување во регионот на Битола – “Битолско поле”.
- Донесена е одлука на Владата и регистрирано е водостопанство за регионот на Гостивар и Тетово – “Полог”.
- Исплатен е основачкиот капитал за првите шест месеци од работењето на водостопанствата во Струмица, Радовиш, Куманово, Прилеп и Скопје, во рамки на активностите од четвртата компонента на Проектот за јакнење на капацитетите на Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство и пристап кон ЕУ финансиран од Светска Банка.

4. Управа за хидрометеоролошки работи

4.1. Климатски подрачја во Република Македонија

Поаѓајќи од искуствата на повеќето климатски класификации и адекватниот пристап за територијата на Република Македонија ги разликуваме следните похомогени климатски подрачја:⁷

1. Субмедитеранско подрачје (50 – 500 m).
2. Умерено – континентално – субмедитеранско подрачје (до 600 m).
3. Топло континентално подрачје (600 – 900 m).
4. Ладно континентално подрачје (900 – 1100 m).
5. Подгорско – континентално – планинско подрачје (1100 – 1300m).
6. Горско – континентално планинско подрачје (1300 – 1650 m).
7. Субалпско планинско подрачје (1650 – 2250 m)
8. Алпско планинско подрачје (под 2250 m)

Субмедитеранското подрачје зафаќа мали површини кои целосно се земјоделски и е ограничено на најјужниот дел на Вардарската Долина (Гевгелиско – Валандовскиот регион до Демир Капија), потоа во Дојранско и југозападниот дел на Струмичко, а се карактеризира со најблагопријатни климатски и педолошки услови за производство на раноградинарски култури, производство на винова лоза, овошни култури и др.

Континенталното – субмедитеранското подрачје заедно со првата зона зафаќаат површина од 897.000 ha или 34,9 % од територијата на Република Македонија. Се простира во деловите покрај Повардарието од Демир Капија сè до северната граница (Демиркаписко, дел од Тиквеш, Велешка и Скопска котлина), помали делови околу Пчиња, делови околу долното и средното течение на Црна река, околу Брегалница и нејзините притоки и се карактеризира со студени и влажни зими и топли, сушни лета каде што постојат поволни климатски и почвени услови за земјоделско производство.

Топлото коонтиненталното подрачје зафаќа површина од околу 704.000 ha или 27,4 % од површината се простира на деловите од Полошката, Кичевската, Дебарската, Струшката, Охридската и Преспанската котлина како и Пелагонија. Претставува преоден регион меѓу медитеранската и континенталната клима, односно подрачје каде што доминира топлата континентална клима со слабо влијанието на медитеранот (што се манифестира преку медитеранскиот плувиометриски режим). Тоа се подрачја каде што се застапени житните култури, овошките и виновата лоза.

Ладното континентално подрачје зафаќа површина од 342.000 ha или 13,3 % од површината на државата, тоа во суштина е понискиот дел од планините, каде рељефот е планински со геолошки супстрат од компактни карпи. Според климатските показатели ова подрачје е поладно и повлажно од предходното во кое доминира ладната континентална клима со извесно влијание на планинската клима.

Подгорско континенталното планинско подрачје зафаќа површина од 250.000 ha или 9,7 %. Ова е подрачје на климатоналната заедница на буквата шума.

⁷ Според Ѓ. Филиповски, Р. Ризовски и П. Ристевски во Карактеристики на климатско-почвените зони во Република Македонија, Скопје, МАНУ 1996 год.

Горско континентално планинско подрачје зафаќа површина од 10,4 % или 269.000 ha. Тоа е подрачје на горска букова шума, распространета на целата површина од Република Македонија, каде релјефот е исклучително планински.

Субалпско планинско подрачје со површина од 97.000 ha или 3,8 % од површината на земјата со широка распространетост на неколку шумски заедници и тоа претежно четинари (ела, смрча, молика и кривуљ).

Алпско планинско подрачје се протега на височини над 2.250 м. и има површина од 13.000 ha или 0,5%, и овде нема шумски растителни заедници. Тоа е подрачје на високопланински тревни заедници и тоа на планините: Кожуф, Ниџе, Баба, Дешат, Кораб, Шар планина и Јакупица. Врнежите од дожд во овие региони варираат меѓу 500 и 800 mm.

4.2. Агromетeоролoшка анализа на временските услови во Република Македонија во периодот јануари-декември 2009 година

Временската состојба и нејзиното влијание врз земјоделските култури во производствената 2009 година анализирана е врз основа на оригинални податоци од Управата за хидрометеоролошки работи од четири региони во државата, претставени преку главните метеоролошки станици: Скопје, Битола, Штип и Гевгелија.

Во анализата се опфатени неколку метеоролошки параметри како: средномесечна температура на воздухот во °C, средномесечна минимална, средномесечна максимална температура и количества на врнежи изразени како месечни суми во mm.

Табела 64. Температура на воздухот (°C) и врнежи (mm) - метеоролошка станица Скопје

Скопје	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Средна
Средно месечна max.	4.4	7.5	12.3	19.6	25.3	27.5	31.1	31.5	26.4	18.1	13.6	7.6	18.7
Средно месечна min.	-2.0	-1.1	2.3	7.4	11.5	14.4	17.6	18.1	14.2	8.3	4.5	1.7	8.1
Средно месечна темп.	1.0	3.3	7.1	13.4	18.0	21.0	24.1	23.8	19.3	12.7	8.3	4.5	13.0
Месечни суми Врнежи	72.8	12.2	68.6	65.3	70.2	104.3	10.2	50.2	11.1	52.9	56.1	79.6	653.5
Ср.месечна / просек	0.6	3.1	7.5	12.6	17.6	21.5	24.1	23.6	19.2	13.2	6.6	1.7	12.6
Врнежи / просек	25.1	31.4	26.9	40.7	40	39.5	39.4	33.1	31.5	39.6	52	42	441.2
Разлика температура	0.4	0.2	-0.4	0.8	0.4	-0.5	0.0	0.2	0.1	-0.5	1.7	2.8	0.4
Разлика врнежи	47.7	-19.2	41.7	24.6	30.2	64.8	-29.2	17.1	-20.4	13.3	4.1	37.6	212.3

Извор : Управа за хидрометеоролошки работи

Табела 65. Температура на воздухот (°C) и врнежи (mm) - метеоролошка станица Битола

Битола	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Средна
Средно месечна max.	5.0	7.0	11.5	18.1	24.3	27.1	31.2	29.8	24.6	18.0	14.3	11.0	18.5
Средно месечна min.	-2.0	-1.4	0.8	6.0	9.6	12.1	14.5	14.7	12.1	6.8	2.4	3.2	6.6
Средно месечна темп.	1.4	2.4	5.8	11.8	16.8	19.7	23.3	22.1	17.9	11.6	7.6	6.6	12.3
Месечни суми врнежи	114.6	16.2	93.0	50.4	57.6	52.6	15.2	36.9	53.1	134.0	70.2	104.6	798.4
Ср.месечна / просек	-0.8	2.1	6.2	10.8	15.7	20.0	21.9	21.3	17.1	11.4	5.6	1.2	11.0
Врнежи / просек	46.6	52.3	46.8	50.5	56.2	37.2	39.2	36.6	40.8	61.9	75.1	65.0	608.2
Разлика температура	2.2	0.3	-0.4	1.0	1.1	-0.3	1.4	0.8	0.8	0.2	2.0	5.4	1.2
Разлика врнежи	68.0	-36.1	46.2	-0.1	1.4	15.4	-24.0	0.3	12.3	72.1	-4.9	39.6	190.2

Извор : Управа за хидрометеоролошки работи

Табела 66. Температура на воздухот (°C) и врнежи (mm) - метеоролошка станица Штип

Штип	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Средна
Средно месечна max.	5.3	8.1	12.5	20.0	25.5	29.0	32.3	31.4	26.7	19.4	15.0	10.4	19.6
Средно месечна min.	-1.3	-0.3	2.6	7.6	11.3	15.0	16.8	17.4	14.0	8.5	4.2	2.9	8.2
Средно месечна темп.	1.7	3.7	7.3	13.7	18.4	22.2	24.7	23.7	19.8	13.3	9.2	6.5	13.7
Месечни суми Врнежи	56.1	12.0	60.0	31.8	64.1	57.6	10.0	75.9	10.2	45.2	60.1	78.3	561.3
Ср.месечна / просек	1.1	3.6	7.5	12.3	17.4	21.5	23.7	23.3	19.0	13.3	6.9	2.3	12.7
Врнежи / просек	23.0	27.3	31.0	40.6	53.2	44.6	39.1	33.1	35.2	44.8	50.8	37.4	460.1
Разлика температура	0.6	0.1	-0.2	1.4	1.0	0.7	1.0	0.4	0.8	0.0	2.3	4.2	1.0
Разлика врнежи	33.1	-15.3	29.0	-8.8	10.9	13.0	-29.1	42.8	-25.0	0.4	9.3	40.9	101.2

Извор : Управа за хидрометеоролошки работи

Табела 67. Температура на воздухот (°C) и врнежи (mm) - метеоролошка станица Гевгелија

Гевгелија	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Средна
Средно месечна max.	8.7	10.7	14.5	21.1	27.9	30.7	34.1	32.9	28.0	21.4	18.0	11.8	21.7
Средно месечна min.	1.4	1.8	4.4	7.8	13.2	16.1	19.1	19.0	15.7	10.3	5.7	4.7	9.9
Средно месечна темп.	4.4	5.8	9.0	14.0	20.4	23.8	26.9	25.4	21.0	15.0	10.8	7.7	15.4
Месечни суми врнежи	144.6	29.6	145.3	25.4	29.7	70.8	26.4	81.0	23.9	149.0	53.5	188.9	968.1
Ср.месечна / просек	3.8	5.6	8.8	13.4	18.5	23.1	25.4	24.7	20.2	14.4	8.8	4.9	14.3
Врнежи / просек	49.5	61.2	57.8	54.3	59.4	42.3	30.5	31.6	33.1	70.1	86.7	73.1	649.6
Разлика температура	0.6	0.2	0.2	0.6	1.9	0.7	1.5	0.7	0.8	0.6	2.0	2.8	1.1
Разлика врнежи	95.1	-31.6	87.5	-28.9	-29.7	28.5	-4.1	49.4	-9.2	78.9	-33.2	115.8	318.5

Извор : Управа за хидрометеоролошки работи

Од анализираниот период и од табелите се гледа дека средномесечната температура на воздухот во Скопската котлина во поголемиот дел од годината е повисока во сите месеци од годината со исклучок на март, јуни и октомври. Овие позитивни отстапувањата од многугодишниот просек се движат од 0,1 °C до 2,8 °C во Скопје, од 0,2 до 5,4 °C во Битола каде, исто така, во месеците: март, јуни и октомври има средномесечни температури пониски од просечните. Слична е состојбата и во Штип каде отстапувањата се од 0,1 до 4,2 °C, повторно во месец декември и во Гевгелија каде во текот на целата година температурите се над просечни и се движат од 0,2 до 2,8 °C, што во однос на минатата година има помали отстапувања но во секој случај истите не се мали.

Најголеми отстапувања се јавуваат во Битола и Штип, нашите две најголеми житници и тоа во текот на месец декември кога потребите од вода за успешно презимување се големи.

Максималните температури на воздухот претставени во предходните констатации на повисоки средномесечни температури но и чести врнежи, беа во границите на просечните, а со тоа и апсолутните максимални температури не беа повисоки од досега измерените.

Минималните температури на воздухот, претставени преку средномесечните вредности покажуваат, исто така, просечно ниво со занемарливи отстапувања, така што и појавата на првиот есенски и последниот пролетен мраз, се во границите на просечниот датум.

Зголемените температури на воздухот беа пропратени со зголемени, надпросечни количества на врнежи, во сите месеци од годината со исклучок на месеците април, јули и септември кога количествата се помали од просечните.

Споредени на годишно ниво, преку годишните суми, најголеми отстапувања во однос на многугодишниот просек има во Гевгелискиот регион каде наврнала 318 mm. повеќе врнежи, потоа 212 mm повеќе врнежи во Скопско, 190 mm во Битолскиот дел од Пелагонија и 101 mm во Штип како центар на Овчеполието. Најголемите отстапувања се јавуваат во зимските месеци декември и јануари, со што се надолжни долгогодишниот дефицит на влага во почвата, додека во останатите месеци распоредот е рамномерен нешто што ретко се случува на нашето подрачје.

Резултат на ваквиот распоред на врнежите се добрите приноси кај есенските култури, а исто така и кај пролетните окопни култури. Единствено честите врнежи во текот на сеидбата на есенската пченица за реколтата 2009/2010 ги спречија земјоделските производители да ги завршат предвидените работи во оптималните рокови, поради што, дел од површините останаа непосеани.

VIII. ОБРАЗОВАНИЕ, НАУКА И ТРАНСФЕР НА ЗНАЕЊЕ

1. Образование во биотехничките науки

Македонскиот образовен систем, во надлежност на Министерството за образование и наука, помина низ реформи кон модернизирање на наставниот план и образовните активности. Во 2004 година Владата усвои национална програма за развој на образованието за 2005-2015 за сеопфатна реформа на оваа област заснована на процесите на демократија, децентрализација, автономија, плурализам, мултикултура и глобализација, како и меѓународни образовни стандарди на знаење и вештини и по принципите на доживотно учење.

1.1. Земјоделски средни училишта

Во земјата земјоделските, ветеринарните, прехранбените, шумарските и дрвопреработувачките насоки се присутни во државните средни училишта. Најголемиот број на ученици кои посетуваат настава во средните земјоделски училишта се од руралните средини. Од запишаните ученици, околку 10%-15% не го завршуваат своето образование од најразновидни причини.

На следнава табела е прикажан бројот на средни училишта за земјоделството, ветеринарство, производство на храна и шумарство и соодветниот број на ученици кои завршиле средно образование. Бројот на ученици кои завршиле средно стручно образование бележи пад, од 1,626 ученици во учебната 2005/2006 година на 1,327 ученици во учебната 2008/2009 година.

Табела 68. Број на ученици кои завршиле средно образование

Тип на училиште	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009
Земјоделство (со земјоделско-ветеринарна)	655	772	701	816
Ветеринарство	422	207	169	59
Производство на храна	441	406	371	204
Шумарство (со шумарско-дрвопреработувачка)	108	113	156	248
Вкупно 24	1,626	1,498	1,397	1,327

Извор: ДЗС, (2006-2009)

1.2. Високо образование во земјоделството

Македонскиот систем за земјоделско високо образование вклучува неколку образовни институции: Факултет за земјоделски науки и храна - Скопје, Факултет за ветеринарна медицина - Скопје, Шумарски факултет - Скопје (сите во состав на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје); Факултет за биотехнички науки – Битола (во состав на Универзитетот „Св. Климент Охридски“ во Битола); Земјоделски Факултет (во состав на Универзитетот „Гоце Делчев“ од Штип); и Центарот за политехнички студии т.е. Факултетот за прехранбена технологија и исхрана (во состав на Тетовскиот државен универзитет).

Високообразовните институции се во фаза на подобрување на стандардите за студирање и наставните програми а се со цел постигнување на европските стандарди. Законот за високо образование, изменет и дополнет во 2003⁸, обезбеди рамка за имплементација на принципите на Болоњскиот процес⁹.

Системот на развој вклучува соработка со образовни институции од аспект на зајакнување на студиската програма, размена на студенти, стипендирање на домашни студенти за понатамошно образование во странство итн. Образовните активности на факултетите, главно се финансирани преку Министерството за наука и образование, додека делумно се финансираат од сопствени приходи.

⁸ Службен Весник на Р.Македонија бр. 64/00 и бр. 49/03.

⁹ Факултетите спроведоа ре-организација на одделенијата, студиите, студентските групи и програми како и воведоа кредитен систем за трансфер имплементиран во согласност со Европскиот кредит трансфер систем (ECTS).

Овие промени треба да го обезбедат потребниот број на нови специјализирани професионалци потребни во активностите на индивидуалните фарми, малите и средните претпријатија од индустријата за храна како и за научно-истражувачка работа во специјализирани институции.

Табела 69. Вкупен број на студенти во системот на високото образование¹⁰

Факултет	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009
Факултет за земјоделски науки и храна во Скопје	924	1057	970	907
Факултет за Ветеринарна медицина во Скопје	324	329	302	227
Факултет за биотехнички науки во Битола	930	835	686	746
Шумарски факултет во Скопје	726	838	764	781
Земјоделски факултет во Штип	-	-	93	304
Факултет за прехранбена технологија и храна во Тетово *	116	-	-	114
Вкупно	3,020	3,059	2,815	3,079

Извор: ДЗС, (2006-2009)

Во учебната 2008/2009 година, 225 наставници и соработници ја изведувале наставата од областа на биотехничките науки на универзитетите во Скопје, Битола и Штип. За Државниот универзитет во Тетово нема официјална статистика за наставен и соработнички кадар по факултети.

Табела 70. Вкупен број на наставници во системот на високото образование во учебната 2008/2009 година

Факултет	Наставници	Соработници	Вкупно
Факултет за земјоделски науки и храна во Скопје	70	23	93
Факултет за Ветеринарна медицина во Скопје	19	19	38
Факултет за биотехнички науки во Битола	17	10	27
Шумарски факултет во Скопје	33	5	38
Земјоделски факултет во Штип	10	19	29
Вкупно	149	76	225

Извор: ДЗС, 2009

Вкупниот број на дипломирани студенти од областа на биотехничките науки во 2009 година изнесува 327, што е за 20% повеќе од претходната 2008 година.

Табела 71. Вкупен број на дипломирани студенти во областа на биотехничките науки

Година	Дипломирани	Година	Дипломирани
2006	292	2008	273
2007	374	2009	327

Извор: ДЗС, 2009

2. Наука и истражување

Согласно општествените и економските промени, приоритетот е ставен на развој на производствен модел со подобрување на количеството и квалитетот на земјоделското производство.

Покрај научно-истражувачката работа во рамките на факултетите, институции за истражување и развој кои спроведуваат истражувања за поддршка на развојот на земјоделството и шумарството се следниве: Земјоделски институт, Институт за сточарство (интегриран со Факултетот за ветеринарна медицина) во

¹⁰ Извор: Државен завод за статистика. Државниот универзитет во Тетово има достапни податоци само за Центар за политехнички студии на Државниот универзитет во Тетово за 2005/2006 година, односно за Факултетот за применети науки од учебната 2008/2009 година

Скопје, Научен институт за тутун во Прилеп и Хидробиолошкиот Институт во Охрид. Истражувачките институции во земјоделството во моментот имаат вработено околу 300 лица, од кои околу 40% се со високо образование, магистри и доктори на науки.

Сите институти се меѓународно поврзани и добиваат поддршка од меѓународни проекти, преку разни донаторски мрежи и проектни програми.

Истражувачките институти, како единици на Универзитетите, многу малку се финансирани од Владата. Сите јавни истражувачки активности, вклучувајќи и земјоделство, се финансираат преку Министерството за наука и образование. Методот на финансирање преку Министерството за наука и образование неодамна е променет, кое сега само ги обезбедува платите на лицата со научни титули, заедно со доделувањето на средства за програми во согласност со стратегијата за истражувања во земјоделството. Средствата за истражувачки проекти се добиваат согласно предложените програми или преку процедура на јавно наддавање.

Истражувачките институти во состав на универзитетите, со Законот за високо образование и статутите се обврзани да вршат и високо-образовна дејност (втор и трет циклус универзитетски студии).

Земјоделскиот институт, главно, остварува четири дејности: научно-истражувачка, образовна, издавачка и апликативна. Научно-истражувачката работа е насочена кон изнаоѓање техничко-технолошки решенија и кон нивна апликација во производството. Добиените сознанија за генетската варијабилност на домашните популации и интродуираните сорти од поважните поледелски, градинарски, лозови и овошни видови, овозможуваат научноистражувачката работа да биде насочена кон создавање нови повисокоприносни и квалитетни генотипови од целокупното земјоделско растително производство. Како резултат на досегашната селекциска работа, Институтот креирал и му се признаени многубројни сорти кај поледелските култури и се јавува како соработник на специјалистички, магистерски и докторски теми, но и советодавни услуги за производителите.

Институтот за сточарство има развиено електронско означување и систем на следливост и за да се прошири оваа активност даден е предлог да се формира централна канцеларија со комјутери и оператори на бази на податоци за да ги внесуваат деталите на редовна неделна основа за секоја фарма. Институтот учествува во 2,5 годишен проект на истражување и трансфер на технологија, кое е наменето за зголемување на профитабилноста на малите земјоделци во различни претпријатија.

Ветеринарен институт и Факултет за ветеринарна медицина-ветеринарни лаборатории - согласно законот за Ветеринарно здравство, лабораториите кои му припаѓаат на Факултетот за ветеринарна медицина (ФВМ) работат како национална назначена лабораторија за спроведување лабораториски анализи од службени контроли на Управата за ветеринарство. До крајот на 2009 година бројот на акредитираните методи изнесуваше 75 (7 од областа на испитување на болести кај животните, а останатите од другите области биологија, микробиологија, биохемија, прехранбени производи, пијалоци, вода, добиточна храна). Анализите се вршат во следните лаборатории: Институт за храна - (Лабораторија за микробиологија на храна, Лабораторија за квалитет за храна, Лабораторија за резидуи и контаминенти, лабораторија за контрола на квалитет на млеко) и Ветеринарен Институт (лабораторија за серологија, лабораторија за ТСЕ) од страна на соодветно обучен персонал. Лабораториите целосно се реконструирани и добро опремени со калибрирана опрема и контролирана средина. Бројот на вработените што ги вршат испитувањата според акредитираните методи во досегашните услови е доволен. Во иднина, според потребите нивниот број ќе биде зголемен. Континуитетот на системот за квалитет е обезбеден преку регуларна внатрешна и надворешна ревизија. Имплементацијата на стандардот МКС ISO/IEC 17025:2006 и акредитацијата на ФВМС претставува гаранција за клиентите дека резултатите од испитувањата се веродостојни и според последните национални и интернационални стандарди и прописи.

Институтот за тутун од Прилеп, како еден од најстарите институти на Балканот (86 години постоење) преку својата научноистражувачка и апликативна дејност во сите сегменти на производството, преработката и одржување на сортноста и квалитетот на ситнолисниот ароматичен тутун од ориентален тип, допринесува тутунот да биде водечки земјоделски производ во извозот на Република Македонија.

Институтот располага со сопствено опитно поле за производство на сортно семе, оранжерија, комплетна лабораторија, метеоролошка станица, библиотека.

3. Советодавни и консултативни услуги

За разлика од порано кога советодавните услуги во земјоделскиот сектор беа главно во надлежност на институциите од јавниот сектор како што е Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството (АПРЗ) и научно-истражувачките институции, моментно различни категории на обезбедувачи на совети во земјоделството го заземаат своето место во советодавните услуги во земјата. Во услови на ограничени буџетски средства кај јавните институции, субјектите од индивидуалните стопанства, здруженијата на земјоделци и меѓународните донаторски организации, иако сè уште со ограничен обем на понуда на услуги, недоволно диверзифицирани методи и целни групи и лимитирани ефекти во задоволувањето на потребата за совети, сè повеќе се наметнуваат како значаен фактор во советодавната дејност.

3.1. Услуги од научно-истражувачките институции (факултети и институти)

Јавните научно-истражувачки и образовни институции, како институтите и факултетите, обезбедуваат специјализирани високостручни советодавни услуги базирани врз научно-истражувачката и апликативната дејност. Советодавната димензија претставува рамка за трансфер на достигнувањата од научно-истражувачки и апликативен карактер на факултетите и институтите, директно до корисниците или често пати во рамки на проектни активности, преку соработката со МЗШВ, во делот на истражувачки, но и на применети истражувања за потребите на министерството.

Податоците собрани преку редовното работење, како и за соодветни намени, бараат соодветно систематизирање, натамошна обработка, анализа и толкување на обработените податоци и добиените резултати, каде што јавните научно-истражувачки и образовни институции, како институтите и факултетите со својот капацитет можат да придонесат кон создавање на услови за натамошно креирање на аграрната политика.

3.2. Агенција за поттикнување на развојот на земјоделството (АПРЗ)

Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството е буџетска институција која преку давање на советодавна услуга наменета за унапредување на индивидуалното земјоделско производство со цел зголемување на квалитетот, квантитетот и профитабилноста на земјоделското производство со оптимално искористување на расположивите ресурси. Активностите се насочени кон давање поддршка во примена на советодавни мерки во процесот на земјоделското производство со практична имплементација на научните и техничките сознанија насочени според потребите на пазарот, соработка и зајакнување на земјоделските здруженија, извршување на мерки со цел спроведување на владините програми од областа на земјоделството, воспоставување и користење на информативни системи во земјоделското производство со воспоставување на евиденција за следење на неговата рентабилност и економичност, изготвување на информативни гласила со опфатеност на домашни и странски извори на информации од областа на земјоделството наменети за земјоделците.

Структурата на АПРЗ е дизајнирана на три нивоа на управување: дирекција, регионални центри и работни единици. Седиштето на АПРЗ се наоѓа во Битола и координира 6 регионални центри со 30 работни единици низ земјата. Според потребите и барањето на земјоделците а во согласност со локалната самоуправа, се отвораат привремени стручни дисперзирани канцеларии во руралните средини кои во моментот покриваат 39 локации.

Програмските активности се насочени преку основни програми со свои потпрограми и истите постојано се развиваат според постоечките услови и потреби надоградувајќи и меѓусебно надополнувајќи се:

- Унапредување на квалитетот на советодавната услуга со имплементација на терен;
- Надградба на базата на податоци, проток на информации и воспоставување на мрежи на соработка;
- Зајакнување на институционалните капацитети;
- Поддршка во креирање на развојни проекти кофинансирани од буџетски и меѓународни средства, наменети за индивидуалните земјоделски производители.
- Поддршка во реализација на Владината Програма како и Националната програма за земјоделство и рурален развој,

Услугите вклучуваат непосредна советодавна помош на самостојните индивидуални земјоделски производители за практична имплементација на соодветни мерки односно научно-техничките сознанија во процесот на земјоделското производство подготвени како техничко-економски пакети. Тие имаат за цел зголемување на квалитетот и квантитетот на земјоделското производство и поголема искористеност на земјоделските ресурси.

Како придружни активности во дефинирањето и имплементацијата на советодавните услуги и во согласност со постоечките услови за работа, АПРЗ реализира демонстративни опити, агрохемиски анализи и анализи на базата на податоци од FMS (Farm Monitoring System).

Во рамките на активностите за развој на индивидуалните земјоделски производители преку реализација на стручни советодавни услуги извршена е посета на терен и организирани се едукативни средби со опфат на повеќе од 4000 земјоделци, реализирани се десет демонстративни опити, извршени се анализи од базата на податоци, изработена е предпроектна спецификација за изградба на подсистем за евиденција на советодавната услуга, дефинирани се проблеми за одредени производи, извршена е обработка на информации, формирана е база на податоци за изработка на ТЕСП. Во рамките на активностите кои ја поддржуваат теренската реализација на мерки од Финансиската поддршка на земјоделството и руралниот развој извршени сите активности со поддршка на 160 волонтери со опфат на 40.000 земјоделци.

Општо за податоците од ФМС

Во рамките на активностите за имплементацијата на воспоставување на сметководствена евиденција на фарма во Република Македонија, според регулативите на ЕУ, АПРЗ одржува база на податоци од 450 фарми. Во оставарување на зацртаните активности АПРЗ е потпомогната од страна на неколку проекти финансирани од SIDA насочени кон понатамошниот развој на FMS и негово приближување кон стандардите на Европската Мрежа на сметководствени податоци за фарма (FADN) Во тек е институционална поддршка од МЗШВ преку Проект на Светска Банка за финализирање на основата и функционирањето на FADN во Македонија според ЕУ регулативите.

За оваа активност 60 советници од АПРЗ прибираат податоци за ресурсите, приходот, приносот и трошоците избрани според т.н. „условна“ репрезентативност. Советниците со посета на фарма, најмалку еднаш на два месеци ги прибират, евидентираат и внесуваат податоците во базата на системот на АПРЗ. Постоечкиот Систем за мониторинг на фарма нашироко беше прифатен и препорачан од страна

на ЕУ експертите како солидна основа за идно надградување на системот на Мрежа на сметководствени податоци на фарма (FADN).

Во изминатиот период, во различни години, се применуваа одредени надоградувања на системот – софтвер, се додефинираа потребните видови податоци, се развиваше соодветната методологија за пресметка на излезни резултати, што предизвикуваше различни ефекти на годишните пресметки, се вградуваат разни контроли, се надградува методологијата за прибирање и евиденција на податоците во соодветни тетратки – формулари, се надоградуваат упатствата за работа и користење на информатичката технологија.

3.3. Професионални консултантски услуги

Приватниот сектор вклучува различни категории на обезбедувачи на консултантски услуги. Најрелевантни, иако сè уште ограничени на ниво на земјата, се индивидуалните советници или консултантските фирми (земјоделски инженери, економисти, агрономи, специјалисти за почва, специјалисти за заштита на растенијата, ветеринари, итн.) кои во некои случаи, исто така, користат лаборатории и професионална опрема. Нивните целни групи се прогресивни фармери и агро-преработувачи кои се подготвени и во можност да платат за специјалистички услуги. Консултантските совети, исто така, се обезбедуваат од добавувачите на репроматеријали (семе и саден материјал, ѓубриња, агро-хемиски средства) и добавувачи на механизација и опрема, како дел од политиките на компанијата за претпродажба и по продажбата.

Професионалните консултантски услуги по правило се бараат од земјоделско - прехранбената индустрија која е ориентирана за извоз на своите производи на пазарите на земјите на Европската Унија. Стандардите во производството како BRC, IFS, GlobalGAP, Organic или други приватни стандарди признаени во ЕУ, системите ISO и HACCP, се имплементираат од професионални консултантски фирми во Македонија, но сертификацијата на истите главно е извршена од меѓународно признаени сертификациони фирми.

Нивото на консултантски услуги се зголемува забележително во последниве години, поради воведување на субвенции (50% од консултантските трошоци) на фирми кои ги имплементираат европските стандарди во производството. Изворите на средства се програмите за унапредување на земјоделството, Програмите за предприемаштво во економски развој, но и донаторски програми (USAID-BASS, GTZ, SIDA).

4. Систем на обуки (неформално образование)

Битен услов за побрз развој на земјоделското производство, како и руралниот развој, преставува добро поставен и ефективен систем на неформално образование на земјоделците и руралното население во Република Македонија. Законот за образование за возрасни кој ја регулира понудата на образовните услуги од неформален тип, преку адекватен систем на акредитирање е усвоен во 2008 година. Стратегијата за обука на возрасни која ги поставува идните планови за развој на човечките ресурси беше промовирана од Владата на Република Македонија во 2006. Оваа Стратегија, исто така, ќе претставува основа за неформално и доживотно образование во областа на земјоделството.

До сега, првиот чекор за изготвување на планови за обуки за различни чинители во земјоделството беше направен од Фондацијата Агро-центар за образование ФАЦЕ, основана од Земјоделскиот институт во Скопје. Исто така, во рамките на Факултетот за земјоделски науки и храна – Скопје од пред неколку години (од 2002), постои независен Центар за применето истражување и континуирана едукација ЦИПОЗ на полето на земјоделството, основано од Факултетот. Центарот, во текот на неговата работа има реализирано значајни активности и резултати на полето на истражувањето, трансферот на знаење, примена на модерна технологија (програми и семинари за обука).

IX. ПРИЛОЗИ

Извоз, увоз и трговски биланс на земјоделско-прехранбени производи според групи на производи од Царинската тарифа за 2009 година

Показател	Извоз		Увоз		Трговски биланс
	Вредност во 1000 ЕУР €	Учество	Вредност во 1000 ЕУР €	Учество	
01 Живи животни	4,419	1.2%	1,237	0.2%	3,181
02 Месо и други кланични производи за јадење	17,114	4.8%	84,379	16.9%	-67,265
03 Риби, черупкари, мекотелци и други водни без'рбетници	2,145	0.6%	9,684	1.9%	-7,539
04 Млеко и производи од млеко; живински птичји јајца; природен мед	3,870	1.1%	25,603	5.1%	-21,733
05 Производи од животинско потекло на друго место неспоменати	299	0.1%	3,276	0.7%	-2,977
06 Живи дрвја и други растенија; луковици, корења; сечено цвеќе	2,362	0.7%	4,551	0.9%	-2,189
07 Зеленчук, корења и грутки за јадење	52,050	14.5%	6,467	1.3%	45,583
08 Овошје и јатчесто овошје; кори од агруми или од дињи и лубеници	21,785	6.1%	23,381	4.7%	-1,596
09 Кафе, чај, мате-чај и мирудии	1,467	0.4%	16,167	3.2%	-14,700
10 Жита	2,786	0.8%	15,516	3.1%	-12,730
11 Производи на мелничката индустрија; слад; скроб; инулин; глутен од пченица	268	0.1%	18,976	3.8%	-18,708
12 Маслодајни семиња и плодови; индустриски или медицински растенија	2,408	0.7%	12,725	2.5%	-10,317
13 Шелак; гуми, смоли и други растителни сокови и екстракти	34	0.0%	1,081	0.2%	-1,047
14 Растителни материјали за плетарство	17	0.0%	223	0.0%	-206
15 Маснотии и масла од животинско или растително потекло и производи од нивно разлагање	6,058	1.7%	36,587	7.3%	-30,529
16 Преработки од месо, риби, черупкари или мекотелци	13,608	3.8%	24,729	4.9%	-11,121
17 Шеќер и производи од шеќер	6,494	1.8%	32,195	6.4%	-25,701
18 Какао и производи од какао	6,974	1.9%	26,472	5.3%	-19,498
19 Производи врз база на жита, брашно, скроб или млеко; слатки производи	28,142	7.9%	32,157	6.4%	-4,015
20 Производи од зеленчук, од овошје, од јатчесто овошје	27,913	7.8%	20,076	4.0%	7,837
21 Разни производи за исхрана	12,433	3.5%	44,146	8.8%	-31,713
22 Пијалаци, алкохоли и оцет	62,613	17.5%	24,041	4.8%	38,572
23 Приготвена храна за животни	442	0.1%	17,584	3.5%	-17,142
24 Тутун и производи за замена за тутун	79,204	22.1%	13,021	2.6%	66,183
Други земјоделски производи над 24 Глава од Царинска тарифа	2,862	0.8%	5,489	1.1%	-2,626
Вкупно вредност на Извоз и Увоз на земјоделско-прехранбени производи	357,767	100%	499,763	100%	-141,996

Извор : Државен завод за статистика

Преглед на трговијата со примарни земјоделски производи, преработени земјоделски производи и рибни производи

	Извоз			Увоз			Трговски биланс		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Примарни земјоделски производи	140,4	136,9	128,2	114,6	152,8	130,0	25,8	-15,8	-1,8
Преработени земјоделски производи	15,2	9,5	9,8	53,4	61,2	62,6	-38,2	-51,7	-52,9
Риби и рибни производи	6,4	8,3	7,7	4,5	5,5	5,1	1,8	2,8	2,7
Вкупно	162,0	154,7	145,7	172,6	219,5	197,7	-10,5	-64,7	-51,9

Извор: Државен завод за статистика

Најзначајни извезени примарни земјоделски производи од Република Македонија во ЕУ-27

		МК Извоз во ЕУ-27					
		2008			2009		
Тарифна Ознака	Наименување	Количина во тони/hl	Вредност во 1000 €	Учество од вредност	Количина во тони/hl	Вредност во 1000 €	Учество од вредност
2401	Непреработен тутун	16,997	58,220	42.5%	13,756	56,454	44.0%
2204	Вино од свежо грозје	400,922	14,946	10.9%	415,116	16,201	12.6%
0204	Месо од овци, кози, свежо, разладено или замрзнато	2,378	12,256	9.0%	2,647	12,868	10.0%
0709	Друг зеленчук, свеж или разладен	17,004	7,267	5.3%	11,458	6,968	5.4%
0710 agri.	Зеленчук (неварен или варен)	6,097	4,956	3.6%	4,795	4,506	3.5%
0712	Сушен зеленчук	179	3,105	2.3%	325	4,376	3.4%
2005 agri.	Друг зеленчук конзервиран	2,538	3,734	2.7%	2,638	3,908	3.0%
0702	Домати, свежи или разладени	24,423	5,507	4.0%	14,701	3,409	2.7%
0704	Зелка, карфиол, свежи или разладени	17,992	3,163	2.3%	27,827	2,737	2.1%
Вкупно извоз на примарни земјоделски производи		215,207	136,933	100%	168,694	128,245	100%

Извор: Државен завод за статистика

Најзначајни увезени примарни земјоделски производи во Република Македонија од ЕУ-27

Тариф. ознака	Наименување	МК Увоз од ЕУ-27					
		2008			2009		
		Количина во тони	Вредност во 1000 €	Учество од вредност	Количина во тони	Вредност во 1000 €	Учество од вредност
0201	Месо говедско, свежо или разладено	6,339	14,035	9.2%	7,595	17,752	13.7%
0203	Месо свинско, свежо, разладено или замрзнато	4,347	9,420	6.2%	4,653	10,041	7.7%
0207	Месо од живина	8,994	9,014	5.9%	10,447	9,960	7.7%
1512	Масло од семе од сончоглед	15,538	14,924	9.8%	12,807	7,837	6.0%
0406	Сирење и урда	1,678	5,733	3.8%	2,108	5,521	4.2%
2005 agri.	Друг зеленчук, конзервиран	3,113	5,140	3.4%	3,098	5,195	4.0%
1602	Друго месо приготвено или преработено	1,716	5,694	3.7%	1,565	4,869	3.7%
2309	Производи кои се користат за исхрана на животни	6,063	5,127	3.4%	5,027	4,731	3.6%
1601	Колбаси и слични производи од месо	2,495	4,727	3.1%	2,441	4,719	3.6%
1001	Пченица и наполица	24,783	7,219	4.7%	27,219	4,454	3.4%
Вкупно увоз на примарни земјоделски производи		178,875	152,760	100%	146,788	130,041	100%

Извор: Државен завод за статистика

Најзначајни извезени преработени земјоделски производи од Република Македонија во ЕУ-27

Тариф. Ознака	Наименување	МК Извоз во ЕУ-27					
		2008			2009		
		Количина во тони	Вредност во 1000 €	Учество од вредност	Количина во тони	Вредност во 1000 €	Учество од вредност
1905	Леб, печива, кекси, бисквити и вафли	3,097	5,508	58.0%	3,027	5,149	52.7%
1704	Производи од шеќер (вклучувајќи и бела чоколада) што не содржат какао	372	942	9.9%	477	1,276	13.1%
1806	Чоколади и други производи што содржат какао	278	710	7.5%	324	741	7.6%
2106	Прехранбени производи на друго место нестомнати ниту опфатени	272	465	4.9%	411	737	7.5%
2102	Квасец (активен или неактивен)	127	205	2.2%	799	551	5.6%
2103	Сосови и препарати на сосови	246	398	4.2%	210	378	3.9%
0508	Корали и слични материјали	58	303	3.2%	32	199	2.0%
2104	Чупи и чорби	46	165	1.7%	47	170	1.7%
2105	Сладолед и друг јастив мраз	1	4	0.0%	30	162	1.7%
Вкупно извоз на преработени земјоделски производи		5,520	9,501	100%	6,130	9,768	100%

Извор: Државен завод за статистика

Најзначајни увезени преработени земјоделски производи во Република Македонија од ЕУ-27

Тариф. ознака	Наименување	МК Увоз од ЕУ-27					
		2008			2009		
		Количина во тони	Вредност во 1000€	Учество од вредност	Количина во тони	Вредност во 1000€	Учество од вредност
2106	Прехранбени производи на друго место нестомнати ниту опфатени	7,594	21,407	35.0%	6,564	21,030	33.6%
1806	Чоколади и други производи што содржат какао	1,839	6,781	11.1%	1,757	7,104	11.3%
1905	Леб, печива, кекси, бисквити и вафли	3,819	5,983	9.8%	3,410	5,900	9.4%
1901	Екстракти на слад; прехранбени производи од брашно, јарма, гриз, слад	2,320	4,585	7.5%	2,349	4,179	6.7%
2203	Пиво добиено од слад	5,262	2,913	4.8%	5,733	3,289	5.3%
2208	Неденатуриран етил алкохол, алкохолни пијалаци	668	2,693	4.4%	796	3,093	4.9%
2202	Вода, вклучувајќи минерална вода со додаток на шеќер	2,567	2,961	4.8%	3,173	2,848	4.5%
1902	Теста, варени или неварени, полнети	2,510	2,310	3.8%	2,853	2,262	3.6%
2105	Сладолед и друг јастив мраз	794	1,536	2.5%	865	1,878	3.0%
Вкупно увоз на преработени земјоделски производи		32,530	61,217	100%	32,709	62,639	100%

Извор: Државен завод за статистика

**Имплементација на тарифни квоти
Увоз во Република Македонија на земјоделски производи со потекло од Заедницата (Нула-царинска стапка во рамки на квота) (наведено во Член 27(3) (б))**

Тарифна ознака	Наименување	Квота 2009 (Тони)	Увоз 2009 (Тони)	EUR
0206 29	Јастиви делови од говеда, освен јазици и џигери, замрзнати	415	770	648,435
0207	Месо и јастиви делови од живина од тар. број 0105, свежи, разладени или замрзнати	6,600	10,447	9,960,361
0210 11 0210 12 0210 19	Месо свинско	50	45	344,256
0401 20	Млеко и павлака, неконцентрирани, без додаден шеќер или други материји за засладување, со содржина на маснотија, што надминува 1%, но не надминува 6%	2,200	516	270,825
0402	Млеко и павлака, концентрирани или со додаден шеќер или други материји за засладување	470	602	1,056,439
0405 10	Путер	1250	784	1,855,391
0406 20 0406 30	Сирење стругано или во прав, од сите видови	140	276	975,856
0406 90	Друго сирење	500	1,823	4,507,751
0802 31 0802 32	Обични ореви, во лушпа Обични ореви, лупени	60	23	56,560
0805 10 0805 20 0805 40 0805 50	Портокали, Мандарини (вклучувајќи тангирски и сатсума-мандарини); клементина, вилкинг и слични хибриди на агруми, Грејпфрут, вклучувајќи помело, Лимони и лимета, свежи или суви	8000	8,418	3,248,021
0901	Кафе, печено или непечено или без кофеин; луспи и ципи од кафе; замена за кафе што содржат кафе во кој и да било сооднос	10	642	2,602,701
1601	Колбаси и слични производи, од месо, од други јастиви месни кланични производи ил од крв, сложени прехранбени производи врз основа на овие производи	3,180	2,441	4,719,134
1602	Други приготвени или конзервирани производи од месо, од јастиви месни кланични производи или од крв	1,710	1,565	4,868,694
2003 10 2003 20 00	Печурки за јадење од видот Agaricus; Трифли	50	20	22,309
2005 70	Маслинки, приготвени или конзервирани на друг начин освен во оцет или оцетна киселина, незамрзнати	1600	2,691	4,439,186
2007 99	Џемови, овошни желеа, мармелади, пиреа и пасти од овошје и јатчесто овошје добиени со варење, поинаку од хомогенизирано подготвување и цитрусно овошје	50	178	171,642
2009	Овошни сокови (вклучувајќи и шира од грозје) и сокови од зеленчук, неферментирани и без додаток на алкохол	300	1,354	2,175,002

Извор: Државен завод за статистика

Увоз во Република Македонија на земјоделски производи со потекло од Заедницата (Концесии во рамки на квота) (наведено во Член 27(3)(ц))

Тарифна ознака	Наименување	Квота 2009 (Тони)	Увоз 2009 (Тони)	EUR
0201 0202	Месо говедско, свежо, разладено или замрзнато	300	7,595	17,752,265
0203	Месо свинско, свежо, разладено или замрзнато	2,000	4,653	10,041,161
0203	Месо свинско, свежо, разладено или замрзнато	200		
0406 10 0406 40	Сирење и урда	600	10	37,270
0701 90	Компири, свежи или разладени	100	83	19,228
1209 21	Семе од луцерка (alfalfa)	15	70	205,612
2309 90 99 90	Производи што се употребуваат за исхрана на животни	12000	820	703,883
	Друго			

Извор: Државен завод за статистика

Царински стапки применливи за производи со потекло од Заедницата за увоз во Република Македонија (Нула-царинска стапка во рамките на квотите)

Тарифна ознака	Наименување	Квота 2009 (Тони)	Увоз 2009 (Тони)	EUR
1517 10	Маргарин, исклучувајќи течен маргарин	100	794	866,196
1704 90	Конфекциониран шеќер (вклучувајќи бело чоколадо), што не содржи какао, освен гуми за џвакање, со или без шеќерен прелив	265	339	1,083,977
1806	Чоколадо и други прехранбени производи што содржат какао	350	1,757	7,104,221
1902	Теста, варени или неварени или полнети (со месо или други материји) или поинаку приготвени, како што се шпагети, макарони, резанки, лазањи, њоки, равиоли, канелони, кускус, приготвен или неприготвен	100	2,853	2,261,733
1905	Леб, печива, колачи, бисквити и други пекарски производи, со додаток на какао или без додаток на какао; нафора, капсули за фармацевтска употреба, обланди, оризова хартија и слични производи	430	333	812,733
1905 31 1905 32	Слатки бисквити, вафли и обланди	330	1,632	2,106,700
1905 90	Друго	150	1,445	2,980,695
2101 11 2101 12	Екстракти, есенции и концентрати Препарати врз база на овие екстракти, есенции и концентрати или врз база на кафе	5	174	1,213,122
2103 30 90	Приготвен синап (сенф)	200	65	71,415
2105	Сладолед и друг јастив мраз, со додаток или без додаток на какао	50	865	1,877,835

Извор: Државен завод за статистика

Царински стапки применливи за производи со потекло од Заедницата за увоз во Република Македонија (Концесија во рамки на квотите)

Тарифна ознака	Наименување	Квота 2009 (Тони)	Увоз 2009 (Тони)	EUR
2201	Вода, вклучувајќи природна или вештачка минерална вода и газирана вода, без додаток на шеќер или на други средства за засладување или ароматизација; мраз и снег	150	973	215,930

Извор: Државен завод за статистика

**Увоз во Република Македонија на риби и рибни производи
Потекло од Заедницата (нула-царинска стапка во рамки на квота)
(наведено во Член 28(2))**

Тарифна ознака	Наименување	Квота 2009 (Тони)	Увоз 2009 (Тони)	EUR
0301 93 00	Жив крап	75	3	5,000

Извор: Државен завод за статистика

Увоз во Заедницата на вино со потекло од Република Македонија

Тарифна ознака	Наименување	Квота 2009 (hl)	Увоз 2009 (hl)	EUR
ex 2204 10 ex 2204 21	Квалитетно пенливо вино Вино од свежо грозје	61,000	5,991	885,540
ex 2204 29	Вино од свежо грозје	338,000	409,125	15,315,793

Извор: Државен завод за статистика

Увоз во Република Македонија на вино со потекло од Заедницата

Тарифна ознака	Наименување	Квота 2009 (hl)	Увоз 2009 (hl)	EUR
ex 2204 10 ex 2204 21	Квалитетно пенливо вино Вино од свежо грозје	12,600	669	166,025

Извор: Државен завод за статистика

Вкупен увоз на риби и рибни производи

Тарифна ознака	Наименување	Увоз							
		2006		2007		2008		2009	
		количина во kg	вредност во EUR	количина во kg	вредност во EUR	количина во kg	вредност во EUR	количина во kg	вредност во EUR
0301	Риби, живи	184.565	319.894	134.711	260.133	104.236	294.879	76.483	239.586
0302	Риби свежи или разладени, освен рибни филети	87.557	322.417	124.567	524.248	187.269	639.913	200.530	726.954
0303	Риби, замрзнати, освен рибни филети	4.259.718	5.519.834	4.246.658	5.846.548	3.855.872	6.106.756	3.908.751	5.454.026
0304	Рибини филети и друго рибно месо (немелено или мелено) свежо, разладени или замрзнато	311.613	583.077	322.738	741.751	405.582	864.215	597.500	1.158.888
0305	Риби сушени, солени или во саламура, чадена риба	3.873	31.711	4.113	39.144	2.182	31.207	1.937	26.628
0306	Черупкари со черупка или без черупка, живи, свежи, разладени, замрзнати, сушени, посолени или во саламура	28.640	169.713	23.313	187.360	45.636	310.074	34.639	259.212
0307	Мекотелци со черупка или без черупка, живи, свежи, разладени, замрзнати, сушени, солени или во саламура (ПОЛЖАВИ)	1.052.485	1.023.931	1.799.127	1.967.821	1.120.685	2.129.327	1.329.077	1.819.111
Вкупно увоз на риба и рибни производи		5.928.450	7.970.578	6.655.226	9.567.005	5.721.461	10.376.371	6.148.917	9.684.405

Извор: Државен завод за статистика

Вкупен увоз на преработки од риби и рибни производи

Тарифна ознака	Наименување	Увоз							
		2006		2007		2008		2009	
		Количина во kg	Вредност во EUR	Количина во kg	Вредност во EUR	Количина во kg	Вредност во EUR	Количина во kg	Вредност во EUR
1604	Приготвени или конзервиран и риби; кавијар	2.453.381	5.156.840	2.921.520	6.331.850	2.624.815	6.811.916	2.170.330	5.791.361
1605	Черупкри, мекотелци и други безрбетници, приготвени или конзервигани (ПОЛЖАВИ)	805.420	2.726.247	520.102	2.019.471	577.284	3.232.562	531.354	3.056.534
Вкупно увоз на преработки од риба и рибни производи		3.258.802	7.883.086	3.441.622	8.351.320	3.202.100	10.044.479	2.701.684	8.847.895

Извор: Државен завод за статистика

X. БИБЛИОГРАФИЈА

- ДЗС на РМ. 2010. Месечен статистички извештај, 1.2.10.08. Државен завод за статистика на РМ, Скопје.
- ДЗС на РМ. 2010. Регионите во Република Македонија, 2009, ISSN 1857-6141. Државен завод за статистика на РМ, Скопје.
- ДЗС на РМ. 2010. Соопштение: Земјоделство – Број на добиток, живина и пчелни семејства, 5.1.10.11. Државен завод за статистика на РМ, Скопје.
- ДЗС на РМ. 2010. Соопштение: Земјоделство, 5.1.10.12. Државен завод за статистика на РМ, Скопје.
- ДЗС на РМ. 2010. Соопштение: Национални сметки, 3.1.10.01. Државен завод за статистика на РМ, Скопје.
- ДЗС на РМ. 2010. Соопштение: Пазар на трудот, 2.1.10.28. Државен завод за статистика на РМ, Скопје.
- ДЗС на РМ. 2010. Статистички преглед: Земјоделство - Полјоделство, овоштарство и лозарство, 2009. Државен завод за статистика на РМ, Скопје.
- ДЗС на РМ. 2010. Статистички преглед: Земјоделство – Сточарство, 2007 и 2008 година. Државен завод за статистика на РМ, Скопје.
- ДЗС на РМ. 2010. Статистички преглед: Национална економија и финансии – Бруто-домашен производ, 2008. Државен завод за статистика на РМ, Скопје.
- ДЗС на РМ. 2010. Статистички преглед: Национална економија и финансии – Бруто-домашен производ, 2009. Државен завод за статистика на РМ, Скопје.
- ДЗС на РМ. 2010. Соопштение: Инвестиции во основни средства во 2009 година, 3.1.10.07. Државен завод за статистика на РМ, Скопје.
- ДЗС на РМ. 2009. Претходни статистички податоци за Република Македонија, 2009 година, ISSN 1409-7494. Државен завод за статистика на РМ, Скопје.
- ДЗС на РМ. 2009. Статистика на животна средина, 2009. Државен завод за статистика на РМ, Скопје.
- ДЗС на РМ. 2009. Статистички преглед: Земјоделство - Полјоделство, овоштарство и лозарство, 2008. Државен завод за статистика на РМ, Скопје.
- ДЗС на РМ. 2009. Статистички преглед: Национална економија – инвестиции во основни средства, 2008. Државен завод за статистика на РМ, Скопје.
- ДЗС на РМ. 2005-2010. Статистички годишник, за 2004-2009. Државен завод за статистика на РМ, Скопје.
- ДЗС на РМ. 2002. Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, 2002 - Книга V. Државен завод за статистика на РМ, Скопје.
- МАП. 2010. Истражување на перформансите на индустрија за преработка на овошје и зеленчук 2009. USAID, AgBiz program, Скопје.
- МЗШВ. 2010. Податоци/извештаи од секторите и органите во рамки на МЗШВ
- МЗШВ. 2009. Годишен извештај за земјоделство и рурален развој, 2008 година. Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство, Скопје.
- НБРМ. 2010. Извештај за финансиската стабилност во Република Македонија во 2009 година. Народна банка на РМ, Скопје.

XI. КОРИСНИ АДРЕСИ И ИНТЕРНЕТ-СТРАНИЦИ

Институција/организација	Интернет-страница	Телефон (+389/2)
Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	www.mzsv.gov.mk	3134 477
МЗШВ Сектор шумарство		3124-290
МЗШВ Сектор земјоделство		3161-710
МЗШВ Сектор за рурален развој		3124-333
МЗШВ Управа за ветеринарно здравство		3112-210
МЗШВ Управа за семе и саден материјал		3226-417
МЗШВ Управа за заштита на растенија		3112-210
МЗШВ Управа за водостопанство		3111-792
Државен земјоделски инспекторат		3121-462
МЗШВ Управа за хидрометеоролошки работи	www.meteo.gov.mk	3097-103
Влада на РМ Сектор за европски прашања (СЕП)	www.sep.gov.mk	3239-165
Министерство за животна средина и просторно планирање	www.moepp.gov.mk	3066-930
Државен завод за статистика	www.stat.gov.mk	3295-668
Агенција за поддршка на развојот на земјоделството	www.agencija.gov.mk	047/228-330
Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој	www.ipardpa.gov.mk	3228-849
Факултет за земјоделски науки и храна	www.fznh.ukim.edu.mk	3115-277
Факултет за ветеринарна медицина	www.fvm.ukim.edu.mk	3240-700
Федерација на фармери	www.ffrm.gov.mk	3012-303